

UNIVERZITA KARLOVA

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Katedra sociální práce

Rigorózní práce

Mgr. Jakub Majzel

**Dopad vybraných koncepcí romské integrace na situaci osob
ohrožených sociálním vyloučením**

**The impact of selected concepts of Roma integration on
people at risk of social exclusion**

Praha 2020

Školitel: PhDr. Petr Vojtíšek, Ph.D.

Poděkování

Děkuji panu PhDr. Petru Vojtíškovi, Ph.D. za velmi užitečnou metodickou pomoc, cenné rady a doporučení, která mi během tvorby rigorózní práce poskytl.

Mgr. Jakub Majzel

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem rigorózní práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, 25. 1. 2020

Mgr. Jakub Majzel

Anotace

Sociální vyloučení je závažným tématem současné společnosti, které se snaží vlády České republiky dlouhodobě řešit. Existence sociálně vyloučených lokalit, v nichž žije převážná část Romů, výrazně narušuje společenskou soudržnost a mimo jiné z toho důvodu jsou od roku 2004 v různých intervalech vládou schvalovány strategické dokumenty zabývající se romskou integrací.

Rigorózní práce pojednává o oborech sociální politiky zabývajících se sociálním vyloučením Romů v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení. Jejím cílem je ověřit účinnost vybraných vyrovnávacích opatření, prosazovaných vládními strategickými dokumenty, které se od roku 2004 zabývají romskou integrací.

Výsledkem je kromě ověření účinnosti vybraných opatření také několik doporučení k tvorbě strategického dokumentu, který bude na současnou Strategii romské integrace do roku 2020 navazovat.

Klíčová slova

Romové, sociální vyloučení, vzdělávání, zaměstnanost, bydlení, strategie romské integrace

Summary

Social exclusion is a serious issue for modern society and the Government of the Czech Republic has been trying to deal with it for a long time. The existence of socially excluded localities populated mostly by Roma people seriously undermines social cohesion. For that reason, since 2004 the Government has been continuously approving several strategic documents of Roma integration.

This thesis deals with the topics of social policy focusing on Roma exclusion from education, employment and housing. It aims to evaluate the effectiveness of selected compensatory measures promoted by strategic government documents of Roma integration.

In addition to assessing the effectiveness of selected measures, this thesis provides also several recommendations to be implemented in a new strategic paper that will follow up the current Roma Integration Strategy until 2020 document.

Keywords

Roma people, social exclusion, education, employment, housing, Roma integration strategy

Obsah

1. Úvod.....	8
2. Romové.....	10
2.1 Historické kořeny Romů v Evropě.....	10
2.2 Romská populace v České republice.....	13
3. Oblast vzdělávání	15
3.1 Vzdělávací politika.....	15
3.2 Romové a vzdělávání	18
3.3 Multikulturní přístup ve vzdělávání	21
3.4 Funkce asistenta pedagoga.....	22
4. Oblast zaměstnanosti	24
4.1 Politika zaměstnanosti.....	24
4.2 Trh práce a diskriminace na něm	28
4.3 Nezaměstnanost.....	30
4.4 Zaměstnanost Romů.....	31
5. Oblast bydlení.....	35
5.1 Bytová politika	35
5.2 Diskriminace na trhu s byty	37
5.3 Problematika v oblasti bydlení Romů	38
5.4 Sociální vyloučení a sociálně vyloučené lokality	39
6. Systém sociálního zabezpečení.....	42
7. Vládní strategické dokumenty romské integrace	45
7.1 Koncepce romské integrace 2004	45
7.2 Koncepce romské integrace 2005	51
7.3 Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013	56
7.4 Strategie romské integrace do roku 2020.....	63
8. Empirická část.....	72

8.1 Úvod k výzkumu	72
8.2 Výzkumný problém.....	72
8.3 Cíl výzkumu	73
8.4 První část výzkumu	75
8.4.1 Úvod k první části výzkumu.....	75
8.4.2 Výzkumné otázky	75
8.4.3 Metodologie.....	75
8.4.4 Výzkumný vzorek	79
8.4.5 Zpracování a analýza dat.....	81
8.4.6 Výsledky první části výzkumu.....	82
8.5 Druhá část výzkumu.....	93
8.5.1 Úvod ke druhé části výzkumu	93
8.5.2 Výzkumné otázky	93
8.5.3 Metodologie.....	93
8.5.4 Výzkumný vzorek	98
8.5.5 Program sociálního bydlení na Praze 14	99
8.5.6 Zpracování a analýza dat.....	100
8.5.7 Výsledky druhé části výzkumu	125
8.6 Diskuze.....	141
8.7 Význam a možné využití výsledků	144
9. Závěr.....	145
Seznam zdrojů	149

1. Úvod

Rigorózní práce pojednává o oborech sociální politiky, vztahujících se k problematice sociálního vyloučení Romů v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení. Sociální vyloučení totiž dle aktuální strategie boje proti sociálnímu vyloučení představuje jednu z nejzávažnějších společenských záležitostí současnosti. (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 - 2020)

Prostředí, kterého se zkoumané téma týká, není autorovi práce cizí, neboť byl od svých devíti let až do dospělosti aktivním a registrovaným členem boxerského oddílu Palaestra (tehdy občanského sdružení). Tento oddíl byl krom závodní sportovní činnosti, rovněž nástrojem Úřadu městské části Praha 2, coby nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež. Klub nabízel, a ostatně dodnes nabízí, účinné mimoškolní aktivity především romské mládeži, ale je otevřen i ostatním sociálním skupinám. Soustřeďuje členy od předškolní mládeže až po juniorský věk nejenom z teritoria obvodu Prahy 2, nýbrž z území celého Hlavního města Prahy. V tomto směru uvedený klub bezesbytku splňuje ideu a záměr nízkoprahového zařízení. Z předchozí zkušenosti tak autor ví, jaké je být součástí mládežnického kolektivu romské i neromské populace.

V profesním působení se proto dlouhodobě zabývá romskou tematikou a tvrzení uvedené v Analýze sociálně vyloučených lokalit v ČR z roku 2015, že ve většině sociálně vyloučených lokalit tvoří majoritu Romové (Čada, 2015, str. 9), přispělo ke zpracování diplomové práce na téma „Dopad sociálních politik vybraných vlád České republiky na romskou národnostní menšinu“, která byla v roce 2018 úspěšně obhájena a z jejíž výsledků tato práce vychází a navazuje na ni.

Teoretická část rigorózní práce se v první kapitole zabývá historií Romů a jejich populací v České republice. Následující kapitoly jsou věnovány jednotlivým oborům sociální politiky, a to nejprve oblasti vzdělávání, poté zaměstnanosti a nakonec bydlení. Tyto kapitoly se rovněž zabývají specifiky, která se v daných oblastech vztahují k romské menšině. Předposlední kapitola obecné části práce popisuje systém sociálního zabezpečení České republiky. V závěru této pasáže jsou detailně rozebrány vybrané oblasti koncepcí romské integrace od roku 2004 do současnosti, kdy je aktuálním, vládou schváleným, dokumentem Strategie romské integrace do roku 2020.

Cílem empirické části rigorózní práce je ověřit účinnost vybraných vyrovnávacích opatření, která jsou obsažena ve vládních strategických dokumentech zabývajících se romskou integrací, v oblasti vzdělávání zaměstnanosti a bydlení.

Prvním krokem k naplnění stanoveného cíle bylo v uvedené diplomové práci zjistit efektivnost vybraných veřejnoprávních opatření ze strategických dokumentů, a to prostřednictvím názorů expertů na sociální politiku, působících v oblasti sociálního začleňování Romů, se kterými byly za tímto účelem realizovány osobní interview. Výsledkem rozboru rozhovorů je výčet realizovaných veřejnoprávních opatření v oblasti sociálního začleňování Romů, která vnímají odborníci pozitivně a se kterými naopak z profesního hlediska nesouhlasí.

Druhá fáze výzkumu spočívá v komparaci případových studií osob ohrožených sociálním vyloučením, z nichž polovina známky sociálního vyloučení vykazovala a druhá polovina nikoliv, a to rovněž se zaměřením na vybrané vyrovnávací postupy, které strategické dokumenty prosazují a výsledky první fáze výzkumu.

Výsledkem rigorózní práce je zhodnocení efektivnosti vybraných vyrovnávacích opatření z jednotlivých koncepcí romské integrace a několik doporučení k tvorbě strategického dokumentu, který bude navazovat na současnou Strategii romské integrace do roku 2020.

2. Romové

2.1 Historické kořeny Romů v Evropě

Za pravlast Romů je považována oblast dnešní Indie, kde žila tato skupina obyvatel kočovným způsobem života a živila se kovářstvím, zpracováváním kůží, dřeva, hlíny, košíkářstvím nebo bavila ostatní lidi hudbou či tancem. (Mann, 2001) V tehdejšíhú kastovním systému, zavedeném Árijci, kteří si toto území kdysi podmanili, zaujímali Domové, nejnižší pozice. Domové, kteří tvoří tzv. domské kasty na území dnešní Indie dodnes, jsou považováni za nejbližší příbuzné Romů. (Horváthová, 2002)

V 9. a 10. století se pravděpodobně kvůli obživě vydala část této skupiny obyvatel na cestu do světa a její migrace trvala několik staletí. (Říčan, 1998) Přes Persii, Arménii a Malou Asii putovaly jednotlivé skupiny na evropský kontinent. (Mann, 2001) Do Evropy migrovaly nejprve přes sever Afriky do Španělska a zhruba o sto let později přes Turecko na území Balkánu. (Říčan, 1998) Z hlavního migračního proudu se postupně oddělovaly skupinky Romů, kteří již nechtěli v putování pokračovat, a osidlovaly země na západ od Indie. (Horváthová, 2002)

Romský jazyk proto obsahuje mnoho převzatých slov od jazyků zemí, ve kterých v průběhu mnoholeté migrace Romové pobývali. Dle Říčana si Romové převzali slova ze třinácti jazyků, z čehož lze odvodit místa, kde se nejvíce usazovali. Nejvíce převzatých slov má původ z íránštiny, řečtiny a několika balkánských jazyků. (Říčan, 1998) Šotolová uvádí tři základní dialektové skupiny romštiny. Těmi jsou arménská, evropská a syrská. Dle ní byla romština těmito třemi jazyky v důsledku migrace nejvíce ovlivněna. Romština tak postupem času přebírala slova, která tehdy v původním novindickém jazyce Romů neexistovala. Vzhledem k nejednotnému usazování Romů na různých místech vzniklo několik dialektových skupin romštiny. V Česku patří mezi ty nejrozšířenější slovenská romština, kterou mluví až osmdesát procent Romů, dále maďarská, německá a olašská. (Šotolová, 2001)

První zmínka o Romech v českých zemích je v Kronice české z roku 1242. V ní je zmíněno 500 tatarských zvěďů, kteří se v Českém království potulovali a žebřali. Této skupině osob dalo domácí obyvatelstvo jméno Kartasové. Dle rozboru slovinského jazykovědce, F. Miklošiče, připomínali Kartasové svým jazykem a stylem oblékání

Romy. (Nečas, 1997) V popravčí knize pánů z Rožmberka je k roku 1399 uveden záznam o výsledku kompliců loupežníka Vachka, z nichž jeden měl být nazván „Ondřejovým pacholkem, Cikánem černým“. Jednoznačnou přítomnost Romů na našem území však dokazuje až zpráva Starých letopisů z roku 1416, ve které je uveden velký pohyb skupin Romů ve střední Evropě. (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999)

Kočující skupiny Romů putovaly jihovýchodním Slovenskem do českých zemí a dále do západní Evropy. „*Představovali se jako poutníci z Malého Egypta, kteří jako kajiční hříšníci musí putovat po světě.*“ (Mann, 2001, str. 8) Postoj obyvatelstva a panovníků k nim byl ze začátku přátelský, nicméně od poloviny 15. století se začal měnit. (Mann, 2001) To Horváthová odůvodňuje jejich odlišným způsobem života a vzhledem a s tím spojeným strachem obyvatelstva z neznámého. Středověkým Evropanům, dodržujícím striktní křesťanské normy, se musel jevit přístup Romů k víře přinejmenším jako vlašný. Romové se v Evropě hlásili ke křesťanské víře, nicméně nelpěli na důsledném dodržování křesťanských rituálů a církevním příkazům ani pravděpodobně dostatečně nerozuměli. Měli tak své pojetí náboženství, ve kterém neuznávali prostředníka mezi nimi a Bohem a roli církve jako takové. (Horváthová, 2002)

Po počátečním přijetí Romů, jakožto „kajících se hříšníků“, začal postoj obyvatel a panovníků k nim chladnout a vyústil až v represivní opatření. V roce 1538 rozhodli moravští stavové o vyhošťování Romů z moravských obcí. Represivní opatření byla postupem času zpřísnována a v roce 1576 se usnesl moravský zemský sněm nad zákazem rolníků ponechávat Romy ve svých statcích. (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999) Podle mandátu císaře Ferdinanda I. z roku 1556 měli být romští muži mučeni nebo trestáni smrtí a ženy využívány k různým pracím. Císař Leopold roku 1697 prohlásil Romy za psance a ti byli následně postaveni mimo zákon. Dle Manna mohli být muži při pronásledování kýmkoliv zastřeleni jako škodná zvěř a „*po zadržení romských skupin měli být muži oběšeni, ženy a chlapci potrestáni uříznutím ucha a vyhnáním za hranice města anebo země.*“ (Mann, 2001, str. 10)

Také v 18. století přetrvávala v českých zemích vůči Romům represivní opatření. Dle vládní vyhlášky z roku 1710 měli být dospělí muži „*bez rozdílu s provazem na hrdle trestáni. Ženám a dospívajícím má být uříznuto pravé ucho (v Čechách) nebo levé ucho (na Moravě). Aby se zamezilo té cikánské čeledi a lůzy obyčejné zapírání.*“ (Říčan,

1998, str. 15) Stručné znění této vyhlášky bylo vyvěšováno ve městech na dřevěných tabulích. (Říčan, 1998)

Určitou změnu v přístupu k Romům prosadila v době osvícenství Marie Terezie, která realizovala program asimilace a usazování Romů, zejména v Uhrách. To spočívalo v omezování kočování a jejich postupném usazování. V této době mělo dojít k asimilaci Romů s rolníky a zakazování jejich tehdejších kulturních zvyklostí. (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999) Nástupce Marie Terezie, Josef II., se v nařízeních z roku 1782 zaměřoval na jejich školní docházku, učení se řemeslům či povinné návštěvy kostela. Tento přístup inspiroval i ostatní evropské země. (Mann, 2001) Zatímco v Čechách zůstávali Romové ještě ve druhé polovině 19. století neusazení, na Moravě již existovalo několik romských osad, vzniklých především na periferiích obcí či měst. České země nebyly v tomto ohledu osvícenskou politikou výrazně ovlivněny a velký podíl na jejich usazování v nich mají samotní Romové. (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999)

Samostatnou kapitolou romské historie je období druhé světové války. Podle zákonů nacistického Německa patřili Romové mezi jednu ze skupin lidí považovaných za méněcenné. (Mann, 2001) Drtivá většina z nich 2. světovou válku nepřežila a ti, kdo přežili, byli posíláni na nucené práce. Systematické vyvražďování Romů probíhalo ve vyhlazovacích táborech především za hranicemi našeho území. Na našem území se nacházely tranzitní nebo pracovní tábory, ze kterých byli Romové transportováni do táborů vyhlazovacích. (Říčan, 1999)

Poválečný vývoj přispěl ke změnám sociálního postavení a způsobu života Romů. V tomto období docházelo k jejich výrazné migraci ze Slovenska na území Čech a Moravy, především do průmyslových měst v pohraničí. Sem přicházeli převážně kvůli lepším možnostem zaměstnání a lepšího bydlení. (Davidová, 1995) Během poměrně krátké doby se takovýmto způsobem přesídlilo přes 15 000 lidí. Jelikož většina českých Romů druhou světovou válku nepřežila, pochází jejich výrazná část, žijící v současné době v České republice, ze Slovenska. (Mann, 2001)

Do sedmdesátých let byla prosazována státem řízená asimilace Romů, jejíž cílem bylo zařadit je mezi většinové obyvatelstvo a postupně smazávat veškeré rozdíly, kterými se od majority odlišovali. (Horváthová, 2002) Romská kultura nemohla být projevována, zakázány byly romské folklorní soubory, mládežnické a sportovní kluby,

vydávání knih a časopisů, nebo vysílání romských večírků v televizích. (Mann, 2001) Dle Horváthové byla od počátku sedmdesátých let „*státem řízená asimilace nahrazena mírnější koncepcí společenské integrace. Cíl zůstal stejný – zařadit, asimilovat, jen forma jeho realizace již neměla být tak násilná, neboť se navíc ukázala i jako neúspěšná.*“ (Horváthová, 2002, str. 53). Formou materiálních a sociálních výhod mělo dojít k vyrovnání s majoritou. (Horváthová, 2002) Od druhé poloviny sedmdesátých let docházelo alespoň k malému uvolnění státem řízené společenské integrace. Ta byla pojímána jako přizpůsobení se pouze do určité míry s možností ponechat si některá etnická specifika. (kolektiv autorů Muzea romské kultury, 1999)

Na konci období komunistické vlády bylo Romům povoleno zakládat organizace, které je sdružovaly a zvyšovaly společenské povědomí o jejich problémech. Zájem o romskou kulturu a romistiku ze strany většinové společnosti rostl. (Říčan, 1999) I přesto nebyli Romové do roku 1989 uznáváni a byli považováni za sociálně retardovanou skupinu, kterou bylo zapotřebí převychovat po vzoru většinové společnosti. (Horváthová, 2002)

Od roku 1989, po pádu totalitního režimu, mohou Romové rozvíjet svoji kulturu, používat svůj jazyk, politicky se angažovat či zakládat organizace. Demokratický systém však s sebou přinesl i problémy, například s nezaměstnaností nebo dostupností zdraví škodlivých látek a hazardu. Ve společnosti panuje vůči Romům averze a politika vládnoucích subjektů je nastavena populárními kroky tak, aby zvýšila pravděpodobnost jejich znovuzvolení. (Říčan, 1999)

2.2 Romská populace v České republice

Romská menšina je jednou z největších etnických menšin v Evropě. Podle odborných odhadů žije na území Evropy 4 – 6 milionů Romů, nejvíce na území Balkánu. Řešení romské problematiky spadá do působnosti několika ministerstev. Například ministerstva vnitra (v otázce bezpečnosti), školství nebo práce a sociálních věcí. Vzhledem k nejednotnosti v tomto ohledu byl Vládou ČR zřízen výbor, který politiku vůči Romské menšině koordinuje. (Tomeš, 2015)

Podle zprávy o stavu romské menšiny za rok 2016 žilo v České republice v daném roce 245 800 Romů, tedy 2,3 % z celkové populace. (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016) Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za

rok 2018 konstatuje, že zde žilo podle kvalifikovaných odhadů v roce 2017 celkem 240 300 Romů, což představovalo 2,2 % z celkové populace. Podle posledního sčítání obyvatel z roku 2011 se však přihlásilo k romské národnosti celkem pouze 5135 osob. (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018)

Za příslušníka romské národnostní menšiny může být oficiálně považován ten, kdo se k romské národnosti přihlásí. (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016) Koncepce romské integrace z roku 2004 kromě pojmu „romská národnostní menšina“, jejíž příslušníci aktivně projevují vůli být její součástí, uvádí pojem „romská komunita“, jejíž příslušníkem je „*de facto každý, koho majorita jako příslušníka této sociálně a etnicky definované skupiny identifikuje.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 2) Na základě této definice mohou být za příslušníky romské komunity označovány i osoby neromského původu, které se do romského prostředí začlenily. (Koncepce romské integrace, 2004)

Podle odhadů koordinátorů zabývajících se romskou problematikou lze romskou menšinu rozdělit na dvě skupiny. První z nich představují Romové, kteří jsou poměrně dobře integrováni ve většinové společnosti a jsou střední třídou či romskou elitou. Druhou tvoří ti, kteří žijí na okraji společnosti ve vyloučených lokalitách. (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016) Strategie romské integrace do roku 2020 uvádí, že „*podle stávajících odhadů se s tíživými a vyhrocenými problémy sociálního vyloučení potýká kolem 80 – 100 tisíc Romů, což představuje asi třetinu z celkového počtu žijících v ČR.*“ (Strategie romské integrace do roku 2020, str. 7) Vzhledem k nepopularitě veřejnoprávních opatření, týkajících se Romů, u většinové populace, rostou tendence soustředit pomoc a finanční prostředky etnicky neutrálně na boj se sociálním vyloučením. (Strategie romské integrace do roku 2020)

3. Oblast vzdělávání

3.1 Vzdělávací politika

Dle Tomeše je vzdělání společenským bohatstvím a jeho špatná dostupnost či absence mohou vést ke vzniku chudoby. Ačkoliv to nemusí být zcela zjevné, na světě žije několik milionů negramotných lidí. V řeckém překladu znamená negramotnost doslova neschopnost či neznalost čtení a psaní. Nejvíce negramotných lidí žije v oblastech Afriky, Jižní Ameriky a Asie. Mírnější formou je nevzdělanost, představující nedostatek vzdělání a znalostí, které člověk potřebuje pro život a k uplatnění ve společenském prostředí. Autor považuje vzdělání za nástroj, kterým vyspělé státy bojují proti sociálnímu vyloučení. (Tomeš, 2010) Krebs doplňuje, že vzdělání přispívá ke zdravému hospodářskému životu, prosperitě a kulturnímu rozvoji každé civilizované země a že vliv vzdělání bude v tomto ohledu sílit. (Krebs, 2015)

Oblastí vzdělávání se zabývá vzdělávací politika. Veselý nahlíží na vzdělávací politiku ze dvou perspektiv. První představuje praktickou činnost a z druhé perspektivy nahlíží na vzdělávací politiku jako na vědní obor. Jako praktická činnost se vzdělávací politika zabývá reálnou tvorbou politiky, například rozhodováním ministerstva, financováním školství, atp. Jako vědní obor se zabývá vědeckým zkoumáním, analýzou a zlepšováním vzdělávací politiky. Praxe se však s vědeckou disciplínou v tomto případě navzájem podmiňují a v určitých ohledech překrývají, neboť analýzy vzdělávací politiky vznikají jako podklad pro její tvorbu. (Veselý, 2006) Dle Potůčka „*vzdělávací politika ovlivňuje jednání jednotlivců a institucí s cílem podporovat výchovu a vzdělávání populace podle přijatých kritérií.*“ (Potůček, 1994, str. 87). Stejně jako Tomeš a Krebs zastává Potůček názor, že spolu vzdělanost populace a hospodářská vyspělost zemí úzce souvisejí. (Potůček, 1994)

Mezi nástroje vzdělávací politiky dle Brdka a Vychové patří plánování, legislativa, financování, kurikulární politika, evaluace, monitorování a vzdělávací reforma. Při plánování se v oblasti vzdělávání stanovují cíle a navrhuje způsoby jejich dosažení.

V rámci legislativy se k regulaci vzdělávání užívají právní normy, přičemž nejvyšším zákonem je i v tomto případě ústava a jí podřízené zákony. (Brdka & Vychová, 2004) Právo na vzdělávání je obsaženo v Listině základních práv a svobod, zákoně č. 2/1993

Sb., v Hlavě čtvrté, o hospodářských, sociálních a kulturních právech, článku č. 33, kde je uvedeno, že:

(1) Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.

(2) Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.

(3) Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.

(4) Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu nárok na pomoc státu. (Listina základních práv a svobod)

Vzhledem k tomu, že je školství financováno převážně z veřejných zdrojů, je tvorba a schvalování rozpočtů v této oblasti důležitým nástrojem. Rozpočet připravuje ministerstvo financí ve spolupráci s ostatními ministerstvy. Kurikulum, jakožto nástroj vzdělávací politiky, určuje formy vzdělávacích programů a obsah studia. Národní rámec kurikula by měl například občanům zajistit právo na hodnotné vzdělávání. (Brdek & Vychová, 2004) V souvislosti s romskou komunitou Balvín uvádí, že je zkvalitňování výchovy a vzdělávání romských žáků jednou z významných oblastí, kterými se zabývají koncepce romské integrace (Balvín, 2007), kterým je věnována samostatná kapitola rigorózní práce.

Evaluaci považují Brdek s Vychovou v oblasti vzdělávací politiky za velmi důležitou. Hodnotí se například různé pedagogické jevy, jejich účinnost nebo efektivita a dosažené výsledky. Naproti tomu monitorování znamená hodnocení celého vzdělávacího systému. Jeho výsledkem bývají statistické údaje a různé zprávy, hodnotící vzdělávací systém. Zásadní a záměrné změny pak přinášejí reformy. Ty se mohou týkat například změny kurikula, výukových metod, celého vzdělávacího systému a jeho financování, cílů a s tím souvisejících zákonů. (Brdek & Vychová, 2004)

Krebs popisuje čtyři principy vzdělávací politiky. Prvním z nich je princip celoživotního vzdělávání, které definuje jako „*veškeré aktivity vedoucí k získávání, rozšiřování, obnovování a zdokonalování znalostí, dovedností, zvyšování kvalifikace a osvojování nejnovějších poznatků během celého života jedince bez ohledu na jejich konkrétní podobu*“. (Krebs, 2015, str. 457) Autor v této souvislosti dělí učení na tři

základní formy, a to formální, které probíhá ve vzdělávacích institucích s cílem dosažení určitého stupně kvalifikace, dále neformální vzdělávání mimo vzdělávací systém (např. vzdělávání zaměstnanců). Třetí formou je učení informální, které je výsledkem každodenních aktivit jedince souvisejících s jeho zaměstnáním, rodinnou nebo trávením volného času. (Krebs, 2015)

Schubert, de Villota a Kuhlmann přisuzují velký význam již vzdělávání předškolnímu, které je realizováno prostřednictvím mateřských škol, určených pro děti ve věku od tří do šesti let, respektive do doby jejich nástupu na základní školu. Cílem vzdělávací politiky by proto mělo být zajištění jeho dostupnosti a dostatku předškolních institucí, a to i v případech populačních krizí (př. vysoké porodnosti v roce 2008). (Schubert & de Villota & Kuhlmann, 2016)

Druhým principem vzdělávací politiky je princip rovných šancí v přístupu ke vzdělávání, který je dle Krebse nutno chápat jako „*vzdělávací šanci dostupnou všem. Tuto šanci pak každý jedinec využívá v souladu se svými individuálními vlohami, intelektem, pílí, zájmy apod.*“ (Krebs, 2015, str. 462) Brdek a Vychová uvádějí, že naplnění tohoto principu bývá dosahováno řadou opatření, například různými programy podporujícími znevýhodněné skupiny obyvatelstva (př. handicapované osoby, národnostní menšiny). (Brdek & Vychová, 2004)

Třetí princip vzdělávací politiky je dle Krebse individualizace a diferenciací ve vzdělávání. Cílem tohoto principu je zajištění individuálního přístupu ve vzdělávání. Proces vzdělávání je tak nutno přizpůsobit těm, kteří se vzdělávají. Jeho smyslem je „*odstranit uniformitu a necitlivost k rozdílným schopnostem a možnostem lidí a naopak nalézt, zmobilizovat a kultivovat co nejvíce lidí s přirozenými vlohami a rozmanitými dispozicemi, aby žádné individuální schopnosti a nadání nezůstaly ležet ladem.*“ (Krebs, 2015, str. 462). Ve vztahu k tomuto cíli autor navrhuje nabízet občanům co nejširší nabídku oborů, forem a stupňů vzdělání. Dále různé metody studia a cest, jak ke vzdělání dospět.

Posledním, čtvrtým, principem je internacionalizace ve vzdělávání. Tento princip připisuje vzdělávací politice nadnárodní význam s cílem zvládnutí multikulturního soužití obyvatel. (Krebs, 2015)

3.2 Romové a vzdělávání

Škola bývá Romy vnímána jako cizí instituce, k níž mívají a priori nedůvěru, kterou rovněž přenášejí na své děti. Vzdělání má u Romů mnohem nižší hodnotu než u většinové společnosti, což může být důsledkem jejich minulosti. Při kočovném způsobu života nebo při dělnických pracích, které vykonávali, se bez vzdělání totiž obešli. V současnosti v tomto ohledu sehraává roli diskriminace na pracovním trhu, kvůli níž jsou Romové přijímáni na pozice, o která nemají lidé z majoritní společnosti zájem, například pozice uklízeček nebo dělníků. Někteří se proto uchylují k „životu na podpoře“ a na tento způsob života si rychle zvykají. (Říčan, 1998) Obdobný názor zastávají i Urban a Kajanová, kteří nízkou hodnotu vzdělání u Romů ze sociálně vyloučených lokalit odůvodňují jejich špatným uplatněním na trhu práce. Jako další důvody uvádějí například finančními náklady spojené s docházkou dětí do školy nebo brzké zakládání rodiny obyvateli sociálně vyloučených lokalit. (Urban & Kajanová, 2009, cit. dle Urbana, 2015)

Projekt Varianty z roku 2002, realizovaný organizací Člověk v tísni, uvádí, že kvůli nedůvěře mezi Romy a příslušníky většinové společnosti, která mnohdy přerůstá až v nenávisť, vnímají Romové vzdělávací instituce vyloženě jako nepřátelská zařízení. V minulosti navíc vzdělávací systém nerespektoval romskou identitu a naopak vykazoval snahu o jejich asimilaci. Tehdy byla snahou vzdělávacího systému asimilace a potlačení romství. Autoři projektu konstatují, že se situace v tomto ohledu do roku 2002 výrazně nezlepšila, což dokazuje u 80 % Romů dosažené pouze základní vzdělání. (Projekt Varianty, 2002)

Ministr pro lidská práva a národnostní menšiny v období 2009 – 2010, Michael Kocáb, vnímá důležitost dokončeného vzdělání Romů, které dle něho může odvrátit jistou osobnostní spirálu. Ta se u této menšiny vyskytuje poměrně často a na jejím počátku stojí právě nedokončené vzdělání. Díky tomu jsou Romové hůře uplatnitelní na trhu práce a potýkají se následně s nedostatkem příjmů, což může vést k jejich uchýlení k trestné činnosti. (Kocáb, Vzdělání může odvrátit nepříznivý osud, 2014) Matoušek v této souvislosti zmiňuje také riziko vzniku vysoké zadluženosti a neschopnosti vzniklé závazky splácet, z čehož profitují lichváři, poskytující půjčky s neúměrně vysokými úroky. (Matoušek, 2011)

Rovněž Čada uvádí, že má většina dospělých obyvatel, kteří žijí v sociálně vyloučených lokalitách, dosažené pouze základní vzdělání a školní systém považuje za významného hybatele mezigeneračního přenosu sociálního vyloučení. (Čada, 2015) Na vzdělanostní propast mezi Romy a většinovou společností poukazuje Strategie romské integrace do roku 2020, která ji odůvodňuje tendencemi k segregaci romských dětí ve vzdělávacím systému a jejich malým zapojením do systému předškolního vzdělávání. Stejně jako Čada, vnímají autoři Strategie vzdělání jako ústřední nástroj v boji s mezigenerační reprodukcí sociálního znevýhodnění. (Strategie romské integrace do roku 2020)

Otázkou proto je, jak vytvořit pozitivní vztah Romů ke škole. Dle Říčana je důležité vytvářet mezi romskou komunitou a vzdělávacími institucemi kvalitní vztah. Již při zápisu dětí do prvního ročníku základní školy by měli být učitelé k rodičům vlídní, trpěliví a pozorní. Děti by měly být chváleny, jejich rodiče oceňováni za snahu a mělo by jim být vyjadřováno pochopení. Případná napomenutí by měla být učiteli sdělována šetrně a nedirektivně.

Dle autora je rovněž důležité budování kvalitního vztahu školy s matkou romského dítěte, neboť ona je hlavní osobou, která dítě v rodině vychovává. V případě, že do výchovy dítěte zasahuje i otec, je zapotřebí respektovat jeho autoritu. Zaměstnanci školy by však neměli být příliš měkčí a ustupovat nátlaku rodičů v případech, že vyžadují neoprávněné výhody. Vzájemná komunikace učitelů a romských rodin by měla být oběma stranám jasná a zřetelná a komunikační bariéra Romů by měla být zohledňována. Nejdůležitější je ale respekt, který učitel rodičům projevuje. S nimi je zapotřebí jednat s úctou, mnohdy vyslechnout jejich životní příběh a případně jim pomoci s těžkostmi. Díky tomu by mohla být bariéra mezi Romy a školami propustnější. Samotnému zlepšení docházky romských dětí do školy by mohlo pomoci výrazně zlevněné stravování ve školách. (Říčan, 1998)

Hůlová a Steiner uvádějí, že i přes postupnou transformaci systému vzdělávání, který se díky mezinárodnímu tlaku mění, ubývá romských žáků vzdělávaných mimo hlavní vzdělávací proud. I přesto však deficit ve vzdělávání u Romů přetrvává. Jako příklad dobré praxe uvádějí přípravné ročníky, romské asistenty a volnočasové kroužky atraktivní pro romské děti. Zároveň ale dodávají, že tyto nástroje, původně podporující romské žáky v komunitních školách, mohou být signálem pro neromské rodiče,

že se škola specializuje na Romy. Ačkoliv nemusí být rodiče dětí z většinové společnosti xenofobní, mohou mít obavy, že bude společná výuka s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí zpomalená, a proto přeřazují své děti na jiné školy. Kvůli tomuto mechanismu zůstává na původních školách větší podíl romských dětí a výuka se pak reálně zpomaluje. (Hůlová & Steiner in Hirt & Jakoubek, 2006)

Jako častou nevýhodu romských dětí ve vzdělávání uvádí Říčan životní styl jejich rodiny, který spočívá především v nedostačujícím bydlení. Romskou domácnost tvoří znatelně více členů, než je tomu v majoritní společnosti. Rodiny, žijící v přeplněných bytech, nemohou svým dětem zajistit dostatek soukromí k učení a na přípravu do školy. Tento způsob bydlení se rovněž může odrazit na kvalitě spánku dítěte, který bývá nepravidelný a nekvalitní. To se zákonitě odráží na dětské psychice a jejich duševním stavu.

Autor dále považuje za handicap romských dětí ve školách jazykovou bariéru, která vzniká tím, že romské děti ve svých rodinách neslyší kvalitní český jazyk a češtině pak ve škole hůře rozumí. Kvůli tomu mohou být romské děti vnímány neromskou populací jako zaostalé, aniž by tomu tak muselo být. (Říčan, 1998)

Dle výše zmíněného projektu Varianty nedokáže tradiční romská rodina dítě do školy připravit tak, jak bývá učiteli očekáváno. Stejně jako Říčan uvádí, že mezi problémy s tím spojenými patří nedostatek času na domácí přípravu a jazyková bariéra, ale také neochota či nemožnost rodičů přispět na pomůcky do školy. Domácí práce bývají v romských rodinách před školními povinnostmi upřednostňovány, a v tomto ohledu není kladen důraz na pevný řád. Doporučuje proto větší angažovanost učitelů ve vztahu s romskými rodiči, jejich navštěvování a pomáhání jim v případech, kdy to potřebují. Pedagog by měl rodiče motivovat k tomu, aby na školu kladli větší důraz a vedli své děti k zodpovědnosti. (Projekt Varianty, 2002)

Stejně důležitý jako vztah s učitelem je vztah romských dětí se spolužáky. Rodiče z většinové společnosti často vedou své děti ke zdrženlivosti vůči jejich romským spolužákům, což vede k plošnému distancování se od nich. Děti z většinové společnosti nechtějí s těmi romskými sedět v lavici, cvičit během tělesné výchovy a celkově se od nich odtahují. Přispívá tomu i výše zmiňovaný odlišný způsob řeči romských dětí, který bývá hlučný a někdy také vulgární. Podle sociometrických výzkumů patří romští žáci v kolektivu mezi ty méně populární a bývají agresivnější než žáci neromští. To však

neznamená, že romské děti nečelí agresi ze strany dětí z majoritní společnosti. Avšak v kolektivu, kde učitel působí tolerantně, má k Romům kladný vztah a distancuje se od rasismu, je prokázáno, že jsou vztahy romských dětí s dětmi neromskými daleko lepší. (Říčan, 1998)

3.3 Multikulturní přístup ve vzdělávání

Multikulturalismus popisuje Matoušek jako „*veřejné a politické zohledňování různých potřeb etnických menšin, vytváření respektu pro tyto menšiny, prosazování názoru, že etnická rozmanitost je obohacení společnosti.*“ (Matoušek, 2008 str. 106). V tomto pojetí jsou však rozdíly mezi kulturami zohledňovány pouze do určité míry, a to kvůli zmírňování napětí ve společnosti a předsudků vůči menšinám. (Matoušek, 2008)

Dle Moree vnímá mnoho lidí multikulturní přístup pouze ve spojení s romskou menšinou a jako nástroj pro zlepšení vztahu mezi majoritní společností a Romy. Multikulturalismus se ovšem zabývá i ostatními menšinami a bývá uplatňován k podávání informací o nich. (Moree & kolektiv autorů Varianty, 2008)

Dle Říčana směřuje multikulturní výchova ke vzájemnému respektování jednotlivců a společností, které by se v ideálním případě měly tolerovat, respektovat a kulturně obohacovat. Z toho důvodu by se ve školách měla vytvářet multikulturní soudržnost bez rozdílů v barvě pleti, náboženství, příslušnosti k etnické nebo sociální skupině. Žáci by měli mít zkušenost s fungováním ve společnosti (škole), spravedlností, vstřícností a rovností. Děti z menšinové společnosti by se měly v co největší míře cítit ve škole jako doma. Stejně jako Moree, uvádí autor, že multikulturalismus nezahrnuje pouze romskou menšinu, ale několik dalších menšin a etnik. Úkoly pro školy, směřující k multikulturní výchově, rozdělil do čtyř skupin:

1. podpora vzájemných kontaktů mezi příslušníky různých skupin
2. nauka předcházení konfliktům a případně jejich konstruktivní řešení
3. vzájemné kulturní obohacování v co největší možné míře
4. co největší informovanost o menšinách (Říčan, 1998)

Dle Balvína by ale učitelé měli být vedeni k tvůrčímu používání metod výuky odpovídajících principům multikulturní výchovy, a to nejen v rámci národa, ale v rámci celé Evropy. (Balvín, 2008)

Usnesení Vlády České republiky z roku 1997 ukládá ministru školství, mládeže a tělovýchovy „Zajistit posílení informačních toků do všech stupňů škol ohledně dostupné odborné literatury k otázkám multikulturní společnosti a výchovy k toleranci“. (Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686)

Koncepce romské integrace z roku 2004 proto uvádí, že „Součástí speciální přípravy učitelů by kromě obecné multikulturní výchovy (viz 6) mělo být i povinné minimum znalostí o romské komunitě, romském jazyce a kultuře a o zvláštностech komunikace s romskými rodiči.“. (Koncepce romské integrace, 2004, str. 12)

Obdobnou myšlenkou navazuje rovněž Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013, která obsahuje cíl týkající se vzdělávání a výchovy dětí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí. To by mělo být dle koncepce součástí vzdělávání a metodické podpory pedagogických pracovníků. (Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013)

Aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 tento cíl rozvádí svým zaměřením na pracovníky již v předškolních zařízeních. Doporučuje proto „zajistit odborné vedení, vzdělávání a podporu pro všechny pracovníky školy pro začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání a zvýšit odbornou podporu pro pedagogické pracovníky školy při začleňování romských dětí do předškolního vzdělávání“. (Strategie romské integrace do roku 2020, str. 45) Stejný cíl prosazuje Strategie i pro všechny pracovníky školy při začleňování romských dětí do základních škol. (Strategie romské integrace do roku 2020)

3.4 Funkce asistenta pedagoga

Ve školách, které se nacházejí v místech s vysokou koncentrací Romů, mohou být zaměstnáváni asistenti učitele, kteří musí splňovat stanovené kvalifikační požadavky. Těmi jsou plnoletost, čistý trestní rejstřík a absolvování kurzu pedagogického minima. Dle Matouška by měl asistent pedagoga působit jako zprostředkovatel kontaktu mezi rodinou romských žáků a školou. O tom, zda bude na školách funkce asistenta pedagoga

zřizována, však bývá v kompetencích jejich ředitelů. Ti rovněž rozhodují o tom, jakou náplň práce budou asistenti vykonávat. (Matoušek, 2011)

Dle Šotolové spočívá funkce pedagogických asistentů mimo jiné v tom, že se sami Romové zapojí do pomoci s překonáváním komunikačních a adaptačních bariér během vzdělávání romských dětí. O funkci vychovatele – asistenta pedagoga asistenta žádají ředitelé škol, ve kterých se vzdělává větší počet Romů, krajský orgán v přenesené působnosti. Žádost musí obsahovat název školy a její adresu, celkový počet žáků a tříd, počet žáků se sociálním znevýhodněním, informace o osobě asistenta pedagoga a jeho zařazení do platové třídy. Kromě kvalifikačních požadavků na tuto pozici, které jsou popsány v odstavci výše, uvádí autorka ještě další kvalifikační požadavek, a to absolvování čtyřiceti následových hodin v rámci kurzu pedagogického minima. Cílem kurzu je, aby si jeho absolventi osvojili základy pedagogiky, psychologie a komunikačních dovedností.

Způsobilost k výkonu práce vybraných uchazečů o pozici asistenta pedagoga prověřují ředitelé během zkušební doby. Ředitel jasně vymezí práci asistenta a zodpovídá za její výkon. K hlavním činnostem asistentů patří pomoc romským žákům s aklimatizací ve škole, pomoc učitelům v komunikaci s nimi, zlepšení spolupráce rodiny se školou a práce s romskou komunitou v okolí školy. Autorka tuto funkci hodnotí pro školu jako velmi důležitou, a to jak pro romskou menšinu, tak pro majoritní společnost, neboť pomáhá vzájemnému poznání. (Šotolová, 2001) Dle projektu Varianty, realizovaného organizací Člověk v tísni, by měl asistent pedagoga dětem pomáhat také s obstaráváním učebnic a jiných pomůcek potřebných ke vzdělávání. (Projekt Varianty, 2002)

Stanovit kvalifikační předpoklady pro výkon funkce „romského pedagogického asistenta“ ve spolupráci s ministerstvem práce a sociálních věcí ukládá ministru školství, mládeže a tělovýchovy již Usnesení Vlády České republiky z roku 1997. (Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686) Tuto funkci proto doporučuje Koncepce romské integrace z roku 2004, která ji nazývá „vychovatelem – asistentem učitele“. Zároveň uvádí, že by měli asistenti v souladu s pokyny pedagoga pomáhat žákům s aklimatizací ve škole a usnadňovat jejich vzájemnou komunikaci. (Koncepce romské integrace, 2004) Tento institut je obsažen i ve strategických dokumentech, které na Koncepci romské integrace z roku 2004 navazují.

4. Oblast zaměstnanosti

4.1 Politika zaměstnanosti

Dle Šmajse není úloha práce pouze ekonomická, neboť má také kulturní, antropologickou, ekologickou a medicínskou funkci. V současné době je práce kvůli zhoršování duševního zdraví nezaměstnaných a sociálně vyloučených osob kulturní reprodukční potřebou společnosti, díky níž je právo na práci a svobodnou volbu zaměstnání jedním ze základních lidských práv. Autor dále uvádí, že práce souvisí s lidským zdravím, štěstím a sebeúctou, neboť zajišťuje člověku důstojnou existenci. (Šmajš, 2013 in Buchtová & Šmajš & Boleloucký, 2013)

Kromě materiálního prospěchu přispívá k seberealizaci lidí a zvyšuje jejich pocit užitečnosti pro společnost. Díky práci dochází k poznávání nových lidí, vznikají strukturované vztahy a nová přátelství. Práci ukazují rodiče svým dětem platné společenské hodnoty, čímž jim dávají možnost nápodoby a osobního příkladu. Děti, prožívající s rodiči jejich pracovní úspěchy i neúspěchy, jsou lépe připraveny, že obdobné situace mohou nastat i jim. (Buchtová, 2013 in Buchtová & Šmajš & Boleloucký, 2013)

Tomeš popisuje zaměstnání v ekonomickém smyslu jako směnu na trhu práce, na kterém dochází k výměně pracovní síly za mzdu. Ve své podstatě se od sebe pojmy „zaměstnání“ a „pracovní činnost“ liší. Zaměstnání se od pracovní činnosti liší svojí podstatou, neboť je vykonáváno v pracovně právním poměru na základě pracovní smlouvy, díky níž má zaměstnanec nárok na odměnu. V pracovně právních dokumentech jsou garantována pravidla, která budou obě strany, tedy zaměstnavatel a zaměstnanec, dodržovat. (Tomeš, 2010)

Právo na práci je obsaženo ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN z roku 1948, která ve článku 23 uvádí, že:

1. každý má právo na práci, na její svobodnou volbu, uspokojivé pracovní podmínky a ochranu v případě nezaměstnanosti,
2. každý má právo na rovné odměňování,

3. právo na uspokojivou odměnu, která zajistí dotyčnému a jeho rodině živobytí na důstojné úrovni, a v případě, že tomu tak není, tak je tato úroveň zajištěna prostředky sociální ochrany,
4. právo na zakládání odborových organizací a vstup do nich. (Všeobecná deklarace lidských práv)

Uspokojivé a důstojné pracovní podmínky garantuje stát především regulacemi bezpečnosti práce, ochrany zdraví při práci, určováním pracovní doby a doby odpočinku. (Tomeš, 2010)

Udržování rovnováhy na pracovním trhu a snižování nezaměstnanosti je posláním politiky zaměstnanosti, která je úzce propojena s politikou hospodářskou a sociální. Dle Krebse je politika zaměstnanosti výsledkem vzájemného dialogu mezi státem, zaměstnavateli, zaměstnanci a odbory. Jejím cílem je harmonizace nabídky práce a poptávky po práci a zefektivnění mechanismů pracovního trhu. (Krebs, 2015)

Pojetí zaměstnanosti se postupem času vyvíjelo. Zatímco například Karel Engliš (1916) považoval nezaměstnanost za sociální zlo, William Beveridge (1942) prosazoval politiku plné zaměstnanosti, novodobí ekonomové dávají přednost tzv. „funkční nezaměstnanosti“. V tomto pojetí je určitá míra nezaměstnanosti, nejčastěji udávána v rozmezí 3 – 6 %, sociálně i ekonomicky pozitivní, neboť zvyšuje motivaci k práci a lidé si práce více váží. (Potůček, 1995) Rovněž Mareš uvádí 2 – 6% úroveň nezaměstnanosti za míru odpovídající plné zaměstnanosti a její zvýšení nebo snížení považuje za nežádoucí. Takováto úroveň nezaměstnanosti totiž reflektuje strukturální charakteristiky pracovního trhu a zboží. (Mareš, 2002)

Koncepce politiky zaměstnanosti 2013 – 2020, zpracovaná Ministerstvem práce a sociálních věcí uvádí, že musí politika zaměstnanosti směřovat nejen k růstu zaměstnanosti, ale také k rozvoji sociálního smíru, snižování rizik chudoby, integraci sociálně vyloučených osob a zvýšení životní úrovně obyvatel České republiky a její konkurenceschopnosti v mezinárodním kontextu. Za tímto účelem se na realizaci přijatých opatření využívá financí z veřejných zdrojů, včetně evropských strukturálních fondů.

Strategickými prioritami uvedeného dokumentu jsou:

- podpora přístupu k zaměstnání, zejména ohrožených skupin na pracovním trhu

- podpora rovnosti mužů a žen na pracovním trhu
- přizpůsobení zaměstnavatelských subjektů, zaměstnanců a nezaměstnaných změnám a potřebám na pracovním trhu
- rozvoj služeb zaměstnanosti (Koncepce politiky zaměstnanosti 2013 - 2020)

V případě nezaměstnanosti garantuje stát určitou formu pomoci. Reaguje tím na sociální události spojené se ztrátou výdělečné činnosti. Sociální událostí v tomto případě není absence zaměstnání, ale důsledky s tím spojené. Jedná se především o absenci zdrojů obživy a nemožností tyto zdroje na pracovním trhu získat. Z finančního hlediska vznikají nezaměstnaným se získáním nového zaměstnání náklady a stát občanům, postihnutým touto událostí, nabízí dávky v nezaměstnanosti či pomoc v přípravě na jiné zaměstnání. (Tomeš, 2010)

Neočekávaná ztráta práce totiž zasahuje do života člověka a může pro něho být až traumatizujícím zážitkem, a to i přesto, že by měl současný demokratický způsob vlády občany v případě nouze zajistit tak, aby žili na přijatelné úrovni. V tomto ohledu se jedná o podpůrnou dobu, kdy člověk krátkodobě při hledání nového zaměstnání ztratí pravidelný příjem finančních prostředků. Osobám, které přišly o zaměstnání, najednou odpadávají faktory práce, které ho při výkonu práce stresovaly, například nepříjemní kolegové, nudná náplň práce, atp. Díky tomu mohou trávit více volného času s rodinou, přáteli a může u nich panovat vidina nalezení lepší práce.

I přesto je situace ztráty zaměstnání pro člověka velmi psychicky náročná, neboť způsobuje psychologické, zdravotní a sociální komplikace. Z dlouhodobého hlediska má ztráta finančního příjmu, související se ztrátou zaměstnání, za následek možné neuspokojování potřeb jedince. Rodinám může vzniknout finanční nejistota a zánik pevného rozvržení dne. Najednou má člověk mnoho času a otázkou je, jak s ním naloží. Se ztrátou zaměstnání souvisí také ztráta pracovních návyků a dovedností, které se během výkonu práce zaměstnanec naučil. Dochází také k omezení kontaktů s kolegy a přáteli, které v práci měl. U nezaměstnaného se následně zmocní strach z budoucnosti, nejistota a nízká sebedůvěra. (Buchtová, 2013 in Buchtová & Šmajš & Boleloucký, 2013)

K podpoře aktivního chování lidí v oblasti zaměstnanosti proto cílí nástroje aktivní politiky zaměstnanosti. Naopak hmotným zabezpečením nezaměstnaných lidí se zabývá pasivní politika zaměstnanosti.

Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti představují opatření směřující k zajištění požadované úrovně zaměstnanosti. Jejich realizace spadá do resortu Ministerstva práce a sociálních věcí, které v této oblasti spolupracuje s několika dalšími subjekty. Významným nástrojem aktivní politiky zaměstnanosti je rekvalifikace. Cílem rekvalifikace je podpora nezaměstnaných v nabytí nové kvalifikace, jejího rozšíření nebo prohloubení. Rekvalifikovat se tak může i člověk, který žádnou kvalifikaci nedisponuje.

Dalšími nástroji aktivní politiky zaměstnanosti jsou investiční pobídky, veřejně prospěšné práce, společensky účelná pracovní místa, překlenovací příspěvek, příspěvek na zapracování a příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program. V rámci podpory zaměstnávání zdravotně postižených osob jsou zřizována chráněná pracovní místa a zaměstnavatelským subjektům, které zaměstnávají více než 50 % osob se zdravotním postižením, je za tímto účelem poskytován příspěvek. (Krebs, 2015)

Mezi nástroje pasivní politiky zaměstnanosti, jichž by mělo být využíváno až v případě, kdy se nezaměstnanému ve spolupráci s úřadem práce nepodaří najít vhodné zaměstnání, patří podpora v nezaměstnanosti. Zákon stanovuje několik podmínek jejího čerpání. Jedná se o prokázání stanovené doby práce a s tím spojeného odvodu důchodového pojištění a příspěvku na politiku zaměstnanosti po dobu alespoň dvanácti kalendářních měsíců v určitém období. Další podmínkou pro přiznání podpory v nezaměstnanosti je podání žádosti na příslušném úřadu práce a skutečnost, že není v době, kdy má být žadateli podpora přiznána, vyplácen starobní důchod. Doba a výše této dávky se odvíjí od věku příjemce a výše jeho průměrného výdělku. (Tomeš, 2009)

Dle Andersona by měla brát politika zaměstnanosti v potaz také soulad pracovního a rodinného života, což nazval pojmem „work-life balance“. Autor zastává názor, že by měla politika zaměstnanosti Evropské unie zohledňovat soukromý a rodinný život pracovníků. Členské státy mají za tímto účelem nastavit regule, které například umožní pracovníkovi volno při potřebě péče o dítě, dále mají garantovat zvýšenou ochranu těhotných pracujících žen, a to aniž by to omezilo jejich finanční situaci, a pružnou

pracovní dobu, umožňující pracujícím rodičům reagovat na nově vzniklé situace v jejich rodinách. (Anderson, 2015)

4.2 Trh práce a diskriminace na něm

Trh práce popisuje Brožová jako trh primárního výrobního faktoru. Oproti ostatním trhům se liší tím, že ochota pracovat je čistě vázána na člověka. Člověk je na pracovním trhu jeho jedinečnou součástí, neboť každý má jiné schopnosti, dovednosti, talent, životní a pracovní zkušenosti. (Brožová, 2003) Dle Kuchaře je trh práce založen na vzájemném vztahu dvou subjektů, a to zaměstnanců, nabízejících práci, a zaměstnavatelů ochotných nabízenou práci koupit. Snahou zaměstnanců je svoji práci prodat za co nejvyšší cenu. Naopak zaměstnavatelé se snaží kvalitní pracovní sílu koupit co nejvýhodněji. Výsledkem toho je buďto prodej nebo jeho odmítnutí. Principem trhu práce je dle Kuchaře svoboda v rozhodování zaměstnanců při nabízení své práce i zaměstnavatelů, zda nabízenou práci koupí či nikoliv. (Kuchař, 2007)

Mareš uvádí, že ne všechny osoby jsou na pracovním trhu uplatnitelné. Část z nich zůstává mimo trh práce nuceně, neboť jim subjektivní nebo objektivní důvody nedovolí na něm participovat. Část populace však zůstává mimo pracovní trh dobrovolně, protože jim státní i soukromá podpora umožňuje bez prodeje pracovní síly existovat. (Mareš, 2002)

Spolu s participací na trhu práce zde hraje roli také marginalizace, která redukuje šance pracovníků s určitými charakteristikami uplatnit se na něm. Tyto osoby jsou na pracovním trhu vytlačovány do nevýhodných pozic, což zvyšuje riziko jejich nezaměstnanosti. Marginalizaci mohou v této oblasti čelit jednotlivci i skupiny osob. Mezi neohroženější skupiny v tomto ohledu patří ženy, mladiství, osoby vyššího věku, málo kvalifikovaní nebo příslušníci etnických menšin. Většinou se tyto charakteristiky sčítají, například u málo kvalifikovaných příslušníků minorit. Dle Sirovátky může proces marginalizace nabýt podobu diskriminace. (Sirovátka, 1997, cit dle Mareše, 2002)

Navrátil odůvodňuje marginalizaci na trhu práce jednak lidským kapitálem (kvalifikace, pracovní zkušenosti, schopnost orientovat se na pracovním trhu), dále kapitálem sociálním (schopnost jedince navázat kvalitní vztah s lidmi a prací) a kulturním kapitálem (např. zvládnutí komunikace a jazyka, pracovní návyky). Nízká úroveň lidského a sociálního kapitálu a neschopnost přizpůsobit se většinové kultuře přispívají ke koncentračnímu efektu, který způsobuje sociální izolaci menšiny a s tím spojený substandardní způsob života. (Navrátil, 2003)

Strategie politiky zaměstnanosti 2013 – 2020 konstatuje, že jednou z nejohroženějších skupin na trhu práce jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením či žijící v sociálně vyloučených lokalitách. U této skupiny osob sehrávají negativní roli zejména sociální předsudky, nedostatečná kvalifikace, jejich participace na nelegálním trhu práce, dlouhodobá nezaměstnanost a s ní spojená ztráta pracovních návyků. Tyto faktory přispívají k diskriminaci a nerovném přístupu k zaměstnání. Zaměstnanost tento dokument považuje jako jeden z předpokladů boje proti sociálnímu vyloučení. (Koncepte politiky zaměstnanosti 2013 – 2020)

Na tuto situaci reaguje rovněž Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020, která považuje diskriminaci sociálně vyloučených osob ze strany zaměstnavatelů za jeden z klíčových problémů v oblasti zaměstnanosti. Z toho důvodu obsahuje strategický cíl spočívající v odstraňování bariér dostupnosti pracovních příležitostí pro osoby ze sociálně vyloučených lokalit. (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020)

Jedním z opatření, kterým reaguje Strategie romské integrace do roku 2020 na diskriminaci Romů na trhu práce je bod spočívající v napomáhání „*osobám ohroženým rasovou diskriminací a příslušníkům etnických menšin v překonávání specifických bariér a překážek na trhu práce, včetně specificky zaměřené podpory tohoto cíle z OP Z za účelem získání práce*“. (Strategie romské integrace do roku 2020, str. 55) Prostřednictvím Operačního programu zaměstnanost (OP Z) čerpá Česká republika za účelem plnění cílů, stanovených výše uvedeným strategickým dokumentem, finance z Evropského sociálního fondu.

Tomeš považuje diskriminaci v oblasti zaměstnanosti za citlivé téma, a to proto, že je zaměstnání zdrojem obživy a získávání prostředků potřebných k životu. Diskriminace obecně představuje vytváření rozdílů mezi jednotlivými lidmi na základě příslušnosti

k určité, většinou odlišné, skupině osob. Na pracovním trhu se objevuje diskriminace přímá a nepřímá. První případ představuje přímé vytváření nerovností na základě výše uvedených odlišností. Diskriminace nepřímá se naopak projevuje zdánlivou neutralitou, která ovšem stejně jako v případě diskriminace přímé vede ke znevýhodnění diskriminovaných osob.

České právo na diskriminaci reaguje principem rovnosti. V zaměstnání je přirozené, že se postavení zaměstnanců a jejich vedoucích liší. Rovnost v tomto případě znamená rovné příležitosti na pracovním trhu a stejnou mzdu pro zaměstnance stejného postavení. Respektování rovnosti není v rozporu s přirozenou rozdílností jednotlivých lidí, neboť je každý člověk jedinečný a neopakovatelný. (Tomeš, 2010)

4.3 Nezaměstnanost

Nezaměstnanost popisuje Mareš jako stav, při kterém jedinec nevykonává výdělečnou činnost. Ačkoliv je dle autora obtížné pojem „nezaměstnanost“ definovat, neboť ji každý vnímá subjektivně jinak, je společnou charakteristikou nezaměstnaných osob jejich schopnost k práci (věkem, zdravotním stavem, osobní situací), vůle pracovat a absence zaměstnání v době, kdy je tato vůle projevována. (Mareš, 2002)

Koncepce politiky zaměstnanosti 2013 – 2020 rovněž pracuje s pojmem „ekonomicky neaktivní obyvatelstvo“, zahrnující osoby, které nejsou zaměstnány ani nezaměstnány. Jedná se například o děti navštěvující vzdělávací instituce, seniory, dlouhodobě nemocné či invalidní osoby. Tyto osoby však nesplňují výše popsané charakteristiky nezaměstnanosti. (Koncepce politiky zaměstnanosti 2013 – 2020) Naopak „ekonomicky aktivní obyvatelstvo“ zahrnuje osoby zaměstnané i nezaměstnané, které jsou schopny a ochotny zaměstnání vykonávat. (Brožová, 2003)

Dle Brožové představuje nezaměstnanost složitý společenský problém s multidimenzionálními důsledky, protože je spojená s poklesem životní úrovně, ztrátou vztahů a kontaktů. Spolu s tím způsobuje některým jedincům ztrátu sebevědomí, neboť mají pocit, že selhali ve složitých společenských vztazích a nepovažují se za plnohodnotné členy společnosti. (Brožová, 2003)

Mareš s odkazem na řadu výzkumů v této oblasti konstatuje, že nezaměstnanost úzce souvisí se sebevraždou, a to jak dokonaných, tak demonstrativních sebevražd. Právě

parasuicida jsou znakem závažných psychických problémů, během kterých není člověk schopen svoji situaci řešit a má pocit, že všechny možné způsoby řešení již vyčerpal. Dále uvádí, že je prokázána souvislost nezaměstnanosti s kouřením a užíváním drog, kriminalitou a rasovými konflikty ve společnosti. (Mareš, 2002) Boleloucký uvádí, že se může ztráta zaměstnání odrazit nejen na sociálním a psychickém stavu jedince, ale také na jeho zdravotním stavu, kvůli stresu přispívajícímu ke vzniku některých onemocnění. (Boleloucký, 2013 in Buchtová & Šmajš & Boleloucký, 2013)

V systému tržní ekonomiky je nezaměstnanost přirozeným jevem, který je spojený s fungováním trhu práce. V tomto ohledu představuje nerovnováhu mezi nabídkou práce ze strany zaměstnanců a poptávkou po práci ze strany zaměstnavatelů. Nezaměstnanost pak vzniká v případech, kdy je nabídka práce ze strany zaměstnanců vyšší než poptávka po ní.

Krátkodobou frikční nezaměstnanost nepovažuje Mareš za závažný problém. Frikční nezaměstnanost se vyskytuje v okamžicích, kdy se zaměstnanci v důsledku jejich mobility na pracovním trhu ocitnou krátkodobě bez zaměstnání. Během této doby si však nezaměstnané osoby aktivně hledají nové uplatnění, případně využívají služby nezaměstnanosti a bývají na tuto událost pojištěni.

V případě, že se však nezaměstnanost stane dlouhodobou (trvajícím déle než jeden rok) a masovou, stává se centrem pozornosti nejen nezaměstnaných, ale celé společnosti. Jelikož spolu s dlouhodobou nezaměstnaností vznikají státu náklady na zaopatřování nezaměstnaných, může způsobit ekonomické problémy, sociální nestabilitu a konflikty ve společnosti. (Mareš, 2002)

Počet nezaměstnaných osob je vyjadřován celým číslem. Oproti tomu míra nezaměstnanosti vyjadřuje procentuální podíl nezaměstnaných k celkovému počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva. (Brožová, 2002) Zatímco Analýza sociálně vyloučených lokalit z roku 2015 uvádí až 85procentní míru nezaměstnanosti ve zkoumaných sociálně vyloučených lokalitách (Čada, 2015), celková míra nezaměstnanosti České republiky byla dle Českého statistického úřadu v závěru roku 2015 menší než pět procent. (ČSÚ, 2016)

4.4 Zaměstnanost Romů

Dle Buchtové bývá neschopnost jedince uplatnit se na trhu práce podmíněná několika faktory. Mezi ně patří například zdravotní stav, věk, vzdělání, kvalifikace, vlastnosti a dovednosti, pohlaví či příslušnost k určité menšině. Tyto vlastnosti mohou přispět k vytěsnění jedince z trhu práce a způsobit dlouhodobou nebo opakovanou nezaměstnanost, kterou autorka považuje za společenské riziko. Lidé marginalizovaní na trhu práce se proto angažují v hůře placených zaměstnáních a mají nejistou budoucnost. Někteří z nich mají malou šanci adekvátní zaměstnání nalézt, a mimo jiné proto by na tuto skupinu osob měla cílit politika zaměstnanosti státu.

Dlouhodobě nezaměstnanou část populace tvoří z velké části lidé bez kvalifikace, často se základním vzděláním a v některých případech dokonce s nedokončeným základním vzděláním. Jedná se především o osoby, které jsou obtížně vzdělatelné a mají tak menší předpoklad k výkonu práce, případně o práci nemají zájem. Dále patří do této skupiny osoby, které mají náklonnost k deviantnímu chování nebo vedou společensky nežádoucí způsob života, například alkoholici, patologičtí hráči, lidé po výkonu trestu odnětí svobody a recidivisté. Všechny tyto okolnosti mohou vést k postupnému vzdalování se od společnosti a k vytváření nové subkultury, závislé na systému podpory sociálního zabezpečení. Svoji roli v tomto ohledu také sehrává délka nezaměstnanosti a motivace k nalezení zaměstnání.

Výraznou část nekvalifikovaných lidí na pracovním trhu představují Romové. Dle Buchtové má většina Romů dosažené pouze základní a o další kvalifikaci nemá zájem. Z toho důvodu mají ztížené hledání zaměstnání. Ještě obtížněji hledají práci Romové, kteří nemají základní vzdělání dokončené. Neustálé změny kvalifikačních požadavků navíc situaci Romů na trhu práce zhoršují. Soustavný tlak většinové společnosti na příslušníky romské komunity přispěl k tomu, že se jim nepodařilo do společnosti integrovat. Současným společenským problémem jsou sociálně vyloučené lokality, v nichž je velká koncentrace sociálně znevýhodněných lidí, zvýšená kriminalita a jiné sociální záležitosti. Existence sociálně vyloučených lokalit způsobuje vyhrocené situace a časté konflikty mezi jejich obyvateli a majoritním obyvatelstvem. (Buchtová 2013 in Buchtová & Šmajš & Boleloucký, 2013)

Čada považuje špatné postavení na trhu práce za jednu z hlavních dimenzí sociálního vyloučení. Dle něho se nezaměstnanost v sociálně vyloučených lokalitách pohybuje mezi 80 až 85 procenty. V případě zaměstnaných sociálně vyloučených osob však není

zaměstnání k vymanění se z kruhu sociálního vyloučení dostačující. (Čada, 2015) Jedno z klíčových zjištění průzkumu romské populace, realizovaného Agenturou Evropské unie pro lidská práva z roku 2016 je, že „*míra nezaměstnanosti romské populace je třikrát vyšší než u osob neromské populace žijících v jejich blízkosti a u obecné populace*“. (FRA, 2016, str. 22)

V oblastech sociálně vyloučených lokalit bývá dle Čady pro málo kvalifikované osoby nedostatek pracovních příležitostí. Stejně jako Buchtová autor uvádí, že mají nezaměstnaní, sociálně vyloučení lidé tendence vykonávat dostupnější nelegální práci. (Čada, 2015) Příslušníci většinové společnosti však mívají tendence vnější příčiny jejich nezaměstnanosti přehlížet, což odůvodňují jejich špatnou pracovní morálkou či leností. (Navrátil, 2003)

Již Usnesení Vlády České republiky z roku 1997 ukládá ministru práce a sociálních věcí vypracovat systém zvyšování motivace zaměstnavatelů k tomu, aby zaměstnávali obtížně zaměstnatelné osoby a osoby romského původu. (Usnesení Vlády České republiky z roku 1997 č. 686) Zaměstnanost proto bývá jednou z klíčových oblastí strategických dokumentů romské integrace, které navrhují řadu vyrovnávacích postupů s cílem zlepšení situace Romů na pracovním trhu.

Aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 však konstatuje, že se dlouhodobě na trhu práce nedaří pozici Romů zlepšit. Od roku 1989 se po transformaci ekonomiky podíl nezaměstnanosti této minority zvyšuje a ve srovnání s většinovou společností je výrazně vyšší. Dlouhodobou nepříznivou situaci Romů na trhu práce Strategie odůvodňuje především nedostatkem pracovních příležitostí, existencí diskriminace na pracovním trhu a nesouladem požadavků zaměstnavatelů s úrovní kvalifikace Romů. Kvůli tomu bývají znevýhodnění Romové vytlačováni na sekundární trh práce, na kterém mají nestabilní práci, nepodloženou pracovními smlouvami. (Strategie romské integrace do roku 2020)

Hůlová se Steinerem považují nelegální práci, která dle nich bývá místními úřady tolerována, za lepší než totální apatie nezaměstnaných. Zároveň však uvádějí řadu negativních dopadů existence černého trhu práce. Mezi následky nelegální práci patří například absence právní vymahatelnosti výdělku, o který tito lidé v častých případech přicházejí. To je však pouze špičkou ledovce, která způsobuje problematiku řady dalších negativních následků. (Hůlová & Steiner, 2006 in Hirt & Jakoubek, 2006)

Na nepříznivou situaci Romů na trhu práce reagoval například projekt Podpora zaměstnávání Romů v Praze 2015. Projekt realizovala organizace Slovo 21 a jeho hlavním cílem bylo zvýšit uplatnění pražských Romů na trhu práce. Díky obdobným předchozím projektům, které byly realizovány při spolupráci s organizací Člověk v tísni, měli Romové příležitost rekvalifikace v několika různých oborech a zvýšit tím šanci k prosazení se na pracovním trhu. Kromě rekvalifikačních kurzů nabízel projekt zprostředkování zaměstnání a elektronickou burzu práce, která pomáhala Romům najít volná pracovní místa.

Rekvalifikační kurzy byly poskytovány Romům žijícím v Praze ve věku 19 – 55 let a byly organizovány s ohledem na poptávku a zájem o vybrané obory. Cílem zprostředkování práce bylo pomoci klientům s nalezením zaměstnání pro dlouhodobě nezaměstnané Romy, kteří zájem o práci projeví. Zprostředkování zaměstnání probíhalo zejména poskytováním poradenství a manuálu s informacemi. Internetová burza pak nabízela přehled volných míst v Praze a jejím okolí, ale také nabídku rekvalifikačních kurzů, stáží či stipendií.

Tomuto projektu se podařilo realizovat osmnáct rekvalifikačních kurzů, kterých se zúčastnilo 47 klientů. Rekvalifikaci úspěšně dokončilo 43 z nich, a ti tak získali potřebné certifikáty. V nalezení zaměstnání bylo podpořeno 25 klientů a 23 z nich v získané práci překročilo tříměsíční zkušební dobu. (www.slovo21.cz)

5. Oblast bydlení

5.1 Bytová politika

Bydlení je jednou ze základních a nejvýznamnějších lidských potřeb. (Krebs, 2015) Dle článku 25 Všeobecné deklarace lidských práv OSN má každý „*právo na takovou životní úroveň, která by byla s to zajistit jeho zdraví a blahobyt i zdraví a blahobyt jeho rodiny, počítajíc v to zejména výživu, šatstvo, byt a lékařskou péči, jakož i nezbytná sociální opatření; má právo na zabezpečení v nezaměstnanosti, v nemoci, při nezpůsobilosti k práci, při ovdovění, ve stáří nebo v ostatních případech ztráty výdělečných možností, nastalé v důsledku okolností nezávislých na jeho vůli. V mateřství a dětství mají nárok na zvláštní péči a pomoc. Všechny děti, ať manželské nebo nemanželské, požívají stejné sociální ochrany.*“ (Všeobecná deklarace lidských práv)

Rada Evropy upravuje právo na bydlení v článku 31 Evropské sociální charty, ve kterém uvádí, že se smluvní strany zavazují podporovat dostupnost bydlení v přiměřené úrovni, předcházet a omezovat bezdomovectví a stanovovat ceny bydlení tak, aby bylo dostupné i pro nízkopříjmové rodiny. (Evropská sociální charta)

Podle Tomeše však tato práva nelze vykládat tak, že se jedná o právo na přidělení bytu ze strany státu. Jedná se spíše o pomoc občanovi, který není schopen si důstojné bydlení na odpovídající úrovni zajistit. V tomto případě má nárok na určitou podporu od státu. Obsahem tohoto mezinárodního dokumentu je především ochrana obyvatel před diskriminací a nezákonným vystěhováním. (Tomeš, 2011)

Evropská unie se bytovou problematikou zabývá obecněji. V článku 7 Charty základních práv EU uvádí, že „*Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a komunikace.*“ (Listina základních práv Evropské unie) Právní řád České republiky upravuje bytovou politiku v občanském zákoníku, který obsahuje Zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor č. 116. Tento zákon mimo jiné definuje bytové a nebytové prostory, jejich majitele a nájemníky. Zákoník rovněž upravuje nájemné, roli veřejné správy a státní podporu. (Tomeš, 2011)

Krebs uvádí, že „*Bytová politika státu bývá nejčastěji charakterizována jako systém poptávkově orientovaných podpor, nabídkově orientovaných iniciativ a přímých zásahů státu na bytovém trhu, které jsou nutné k optimální alokaci bytu jako statku, jenž*

je specifický svou komplexností, pevným umístěním v prostoru, relativně vysokými náklady na jeho pořízení, mimořádně dlouhou dobou životnosti a potřebou tohoto statku k realizaci osob a rodin v moderní společnosti.“ (Krebs, 2015, str. 406) Aby byla bytová politika efektivní, měla by být komplexním celkem, propojujícím opatření různých institucí a mechanismů. Za tímto účelem musí vytvářet podmínky pro fungování trhu s byty, pravidla jeho nabídky a poptávky, ovlivňovat výstavbu bytového fondu a jeho údržbu. V neposlední řadě by se měla bytová politika zaměřit na regulaci nájemních vztahů a na dostupnost bydlení pro nízkopříjmové rodiny. (Krebs, 2015)

Dle Potůčka souvisí cíle bytové politiky s politikou sociální a rodinnou, což ilustruje na příkladu mladých lidí a jejich reálných možnostech pořízení bytu a založení rodiny. Uvádí, že *„s vývojem státu veřejných sociálních služeb se prosazoval názor, že legitimním sociálněpolitickým cílem je poskytnout šanci na slušné bydlení všem“*. (Potůček, 1995, str. 96) V této souvislosti uvádí Abidemi významný vliv kvalitního bydlení také na zdraví občanů a na jejich produktivitu. Dobré zázemí studentů považuje autorka mimo jiné za jeden z předpokladů k jejich úspěšnému dokončení vzdělávání. (Abidemi, 2004 in Hulchanski & Murdie & Campsie, 2004)

Bytová politika však musí brát také v potaz odhad vývoje populace a reálnou dobu od zahájení do dokončení výstavby bytového fondu, která trvá několik let. V tomto směru souvisí bytová politika také s hospodářskou politikou státu. V širším pojetí může být cílovou populací bytové politiky obyvatelstvo celého státu, regionů či obcí. V praxi se však využívá jemnější pojetí objektů bytové politiky, a to na základě jednotlivých cílových skupin, například rodiny s dětmi, invalidní osoby, sociálně slabí obyvatelé, senioři, atd. (Potůček, 1995)

Tomeš rozděluje objekty bytové politiky do tří skupin. První z nich představují dělníci, kteří mají na starosti výstavbu nových bytů, jejich údržbu a opravu. Druhou skupinou jsou nízkopříjmové rodiny, které potřebují pomoc při zajištění důstojného bydlení, zejména rodiny s malými dětmi. Poslední skupinou jsou bezdomovci. Cílem bytové politiky je těmto lidem umožnit alespoň střechu nad hlavou. (Tomeš, 2011)

Nástroje veřejné podpory v oblasti bydlení člení Lux do dvou základních skupin. První z nich je podpora nabídky, která představuje přímou finanční podporu výstavby nových bytů. V této souvislosti mimo jiné autor uvádí sociální bydlení, jehož provozovatelem mohou být kromě veřejného sektoru (obcí), také soukromí pronajímatelé a neziskové

organizace. Druhou skupinou nástrojů je podpora poptávky formou příjmově testovaného příspěvku na bydlení. Jeho cílem je zvýšit finanční dostupnost bydlení prostřednictvím zvýšení příjmů domácnosti. Principem tohoto nástroje je poskytnutí příspěvku potřebným domácnostem k pokrytí rozdílu mezi jejich reálnými náklady na bydlení a příjmy. (Lux & Sunega 2011 in Lux & Kostelecký, 2011)

5.2 Diskriminace na trhu s byty

Frištenská v publikaci „Romové, bydlení, soužití“, vydané sdružením Socioklub definuje diskriminaci jako proces „*vylučování a znevýhodňování lidí, patřících k různým skupinám, vymezeným rasou, barvou pleti, rodovým, národnostním či etnickým původem, náboženským vyznáním, ale i zdravotním stavem či věkem*“. (Frištenská, 2000, str. 24) Dle Říčana jsou diskriminováni, z důvodu jejich příslušnosti k určité skupině osob, poškozováni jednáním, které má úřední povahu. (Říčan, 1998)

Stejně jako v případech rasismu a xenofobie, jsou s diskriminací dle Šiškové spojené předsudky, které bývají zdrojem nedůvěry k cizím lidem. Předsudky představují postoje a názory, které jsou důsledkem vlivu prostředí, ve kterém člověk žije, nebo jsou převzaty od nějaké autority. (Šišková, 1998) Diskriminace se může projevovat přímo, například tím, že není osoba vykazující odlišné znaky vpuštěna do veřejných prostor nebo je jí odmítnuto poskytnutí služby. Naopak nepřímá forma diskriminace by se v tomto případě projevila v situaci, v níž by nebyla vozíčkáři poskytnuta služba z důvodu nezajištění bezbariérovosti vstupu do veřejné budovy. (Frištenská, 2000)

V oblasti bydlení se častěji vyskytuje diskriminace přímá, nicméně ani její nepřímá forma se v této souvislosti nevyskytuje ojediněle. Například informace o možnostech získání bytu lze poskytnout opožděně či nedostatečně. Rasová diskriminace se na trhu s byty vyskytuje mnohem častěji než u ostatních, rovněž diskriminovaných, skupin, například matek samoživitelek, starých nebo mladých osob. Svoji roli totiž sehrává barva pleti a odlišná typologie zájemců o byt. Ačkoliv se rasová diskriminace vyskytuje také v jiných oblastech, v oblasti bydlení je osobnějším problémem, protože ostatní nájemníci mohou Romy považovat za někoho, kdo jim může odlišným chováním narušit soukromí. Nejvíce diskriminují Romy majitelé domů a bytů. Lze však také narazit na diskriminaci ve službách v oblasti bydlení, a to například ze strany

zaměstnanců agentur zprostředkujících byty, advokátů, či subjektů poskytujících hypoteční úvěry. (Frištenská, 2000)

Dle Čady bývají v této oblasti diskriminované osoby vystaveny stigmatizaci nejen kvůli jejich etnicitě, ale také kvůli tomu, že pocházejí z prostředí sociálně vyloučených lokalit. Autor rovněž uvádí, že je systém přidělování obecních bytů neprůhledný a často diskriminační. Z toho důvodu je získání obecního bytu pro tyto osoby prakticky nemožné. (Čada, 2015)

V aktuální Strategii romské integrace do roku 2020 je konstatováno, že se rasová diskriminace na trhu s bydlením těžko prokazuje, neboť má každá diskriminovaná osoba další charakteristiky než rasu, které mohou být odůvodněním odmítnutí ze strany majitelů. To je jedním z důvodů, proč se tento dokument zaměřuje na podporu nediskriminačního přístupu Romů k bydlení. Za tímto účelem byla stanovena celkem tři opatření, které spadaly do gesce Ministerstva pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu ve spolupráci s veřejnou ochránkyní práv, Radou vlády pro záležitosti romské menšiny, Ministerstvem vnitra, Ministerstvem pro místní rozvoj a Ministerstvem práce a sociálních věcí. (Strategie romské integrace do roku 2020)

5.3 Problematika v oblasti bydlení Romů

Oblast bydlení je jednou z příčin konfliktních a často velmi vyostřených vztahů mezi Romy většinovou společností. Svůj podíl na tom však mají obě strany. Romové, kteří nedodržují podmínky užívání bytů, často přistupují k tomuto problému laxně, což vede v řadě případů ke ztrátě jejich bydlení. Na druhou stranu veřejná správa neposkytuje v případě potřeby dostatečně kvalitní a dobře časovanou sociální práci. Není ojedinělé, že vznikají po unáhleném rozhodnutí pověřených orgánů veřejné správy sociálně vyloučené lokality, s nimiž je spojena řada dalších, nejen etnických, problémů. (Víšek, 2000)

Jako jednu z příčin vzniku sociálně vyloučených lokalit na Slovensku považuje Šuvada přístup minulých vládních subjektů, které podporovaly Koncepti rozptylu a odsunu Romů, což dle něho představovalo ještě tvrdší způsob tehdejší asimilační politiky. Jelikož je tento způsob politiky rovněž neosvědčil, začali se Romové segregovat do okrajů měst, ze kterých byli původně rozptýleni po celém území Slovenska. (Šuvada, 2015)

Způsob bydlení Romů se dříve odrážel v jejich přístupu k rodině. Právě rodina měla pro Romy velký význam, neboť uspokojovala jejich základní životní potřeby. (Davidová, 2004) Romové, kteří do Česka přišli ze Slovenka, žili většinou v chatrčích v sociálně vyloučených východoslovenských lokalitách. V současné době bydlí v bytech, které jejich početným rodinám svojí kapacitou nedostačují, a proto se novým bytovým podmínkám přizpůsobují. V tomto ohledu tak dochází ve způsobu bydlení Romů ke změnám. (Říčan, 1998)

V souvislosti s vyhrocenými vztahy mezi romskou menšinou a majoritní společností bylo uskutečněno několik průzkumů, při kterých se výzkumníci dotazovali příslušníků většinové společnosti, zda by chtěli mít za sousedy romskou rodinu. Není překvapením, že se většina dotazovaných vyslovila negativně. Nikdo tu samou otázku, avšak opačně, nepoložil Romům. Negativní zkušenosti s Romy jsou často přenášeny na celou menšinu a kvůli tomu vznikají izolované oblasti s velkou koncentrací Romů na malém místě. Životní úroveň je v těchto lokalitách velmi nízká a je příčinou vzniku kriminality. (Višek, 2000)

Urban dále poukazuje na špatné hygienické podmínky v sociálně vyloučených lokalitách, které mohou být příčinou řady zdravotních komplikací. Prostřednictvím odpovědí jeho respondentů poukazuje na přítomnost plísně, štěnic, absence elektřiny a vody v některých bytech. (Urban, 2015)

Izolace Romů se na první pohled zdá být tím nejjednodušším řešením bytové politiky. Důsledkem toho ale je, že se sociálně vyloučenými lokalitami nechce mít nikdo nic společného. Dle Pelíškové ale musí společnost proti sociálnímu vyloučení bojovat, a to proto, aby se snížilo společenské napětí. V opačném případě bude konfliktů mezi romskou menšinou a většinovou společností přibývat. (Pelíšková, 2000)

5.4 Sociální vyloučení a sociálně vyloučené lokality

Sociální vyloučení je jedním z hlavních sociálních problémů naší společnosti. (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020) Je to proces vytěšňování lidí na okraj společnosti (Toušek, 2007) a vylučování jednotlivců či skupin lidí z ekonomického a společenského života. (Gabal & Višek, 2010)

Spočívá zejména ve ztíženém přístupu k institucím a službám, vyloučení ze společnosti a nedostatku kontaktů mimo sociálně vyloučenou lokalitu. Znakem sociálního vyloučení je nahromadění důvodů vedoucích k životní krizi. Jedná se tak o celý komplex problémů spojených například s nezaměstnaností, nedostatkem finančních prostředků a zadlužeností, problémy ve škole, nepříznivým zdravotním stavem, absencí adekvátního bydlení, atp. Sociálně vyloučení lidé přijímají styl života a způsob chování, který bývá v rozporu s hodnotami většinové společnosti. Takovéto návyky pak lidem žijícím na okraji společnosti znemožňují dosáhnout úspěchu v majoritní společnosti (Agentura pro sociální začleňování & Člověk v tísni & Odbor bezpečnostní politiky MVČR, 2009). Dle Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR z roku 2015 hraje specifickou roli v sociálním vyloučení, a s ním související chudobou, rovněž etnicita. (Čada, 2015)

Dle též analýzy bylo v roce 2015 ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením zhruba 1,5 milionu lidí, z nichž 100 000 představují děti. (Čada, 2015) Osob již sociálně vyloučených žije dle Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020 na území České republiky 95 000 až 115 000 v celkem 606 sociálně vyloučených lokalitách. Ve srovnání s výsledky analýzy společnosti GAC z roku 2006 počet těchto osob mnohonásobně vzrostl. (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020) Výrazněji ohroženy sociálním vyloučením jsou osoby nedostatečně vzdělané, dlouhodobě nezaměstnané, handicapované, lidé s různým druhem závislosti či v nepříznivé životní situaci, osamělí senioři, imigranti a příslušníci různě definovaných menšin. Riziko sociálního vyloučení se kumulací výše uvedených faktorů zvyšuje. (Gabal, 2006) Toušek uvádí, že jsou příčiny, způsobující sociální exkluzi, různorodé. Rozlišuje dva typy faktorů sociálního vyloučení, a to vnitřní a vnější. Vnitřní představují důsledky individuálního chování jednotlivých lidí, například hospodaření s financemi či motivace k uspokojování potřeb. Vnější faktory sociálního vyloučení téměř nemohou jedinci či skupiny osob vlastním jednáním ovlivnit, neboť jsou nastaveny společností vně sociálního vyloučení, jako například trh práce nebo bytová a sociální politika. (Toušek, 2007)

Dle definice Slovníku sociálního zabezpečení vydaného Ministerstvem práce a sociálních věcí je sociálně vyloučenou lokalitou „*území nebo oblast obývaná významnou měrou osobami, které jsou sociálně vyloučené nebo jsou ohrožené sociálním vyloučením*“. (MPSV, 2015, str. 96) Pro účely tvorby Analýzy sociálně vyloučených

lokalit v ČR z roku 2015 byla definována sociálně vyloučená lokalita jako lokalita, v níž je koncentrováno více než 20 sociálně vyloučených osob nebo jím ohrožených, které bydlí ve fyzicky či symbolicky ohraničeném prostoru. Může se jednat o dům, ulici či čtvrť, kde lze identifikovat znaky spojené se sociálním vyloučením. Lidé v sociálně vyloučených lokalitách žijí v nevyhovujících podmínkách, které byly pro účely analýzy indikovány počtem příjemců příspěvku na živobytí.

Jelikož ve většině sociálně vyloučených lokalit v ČR tvoří většinu Romové, hraje v tomto případě roli etnická diskriminace. (Čada, 2015) Do určité míry je segregace, způsobená ekonomickým statutem, přirozeným důsledkem společenské nerovnosti. Avšak v případě, že je způsobená etnicitou, národností, rasou nebo náboženstvím, lze hovořit o diskriminaci. (Toušek, 2007)

Zpráva o naplňování Strategie boje proti sociálnímu vyloučení 2011-2015 konstatovala, že se za dané období situace osob žijících v sociálně vyloučených lokalitách nezlepšila. (Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020) Dle Analýzy sociálně vyloučených lokalit došlo mezi roky 2006 a 2015 téměř ke zdvojnásobení počtu těchto lokalit, a to celkem na 606 sociálně vyloučených lokalit. (Čada, 2015) Sociální vyloučení a problematika sociálně vyloučených lokalit tak představují dlouhodobý problém společnosti.

6. Systém sociálního zabezpečení

Právo sociálního zabezpečení představují právní normy, upravující systém hmotného zabezpečení a státem poskytovaných služeb pro občany, kteří následkem sociální události, např. nemoci, smrti živitele či stárím, nejsou schopni výdělečné činnosti a jsou tak ohroženi na svých právech.

Samotné právo sociálního zabezpečení je upraveno řadou mezinárodních smluv, např. ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN, Evropské úmluvě o ochraně lidských práv Rady Evropy, Evropské sociální chartě Evropské unie a Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech. Tyto dokumenty jsou dle článku 10 Ústavy České republiky implementovány do našeho právního řádu a upraveny ve čtvrté hlavě Listiny základních práv a svobod, která mimo jiné obsahuje hospodářská, sociální a kulturní práva. (Ústava České republiky; Listina základních práv a svobod)

Jednotlivé zákony, které sociální zabezpečení upravují, jsou zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění, zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění a zákon číslo 582/1991 Sb., o organizaci provádění sociálního zabezpečení. (www.mpsv.cz)

Cílem sociálního zabezpečení je regulovat odpovědnost občanů za svoji budoucnost prostřednictvím platného pojistného systému. V tomto případě platí princip subsidiarity sociálního zabezpečení, spočívající ve stupňování pomoci, kterou v první řadě představuje pojistné, poté státní sociální podpora a sociální péče. Dalším cílem sociálního zabezpečení je stanovovat míru a formy sociální solidarity mezi občany, konkrétně regulací transferu odvedených financí prostřednictvím daňové soustavy. Třetím cílem sociálního zabezpečení je ochrana a zajišťování sociálních práv občanů.

Sociální události, kterých se systém sociálního zabezpečení týká, lze rozdělit na přirozené (např. těhotenství, mateřství, stárí) a nepřirozené (např. pracovní neschopnost, nemoc, nízký finanční příjem). Systém sociálního zabezpečení se na základě těchto událostí dělí do třech pilířů na sociální pojištění (důchodové a nemocenské), státní sociální podporu a sociální pomoc. (www.zsf.jcu.cz)

Kromě výše uvedených zákonů reguluje státní sociální podporu zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, sociální pomoc zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením, zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu a zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. (www.zakonyprolidi.cz)

Vzhledem k tématu rigorózní práce budou následující odstavce zaměřeny na státní sociální podporu a sociální pomoc, představující nepojistné dávky a sociální služby. Účel státní sociální podpory, jakožto druhého pilíře systému sociálního zabezpečení, spočívá v podpoře krytí nákladů rodin spojených s výchovou a výživou dítěte, které hradí z části stát. Právo na přiznání státní sociální podpory má pouze občan České republiky a členové jeho domácnosti s alespoň uděleným trvalým pobytem. Majetek domácnosti není v tomto případě zohledňován, nicméně u některých dávek je posuzována výše příjmu, díky čemuž se jedná o dávky testované. Těmi jsou příspěvek na bydlení, příspěvek na dítě, porodné a sociální příplatek. (www.portal.mpsv.cz)

U zbylých dávek není výše příjmu posuzována, a představují tak dávky netestované. Mezi tyto dávky patří rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče a pohřebné. Rodinou se pro účely státní sociální podpory rozumí soužití dvou osob a nezaopatřeného dítěte, kterým je osoba absolvující povinnou školní docházku nebo přípravu na budoucí povolání, maximálně však do věku 26 let. (Zákon č. 117/995 Sb., o státní sociální podpoře)

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou, jejíž účel spočívá v krytí nákladů spojených s výchovou nezaopatřeného dítěte. Při posuzování nároku na dávku bývá posuzován příjem rodiny za poslední čtvrtletí, který nesmí být vyšší, než 2,7 násobek životního minima. Výše přídavku na dítě se odvíjí od jeho věku a za tímto účelem je rozdělen do tří úrovní.

Sociální příplatek představuje dávku pro rodiny s nezaopatřeným dítětem, které je dlouhodobě nemocné nebo handicapované. Určen je také pro dlouhodobě nemocné či handicapované rodiče, které pečují o nezaopatřené dítě. I v tomto případě se jedná o testovanou dávku, jejíž výše roste v souvislosti se stupněm handicapu.

Příspěvek na bydlení slouží k pokrytí nákladů spojených s bydlením jednotlivců nebo rodin s nízkými příjmy. Nárok na příspěvek má nájemce nebo vlastník bytu, jestliže náklady na bydlení přesahují koeficient 0,30 (na území Prahy 0,35) ve vztahu k příjmu

domácnosti. Příspěvek na bydlení podléhá příjmu rodiny a nákladům spojeným s bydlením.

Porodné je další testovanou dávkou. Stát nízkopříjmovým rodinám přispívá jednorázově při narození prvního dítěte ve výši 13.000 Kč a 10.000 Kč při narození druhého dítěte. Pohřebné je jednorázová dávka, která slouží jako příspěvek na vystavení pohřbu. Její výše činí 5.000 Kč a je určena osobě, která vystavuje pohřeb nezaopatřenému dítěti nebo jeho rodiči. Výše příjmu domácnosti v tomto případě není testována. (www.portal.mpsv.cz)

Sociální pomoc, pomoc osobám v hmotné nouzi, je cílena na lidi s nedostatečnými příjmy k zajištění jejich životních potřeb. Nese však v sobě motivační charakter. Pracující osoba se musí mít v principu lépe, než osoba nezaměstnaná, zejména pokud jde o osobu dobrovolně nezaměstnanou. Tímto opatřením mimo jiné stát realizuje boj proti sociálnímu vyloučení. Mezi dávky v hmotné nouzi patří dávka mimořádné okamžité pomoci, doplatek na bydlení a příspěvek na živobytí. (www.mpsv.cz)

Sociální služby upravuje zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon stanovuje podmínky nároku na poskytnutí služby pro osoby, které se ocitly v nepříznivé sociální situaci, ale také nárok na příspěvek na péči s cílem úhrady těchto služeb. Cílem sociálních služeb je chránit a zabezpečovat práva osob, které jsou v tomto ohledu určitým způsobem oslabeny. Zákon o sociálních službách zároveň garantuje nárok na bezplatné sociální poradenství s cílem pomoci jeho adresátům zvládnout nepříznivou situaci, případně je nasměrovat na jinou vhodnou pomoc. (Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách)

7. Vládní strategické dokumenty romské integrace

„Koncepce romské integrace je zásadním proklamačním materiálem vlády České republiky v oblasti integrace příslušníků romských komunit. Koncepce romské integrace je periodicky aktualizována a je vždy přijímána ve formě vládního usnesení. Vláda České republiky jejím prostřednictvím vytyčuje a definuje hlavní směry postupu v rámci integrace romských komunit.“ (www.vlada.cz)

7.1 Koncepce romské integrace 2004

Vláda České republiky nahlíží na řešení romských záležitostí třemi pohledy, z pohledu lidských práv, perspektivy národnostní a sociokulturní. Tyto přístupy se však navzájem prolínají.

Z hlediska lidských práv je dle Koncepce romské integrace z roku 2004 nutno zajistit, aby byla dodržována veškerá lidská práva, která jsou obsažena v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod a v mezinárodních smlouvách, které tato práva rovněž zahrnují. Za tímto účelem vznikla Rada vlády pro lidská práva, jakožto poradní orgán vlády. Ten spolu s Ministerstvem zahraničních věcí vypracovává zprávy o naplňování závazků mezinárodních smluv. V souvislosti s romskou komunitou se jedná především o právně ukotvená antidiskriminační opatření a jejich aplikace.

Druhá (národnostní) perspektiva spočívá v uznávání Romů jako národnostní menšiny, čímž jsou jim právně garantována práva národnostních menšin. Jedná se především o zachování romské identity. Z toho důvodu byla zřízena Rada vlády pro národnostní menšiny, ve které mají Romové své zástupce, což mimo jiné přispívá k zachování romského jazyka, kultury a jejich svébytnosti.

Sociokulturní pohled vlády na záležitosti romské menšiny představuje mimo jiné zohledňování rozdílu mezi romskou národnostní menšinou a romskou komunitou. Tento rozdíl spočívá v tom, že příslušníkem romské národnostní menšiny je pouze ten, kdo se k romské národnosti hlásí a rozvíjí jazyk a kulturu této menšiny. Oproti tomu

příslušníkem romské komunity je ten, koho považují za její součást ostatní členové společnosti. Z toho vyplývá, že příslušníkem romské komunity může být i občan neromského původu. Za účelem zohledňování stratifikace a odlišností uvnitř romské menšiny je předmětem politiky vlády zohledňování rozdílů mezi jejími příslušníky (například odlišností olašských Romů).

I přes toto rozdělení je jasné, že se tato hlediska navzájem doplňují. Například v oblasti vzdělávání se prolíná obecná ochrana lidských práv se zamezováním diskriminace. V dokumentu je dále uvedeno, že nesmí být opatření směřující k integraci Romů nastavena tak, aby byly asimilační, tj. aby zamezovaly rozvoji a zachování specifík a odlišností spojených s romskou národnostní menšinou. Tato koncepce tedy směřuje k emancipaci, čili k podpoře upevňování kulturní identity romské menšiny. Jejím hlavním cílem je zajistit bezkonfliktní soužití Romů a většinové společnosti.

V souvislosti se vstupem České republiky do Evropské unie je vláda povinna přijmout taková opatření, která vyplývají z mezinárodních smluv s cílem napomoci sociálnímu začlenění příslušníků romské komunity.

Spolu s odstraněním rasové diskriminace a dodržování rovného zacházení, je důležité přistoupit k vyrovnávacím postupům cíleným na osoby, které jsou nějakým způsobem znevýhodněni, jak ze sociálních, tak historicky zapříčiněných důvodů. Obecně však nejsou vyrovnávací postupy cíleny pouze na romskou národnostní menšinu. Zastavení společenského propadu romské komunity lze dosáhnout vyrovnávacími postupy, které směřují k dostatečné integraci a podpoře ekonomické soběstačnosti jejích členů. Vzhledem k zaměření této práce, budou v následujících odstavcích popsány jednotlivé vyrovnávací postupy v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení. Koncepce obsahuje také vyrovnávací postupy týkající se sociální a zdravotní péče.

1. Vyrovnávací postupy ve vzdělání

Cílem vyrovnávacích postupů ve vzdělávání je snížit počet romských dětí, které mají dosažený nejnižší stupeň vzdělání, což bývá způsobeno sociokulturním handicapem romských dětí ve vzdělávacím procesu. Překonání tohoto handicapu má být dosaženo vhodnými přípravnými programy a cílenou asistencí. Přípravné třídy pro děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí a vychovatelé – asistenti pedagogů, se již

v minulosti jevíli jako efektivní. Znevýhodnění romských žáků v sekundárním a terciárním stupni vzdělávání je pak vyrovnáváno nástrojem ve formě stipendií, který může pomoci těmto žákům s překonáním jejich sociálního znevýhodnění.

Koncepce považuje za zásadní nastolit změny již v předškolní výchově. Mateřské školy totiž navštěvuje jen malé procento romských dětí. Z toho důvodu jsou tyto děti nepřipraveny k nástupu na základní školy, což se negativně odráží na jejich následné úspěšnosti. Návrh školského zákona proto obsahuje zavedení bezplatného roku v mateřských školách před započatím docházky do základních škol, jejichž součástí jsou přípravné třídy.

Vychovatelé – asistenti by měli působit v oblastech, kde výsledky romských žáků na tuto potřebu poukazují. Dokument uvádí, že počet asistentů a přípravných tříd roste. Jejich potřeba je ale daleko vyšší. Vychovatel – asistent pedagoga by měl působit i ve vyšších stupních vzdělávání, a to i na středních odborných učilištích a odborných školách. Jelikož Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy není ve většině případů zprostředkovatelem vzdělávacích institucí, nemá kompetenci rozhodovat o tom, zda tyto nástroje budou na jednotlivých školách realizovány. Právě proto ministerstvo využije řadu motivačních opatření k tomu, aby přimělo zřizovatele škol asistenty učitele využívat a zřizovat přípravné ročníky. Jedním z motivačních opatření je například finanční kompenzace nákladů spojených s realizací těchto nástrojů.

Koncepce poukazuje na potřebu těchto vyrovnávacích opatření nejen kvůli sociokulturnímu handicapu romských dětí, ale také kvůli selektivnosti vzdělávacího systému, který není dostatečně připraven na projevy sociálních a kulturních rozdílů. Cestou k odstranění výše uvedených faktorů, které se negativně odrážejí na vzdělávání romských dětí, je nastavení diferencovaného a individuálního přístupu k žákům na základních školách. Konkrétně jde o opatření v pregraduální výchově učitelů a v jejich následném vzdělávání na univerzitách.

Součástí vzdělávání pedagogů by měla být nepochybně také multikulturní výchova. Ta by měla být více zaměřena na získání povinného minima znalostí o romské menšině, jejímu jazyku a kultuře. Velký důraz by měl být kladen na zvláštnosti komunikace mezi pedagogem a romskými rodiči a to jak u začínajících pedagogů, tak i u těch, kteří se učitelství věnují již delší dobu.

Jako nežádoucí uvádí koncepce vytváření odděleného romského školství. Státní politika má za cíl snížit počet škol, které mají segregační tendence. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy musí usilovat o to, aby v případě, že již takováto segregace na školách nastala, měla co nejmenší dopad na vzdělávání romských žáků a aby jim tyto školy poskytly plnohodnotné vzdělání a pomohly jim s integrací do společnosti.

Co se transformace zvláštních škol na školy základní týče, byla navržena změna financování škol s cílem pomoci školám, které navštěvuje větší procento žáků se sociálním znevýhodněním. Další navrhované řešení spočívá ve vytvoření tříd s programem základní školy na školách zvláštních, do kterých by měly být děti z programu zvláštní školy postupně přerazovány. Dále by mělo být možné, aby žák absolvoval část předmětů podle programu zvláštní školy a část předmětu pak v programu základní školy.

Pro žáky navštěvující zvláštní školy by měly být vytvořeny individuální vzdělávací plány, navržené pedagogicko-vzdělávacími poradnami. V těchto plánech má být obsaženo mimo jiné i doučování. Počet vyrovnávacích tříd, které usnadní žákům přechod ze zvláštní školy do programu základního vzdělávání, by měl růst.

Pro dospělé Romy, kterým absolvování pouze zvláštní školy uzavřelo možnost dalšího vzdělávání, by měly být vytvořeny kurzy s cílem doplnit jim základní vzdělání, případně je připravit na vzdělávání na vyšších stupních. K tomu je zapotřebí dobrá propagace tohoto nástroje a motivovat potenciální příjemce uvedených služeb k jejich využívání.

Další priorita, která je v koncepci obsažená, je zvýšit dosažený stupeň vzdělání u sociálně znevýhodněných osob. Cílem programu podpory romských žáků středních škol je vyrovnat rozdíly především tím, že jim bude poskytnuta úhrada cestovného, školného na soukromých školách, stravného a školních pomůcek. Finanční zajištění těchto nákladů bude zajištěno ze státního rozpočtu schváleného na příslušný rok, který však nesmí překročit schválené střednědobé výdaje.

Vyrovňovací postupy v zaměstnání

Podíl nezaměstnanosti mezi příslušníky romských komunit dosahuje dle koncepce více jak 50 %, v některých lokalitách až 90 %. Dynamika trhu práce bohužel nenapomáhá

jejich integraci do normálních zaměstnání. Tomu všemu u této menšiny bohužel napomáhá nedostatečná úroveň vzdělání a odborné kvalifikace. Minimální mzda nemotivuje příslušníky sociálně znevýhodněné skupiny obyvatel pracovat, protože se zdá být výhodnější čerpat finanční prostředky z obligatorních sociálních dávek. Tento přístup je upevňován vyskytující se diskriminací na pracovním trhu, která je zapříčiněna hlubokým zakořeněním předsudků ve společnosti. Všechny tyto faktory zhoršují podmínky pro zaměstnání Romů.

Jak bylo zmíněno již výše, mezi příslušníky romské menšiny přetrvává nedostatečná motivace k práci. Koncepce poukazuje na skutečnost, že pokud se nezvýší částka minimální mzdy a tím i rozdíl mezi výdělky a financemi, které lze získat dávkami, jsou ostatní motivační nástroje k legální výdělečné činnosti značně omezené.

Nutno zmínit, že obecná vládní politika zaměstnanosti klade malý důraz na specifika zaměstnávání Romů. Zavedení cílených a specializovaných opatření, která budou adresovaná příslušníkům romské menšiny, by se mělo snížit procento nezaměstnaných Romů, kteří čelí při hledání zaměstnání výrazným obtížím.

Lepší prosazení se na trhu práce vyžaduje schopnost přizpůsobit se nabídce pracovních míst na lokální úrovni. Tomu by měla značně pomoci nabídka lepšího a flexibilnějšího vzdělávání. Vzdělávání by se nemělo omezit pouze na přípravu k profesi. Měl by být vytvořen komplexní plán, který by obsahoval podmínky přijímání nových zaměstnanců, jejich předběžnou přípravu, výcvik, zařazení na pracovní trh a doprovodný program. Všechny tyto nástroje by měly být dostatečně flexibilní, aby se přizpůsobily podmínkám každého jednotlivce. Nutno zmínit dvojí diskriminaci romských žen na trhu práce.

Koncepce dále popisuje nástroje, které by měly více motivovat zaměstnavatele k zaměstnání osob se sociálním znevýhodněním. Prvním z nich jsou daňová zvýhodnění subjektů, které tyto osoby zaměstnávají. Daňová zvýhodnění představují možnost odepsání určité fixní částky z daňového základu. Druhý nástroj spočívá v přímém zvýhodnění daných subjektů formou fixního příspěvku na každou obtížně zaměstnatelnou osobu a to vždy na konci kalendářního roku. Posledním nástrojem k motivaci zaměstnavatelů, který je uveden v této koncepci, je jejich zvýhodnění při zadávání veřejných zakázek v případě, že zaměstnají určité procento osob těžce umísitelných na trhu práce.

Členství České republiky v Evropské unii může v této oblasti Romům výrazně pomoci ke zlepšení jejich situace na trhu práce. K tomu dopomůže čerpání prostředků z Evropského sociálního fondu. Vláda by se měla zaměřit na nastavení takových opatření, která umožní, že finance z ESF budou přednostně využívány na podporu zaměstnanosti osob znevýhodněných na pracovním trhu, a to včetně Romů. Jde především o odstranění rasové diskriminace, která se stává nepříjemnou bariérou při integraci příslušníků romské menšiny na trhu práce.

Vyrovňovací postupy v bydlení

Koncepce romské integrace 2004 konstatuje, že do roku 2004 nedocházelo ke zlepšení situace Romů v oblasti bydlení. Naopak problémy stále více stupňovaly. Problém je především v bytové politice obcí, která řeší situaci převážně represivními způsoby, což sice přináší okamžitý efekt, ale nebere ohled na stupňující se sociální propad a beznaděj vyloučených obyvatel obcí, kterým jsou daná opatření směřována. Bytová politika obcí je zákonem vymezena nejasně a nedostatečně. Z toho důvodu je velmi těžké určit, co mají obce dělat, a kontrolovat je ve správnosti jejich počínání.

Drtivá většina Romů nemá přístup k soukromému vlastnictví bytu. Z toho důvodu bydlí v nájemních bytech. Dosavadní právní úprava přispěla k většímu sociálnímu vyloučení ohrožených skupin obyvatel. Kromě zmiňovaného systému přispívá ke špatné situaci Romů na trhu s byty také rasová diskriminace a to jak přímá, tak nepřímá. Problém nespočívá jen v přístupu k bydlení, ale také v práci orgánů, které rozhodují o vystěhování sociálně vyloučených rodin z dosavadních bytů, protože je potřebují uvolnit. Vzniká tak proces segregace a koncentrace vyloučených rodin do holobytů v okrajových částech měst a obcí. Díky tomu dochází ke zvyšování počtu ghett, které musí čelit řadě problémů (hygienickým, bezpečnostním, zdravotním, atp.).

Systém sociálního bydlení by mohl výše popsané problémy vyřešit. K tomu je zapotřebí vymežit pojem sociální bydlení a to, kdo a za jakých podmínek na něj má nárok, zahrnující vazbu na bytovou politiku státu a obcí. Vytvoření tohoto systému ovšem představuje dlouhodobý proces. Současná právní úprava nedefinuje role a vztahy mezi pronajímateli a nájemci, což brání vzniku funkčního trhu s byty. I přes zvyšování státem realizované výstavby domů za účelem sociálního bydlení, ke zlepšení situace nedochází. Je tomu tak proto, že rozhodující vliv v oblasti bytové politiky mají obce.

System sociálního bydlení by tak měl obsahovat i mechanismy, které by umožnily ovlivňovat přístup obcí a měst při zajišťování bydlení pro potřebné občany.

Obce by měly využívat terénní sociální práci s rodinnou jakožto možný způsob prevence. Sociální pracovník by měl průběžně analyzovat situaci rodin ohrožených sociálním vyloučením a využívat vhodné prostředky sociální práce k předcházení problémů a odstranění negativních faktorů, jako například neplacení nájemného, zadlužování, rušení občanského soužití, atp.

Vystěhování je často spojováno s neplacením nájemného a vznikem dluhu na nájemném. Využívání dávek na jiné účely než na bydlení a náklady s ním spojené, může být předcházeno tzv. institutem zvláštního příjemce dávek. V takovém případě by mohl příslušný státní orgán stanovit jiného zvláštního příjemce, kterému budou dávky vypláceny a který s nimi bude nakládat v mezích stanovených účelem dávek. Při zadlužení by měly obce využít splátkové kalendáře a terénní sociální práci k zamezení ještě většímu prohlubování sociálního vyloučení romských rodin. (Koncepte romské integrace 2004)

7.2 Koncepte romské integrace 2005

Tato Koncepte byla platná až do vzniku Koncepte romské integrace na období 2010 – 2013. Základní východiska Koncepte romské integrace 2005 jsou téměř totožná s konceptí z roku 2004. Proto jsou v následujících odstavcích pouze stručně zrekapitulovány důležité body, které obě koncepte obsahují.

Vláda ČR nahlíží na řešení záležitostí romské menšiny ze tří pohledů a to lidsko-právním, národnostním a sociokulturním. Tyto přístupy se navzájem nerozporují, ale naopak se částečně prolínají. Nutno však podotknout, že by redukce řešení pouze na jednotlivé přístupy byla nežádoucí, a proto je s nimi zapotřebí pracovat komplexně. Za to odpovídají poradní orgány vlády, které spolu vzájemně spolupracují.

Koncepte 2005 nově klade ještě větší důraz na zmírňování sociální exkluze Romů, která se projevuje v extrémně špatné ekonomické a sociální situaci. Ve svém důsledku zamezuje participování Romů na životě v celkové společnosti. Pro vládu je tak důležité, aby se se sociální exkluzí pracovalo a zmírnily se její negativní dopady. Vláda proto

klade velký důraz na podporu aktivace, tedy participace příslušníků romské menšiny, oproti pouhému pasivnímu přijímání státní či jiné pomoci.

Cíle, které tato koncepce obsahuje, jsou stejné jako v předchozím dokumentu. Jedná se o odstranění vnějších překážek v procesu integrace Romů do společnosti, pomoc odstraňovat vnitřní překážky jejich integrace, zlepšení sociální úrovně příslušníků této menšiny, zabránění vzniku sociálně vyloučených lokalit, podporu rozvoje romské kultury a jazyka, navození tolerance ve společnosti a zajištění bezpečnosti pro příslušníky romských komunit.

Vyrovňovací postupy obsažené v této koncepci jsou totožné s koncepcí 2004. Jsou zaměřeny opět na vzdělávání, bydlení, trh práce, sociální a zdravotní služby. Nutno však podotknout, že jsou samotné vyrovňovací procesy daleko více propracované a obsahují několik důležitých změn.

1. Vzdělávání

V oblasti vzdělávání obsahuje koncepce poměrně významnou změnu. Oproti té předchozí, je v ní kladen důraz na to, aby bylo vzdělávání Romů řešeno pomocí variantních strategií, které jsou cíleny na specifické potřeby jednotlivých žáků. Upřednostňovány ovšem budou standardní vzdělávací instituce a v případě nezbytnosti bude využito individuálních či skupinových vzdělávacích programů.

Za důležité považuje koncepce, aby romské děti absolvovaly celé tři roky docházky do mateřských škol, tedy hned od tří let věku. Překážkou však nesmí být sociální situace rodiny. K přesvědčení rodičů, aby své děti vodili do těchto institucí, má být využito aktivit terénních sociálních pracovníků, asistentů pedagoga a romských poradců. K větší motivaci má sloužit fakultativní sociální dávka, která pokryje náklady spojené s využíváním mateřských škol. V případech, kdy se nepodaří děti do kolektivu mateřské školy před nástupem na základní školu dostatečně začlenit, bude využito osvědčeného přípravného ročníku.

Cílená asistence má být realizována pomocí asistentů pedagoga (dříve se jednalo o romské pedagogické asistenty nebo asistenty učitele – vychovatele). Asistent pedagoga by měl pocházet z romských komunit a měl by působit na všech stupních vzdělávání. Minulá koncepce počítala s využitím asistentů pouze v prvních letech

vzdělávání dítěte a výjimečně v dalších stupních vzdělávání. Koncepce pak definuje náplň práce těchto asistentů. Ti by měli usnadňovat žákům aklimatizaci v kolektivu, komunikaci s pedagogy, rodiči a celou komunitou.

Nutno podotknout, že se počet asistentů pedagoga zvyšuje. Jedná se především o ty, kteří disponují středoškolským nebo vyšším odborným vzděláním. Od roku 2004 je podporován program na VOŠ pedagogické a sociální v Mostě. Tento obor například umožňuje dospělým získat pedagogické vzdělání studiem při zaměstnání.

Nový školský zákon se zabývá podporou vzdělávání romských žáků. Zákon již neodděluje zvláštní školy od základních, ale určuje podmínky v rámci základního vzdělání pro podporu a vzdělání odpovídající specifickým potřebám jedince. Vyhláška zákona stanovuje, že jsou pro děti se speciálními potřebami určeny školy pro žáky se specifickými poruchami učení, školy praktické a speciální, ve kterých se děti vzdělávají podle individuálních vzdělávacích plánů. Těch by ale mělo být co nejméně, neboť je kladen důraz na to, aby bylo co nejvíce žáků vzděláváno v hlavním vzdělávacím proudu bez ohledu na sociální úroveň jejich rodin.

Učitelé mají novou povinnost, kterou je spolupráce s rodiči romských dětí. S nimi by měli učitelé diskutovat o situaci dítěte, klást velký důraz na povinnost pravidelné docházky do školy a domácí přípravy. Vztah rodičů ke škole by měl být motivující a co nejlepší.

Romům, ať už mladým nebo dospělým, je důležité umožnit kultivaci romštiny pomocí bezplatných jazykových kurzů. Kromě romského jazyka si osvojí znalosti o romské kultuře, literatuře a historii. Za tímto účelem má být využito didaktických příruček a spolupráce s absolventy Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, oboru Romistika.

Vytvoření dobrého vztahu Romů se žáky z většinové společnosti má pomoci multikulturní výchova, která se má promítnout do všech vyučovacích předmětů a to i v případech, kdy Romové do dané školy nechodí.

Zbylé body vyrovnávacích postupů již nejsou dále rozebrány, neboť zůstaly stejné s postupy obsaženými v Koncepci romské integrace 2004. Výše uvedené postupy jsou v koncepci buďto zcela nově nebo jsou více rozvedeny a upřesněny. Stejným způsobem budou popsány vyrovnávací postupy také v ostatních oblastech.

2. Integrace na trhu práce

Vláda přistupuje k uplatnění příslušníků romské menšiny na pracovním trhu jako k dobrému předpokladu jejich sociální integrace. To ovšem představuje potřebu komplexního přístupu, který by měl být zaměřen na zlepšování schopností a dovedností Romů tak, aby byli schopni fungovat na neustále měnícím se českém pracovním trhu. Jak bylo uvedeno již v koncepci z roku 2004, marginalizaci na trhu práce přihrává nedostatečná kvalifikace, nízká úroveň vzdělání, horší zdravotní stav a slabá motivace k práci.

Dle této koncepce dosahuje nezaměstnanost Romů v ČR 45 – 50 %. Předchozí koncepce uváděla pouze nadpoloviční podíl nezaměstnaných příslušníků dané komunity. Nezaměstnanost u Romů je typická svým dlouhodobým trváním. Dlouhodobou nezaměstnaností je postihnuto až 75 % nezaměstnaných Romů. Během několikaleté nezaměstnanosti ztratí dotyčný zbytky svých pracovních návyků a nastává u něho materiální a sociální deprivace. V této krajní fázi se pouze upevňuje kultura chudoby.

U zaměstnaných Romů převládají výdělky z krátkodobé či nárazové neformální pracovní činnosti. Cílem vlády je podpořit dlouhodobost a stálost jejich zaměstnání a motivovat mladé Romy do věku 30 let k práci. Dosaženo tohoto cíle má být pomocí jejich kvalitní přípravy a následné aktivizace na trhu práce. Dopomoci k tomu mají terénní sociální pracovníci, kteří zvýší jejich komunikační dovednosti, schopnosti a motivaci k absolvování přípravných programů s cílem nalézt zaměstnání.

V koncepci je nově uvedena podpora podnikání Romů. Právě drobné podnikání by se dalo považovat jako původní zdroj jejich obživy. Podpoře podnikání by měly pomoci legislativní a administrativní změny v zákonech České republiky. Konkrétní změny v této koncepci ovšem zatím nebyly uvedeny.

Další klíčové opatření, které má zlepšit situaci Romů na trhu práce, je zaměřeno na fungování úřadů práce. Tyto úřady ale disponují malým počtem sociálních pracovníků a poradců, kteří by měli mít v kompetenci koordinaci postupu se spolupracujícími organizacemi. Mezi aktivity sociálních pracovníků na úřadech práce patří například kvalifikovaná sociální práce, která klade důraz na zplnomocnění klienta. Dále pak pomoc v přípravě na zaměstnání, profesní poradenství a nácvik pracovních

dovedností. Sociální pracovník by rovněž měl dohlížet na průběh pracovní kariéry klienta.

3. Bydlení

V otázce bydlení hraje negativní roli nedokončená transformace a nedostatky systému uplatňované bytové politiky. Jde například o dvojí ceny nájemného, zastaralé upravení nájemních vztahů, nedostačující vymezení kompetencí a povinností, které mají obce. Vzhledem k výše uvedeným okolnostem je zapotřebí zohledňovat specifika romské etnicity, spočívající především ve velmi početných rodinách, ve kterých panuje soudržnost a tolerování jejich kultury, která v sobě nese mimo jiné ubytování mnoha rodinných příslušníků v jednom bytě. Kvůli zažité zvyklosti z období před rokem 1989 si romské rodiny zvykly spoléhat se na pomoc s bydlením ze strany obcí a státu.

Vymezení role obcí je v této oblasti stále neurčité a nepřesné. To má za následek, že je velmi obtížné stanovit, co mají jednotlivé subjekty v oblasti bydlení dělat a zároveň zhodnocovat, zda byly dané činnosti dostatečné a správné. Většina krajů bohužel nevyužívá svých kompetencí, které spočívají v dohledu nad činnostmi obcí v rámci bytové politiky.

Neexistence konceptu sociálního bydlení i v tomto období přetrvávala. Na tuto skutečnost poukazoval již předchozí dokument. To vše se negativně odráží na příslušníky romské menšiny, neboť právě ti představují nejslabší skupinu obyvatel. Samotný pojem „sociální bydlení“ nebyl v té době obsahově a právně vymezena a nebylo ani stanoveno kdo a za jakých podmínek má na toto bydlení nárok. Rovněž chybělo uvedení, kdo má být poskytovatelem této služby a jakou roli v tom sehraává stát a obce. Stát tyto nedostatky kompenzuje programy na výstavbu bytů pro sociálně potřebné. Tento přístup je ale velmi neefektivní, neboť spočívá v aktivním zapojení obcí, ale zároveň v pasivním přijímání služeb ze strany příjemců. Proto lze označit bytovou politiku většiny obcí jako krátkozrakou, někdy až necitlivou.

Neplacení nájemného a vzniklé dluhy na něm obce stále řeší vystěhováním Romů do jiných částí obcí, zejména na jejich okraje, což vede ke vzniku ghatt. V koncepci je tento proces nazván „ghettoizací“. Spolu s tím jde ruku v ruce rasová diskriminace, která se prokazuje velmi těžko. Řešení takovýchto problémů má ovšem za následek

mnohem více nákladů, než by tomu bylo v případě preventivních opatření proti vzniku ghett. Díky tomu je zapotřebí jednoznačně vymezit, jaké povinnosti obce v této oblasti mají a jak mají postupovat. Jelikož vedení obcí často využívá právní neznalosti nájemníků, bývá poměrně snadné je z bytů vystěhovat.

Tomu by rovněž měla pomoci terénní sociální práce s rodinou. V rámci ní by měla být důkladně analyzována situace rodiny a následně pomocí kvalitní sociální práce odstraňovány nežádoucí faktory. Velký důraz by měl být kladen na předcházení vzniku dluhů na nájmném a sporů mezi obyvateli obce.

Vytvořením systému sociálního bydlení by se dalo předejít vzniku slumů a ghett a již vzniklá ghetta odstranit. V první řadě je nutné definovat kdo a za jakých podmínek má na tento druh bydlení nárok a legislativně upravit roli obcí. Vláda by se měla zasadit o důsledný dohled krajů nad samostatnou působností obcí. V rámci přijetí nových zákonů o sociálních službách by měly být realizovány vhodné nástroje k prevenci proti vzniku ztráty bydlení. (Koncepce romské integrace 2005)

7.3 Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013

Obdobně jako předchozí koncepce romské integrace, navrhuje tato, na období 2010 – 2013, taková opatření, která mají přispět ke zlepšení situace Romů v důležitých oblastech jejich života. Opět nahlíží na romskou problematiku z hlediska lidskoprávního, národnostního a socioekonomického. Všechna uvedená hlediska byla důkladněji popsána v kapitole Koncepce romské integrace 2004. V tomto pohledu se Koncepce romské integrace na období 2010 - 2013 nijak neliší od těch předchozích.

Jako hlavní cíl koncepce zvolila dosažení bezkonfliktního soužití romských komunit s většinovou společností. Vedle hlavního cíle obsahuje i šest dílčích cílů, které jsou v ní popsány jako priority. První prioritou je vytvoření tolerance ve společnosti bez předsudků, ve které nebude představovat příslušnost k etnické menšině žádnou překážku. Druhá priorita spočívá v odstranění vnějších překážek, které brání Romům v integraci do společnosti. Odstranění handicapu ve vzdělávání a kvalifikaci, které představují vnitřní překážky v začlenění příslušníků této menšiny do společnosti, je třetím dílčím cílem. Následuje snaha o zlepšení sociální úrovně příslušníků romské menšiny, a to především snížením jejich nezaměstnanosti, zlepšením bytové a zdravotní situace, což představuje zdroj jejich vyloučení. Pátou prioritou je rozvoj romské kultury

a jazyka a jejich včlenění do kultury většinové společnosti. Posledním dílčím cílem je zvýšení bezpečnosti příslušníků romské národnostní menšiny. Z výše uvedeného textu vyplývá, že se hlavní cíl této koncepce s cíli dílčími se od těch předchozích nijak nelišily.

Základní principy koncepce spočívají v maximálním zapojení Romů. K Romům by mělo být přistupováno jako k rovnocenným partnerům, jejich potřeby a stanoviska by měly být institucemi, které působí v této oblasti, respektovány. Dalším principem je stanovit taková opatření, která budou udržitelná a realizovatelná. Řešení, která budou navržena, by neměla být krátkodobá, ba naopak by se k nim mělo přistupovat v dlouhodobé perspektivě. Opatření musí být také uskutečnitelná. Komplexní řešení a partnerství zainteresovaných subjektů, spočívá v meziresortním přístupu v rámci uplatňovaných postupů, což je třetím základním principem koncepce. Tím posledním je využívání vyrovnávacích postupů, které jsou nástrojem k odbourání vstupního znevýhodnění příslušníků Romských komunit. Slouží rovněž jako kompenzace znevýhodnění, která brání dosažení rovného přístupu ke znevýhodněným skupinám obyvatel. Vláda ČR přistupuje k těmto vyrovnávacím postupům tak, aby bylo dosaženo stanovených cílů do roku 2020.

Institucionální rámec integrace Romů zajišťují na národní úrovni dva vládní poradní orgány. Prvním je Rada vlády ČR pro národnostní menšiny a druhý je Rada vlády ČR pro záležitosti romských komunit. Jak bylo již zmíněno, jedná se o poradní orgány, které ovšem nemohou kontrolovat plnění stanovených úkolů na úrovni krajů a obcí.

Od roku 2008 je novým subjektem v této oblasti Agentura pro sociální začleňování v romských lokalitách. Jedná se o komplexní program, jehož cílem je integrace Romů. Agentura funguje jako koordinační subjekt, který pomáhá implementaci státní sociální politiky na úrovni lokální. Realizátorem tohoto projektu je Úřad vlády ČR a jeho Odbor pro sociální začleňování v romských lokalitách. Dalším cílem této Agentury je snížení a zamezení sociálního vyloučení ve zmiňovaných vyloučených lokalitách. Dále mapuje ekonomickou a sociální situaci obyvatelů těchto lokalit, definuje jejich potřeby v oblasti vzdělávání, bydlení, trhu práce, sociálních a zdravotních služeb. Agentura pro sociální začleňování dále pomáhá při tvorbách strategií s cílem sociální integrace Romů.

Na krajské a místní úrovni se otázkou integrace Romů zabývají krajské úřady, které zřizují krajské koordinátory pro záležitosti romské integrace. Důležitou roli v politice

sociálního začleňování hrají obecní úřady obcí s rozšířenou působností. Na těchto úřadech působí pracovníci, kteří napomáhají při prosazování potřeb příslušníků romských komunit. Tito pracovníci se aktivně zapojují do vytváření strategií měst a obcí, které směřují ke zlepšování stavu znevýhodněných osob.

1. Vzdělávání

Oblast vzdělávání představuje dlouhodobou prioritu strategie inkluze Romů. Chápáno jako důležité je především kvůli jeho provázanosti s uplatněním na pracovním trhu a ekonomickým stavem jedince.

Podle výzkumu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT) mají romské děti menší šance na přístup ke kvalitnímu vzdělávání než děti z většinové společnosti. Tyto snížené šance se negativně odrážejí na počtu Romů studujících na středních a vysokých školách. Tomu všemu přispívá slabá participace jejich rodičů na vzdělávacím procesu svých dětí a jazyková bariéra. Výzkum, který proběhl v roce 2009, poukazuje na vysoké procento romských dětí, které se vzdělávají v rámci Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV LMP). Podíl romských žáků vzdělávajících se podle RVP ZV LMP dosahuje téměř 27 %. Oproti tomu podíl žáků z většinové společnosti je v rámci tohoto typu vzdělávání něco málo přes 2 %. Až 95 % romských dětí, které se vzdělávaly podle tohoto modelu, dosahuje nejvyššího stupně vzdělání středního bez maturity.

Tato segregace romských žáků se následně odráží na celospolečenských problémech. Nutno podotknout, že se vyčlenění romských dětí z hlavního vzdělávacího proudu negativně odráží na společném budoucím soužití lidí z většinové společnosti s příslušníky romské menšiny. Z toho důvodu považuje koncepce za důležitý také větší rozvoj výuky multikulturality, která je v poslední době na vzestupu.

Vláda ČR již nějakou dobu financuje inkluzivní opatření k zařazení romských žáků do hlavního vzdělávacího proudu. Zároveň se ale potýká se skutečností, že je podíl romských studentů na středních a vysokých školách stále velmi nízký.

Opatření v oblasti vzdělávání:

1. Rozvoj sítě služeb systému včasné péče. Podle zmiňovaného výzkumu MŠMT z roku 2009 je vliv absolvování několika let v mateřských školách u romských dětí výrazný. Podotýká, že vliv přípravných ročníků před započítáním docházky do základních škol není tak výrazný, jako dlouhodobější docházka do mateřských škol. Bohužel pouhých 48 % romských rodičů těchto služeb využívá.

Proto je cílem tohoto opatření zvýšit dostupnost služeb včasné péče v sociálně vyloučených lokalitách. Jedná se především o sociálně aktivizační služby pro děti ve věku 0 – 6 let a služby poradenské. Díky těmto službám by mělo dojít ke zvýšení rodičovských kompetencí a větší motivaci k využívání služeb mateřských škol. V mateřských školách by pro děti ve věku 3 – 6 let měly vzniknout vzdělávací služby podobné přípravnému ročníku. K realizaci těchto služeb by měli pomáhat pedagogičtí asistenti. Realizátorem těchto opatření jsou MŠMT, Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV) a kraje s obcemi.

2. Úprava činnosti školských poradenských pracovišť ve vztahu k diagnostice žáků ze socio-kulturně znevýhodňujícího prostředí. Velká část romských žáků disponuje stejnou diagnostikou jako děti se speciálními vzdělávacími potřebami. Kvůli tomu jsou umístěny do škol, které nepatří do hlavního vzdělávacího proudu. Z toho důvodu je podstatné prozkoumávat obvyklé postupy zařízení, které o zmiňovaných diagnostikách rozhodují a přesné stanovení postupů poradenských služeb při diagnostice. Koncepce uvádí jako důležité zvýšit prostupnost v systému vzdělávání. Díky tomu by dítě vzdělávající se v rámci RVP ZV LMP snáze přestoupilo do základní školy a následně setrvalo v hlavním vzdělávacím proudu. Za realizaci těchto opatření odpovídá MŠMT spolu se školskými zařízeními.

3. Podpora a rozšíření programu asistenta pedagoga. I přes zvyšující se počet škol, které služeb asistentů pedagoga využívají, vyskytuje se v náplni jejich práce řada rozdílů. Cílem je tedy stanovit jasné úkoly a kompetence těchto pracovníků. Proto je nezbytné vytvořit metodiku, kterou by se asistenti pedagoga řídili v rámci své práce a nastavit systém jejich následného vzdělávání a další podpory, zahrnující také supervizi.

4. Součástí vzdělávání pedagogických pracovníků by mělo být rovněž jejich zvyšování schopností k výchově dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí. Díky tomuto opatření by měli být pedagogové schopni adekvátněji reagovat na potřeby dětí z menšinové společnosti. Součástí tohoto vzdělávání proto má být nauka diagnostiky specifických potřeb dětí, sestavování individuálních plánů v rámci vzdělávání a zlepšení spolupráce s jejich rodiči.

5. Dalším cílem Strategie romské integrace na období 2010 – 2013 je podpořit romské žáky na základních školách při přestupování do dalšího stupně vzdělávání. Díky tomu je důležité tyto žáky více podporovat a motivovat k dalšímu vzdělávání a předcházet jejich předčasnému ukončení vzdělávacího procesu. Vzhledem k těmto cílům je nutné propojit poradenské služby se službami školských zařízení, dále propojit doučovací programy s činnostmi školy a v neposlední řadě pak uplatňování komplexního přístupu při řešení vzniklých problémových situací. K tomu je zapotřebí zajistit stabilní rodinnou situaci a prostředí, ve kterém by se dítě mohlo vzdělávat doma. Součástí vzdělávání na základních školách by mělo být zavedeno poradenství ohledně přípravy na přijímací zkoušky na střední školy spolu s kariérním poradenstvím v posledním ročníku. Jako důležité rovněž považuje tato koncepce šíření pozitivních vzorů v romských komunitách formou besed, a tím pozitivně změnit postoje mladých Romů k dalšímu vzdělávání.

Dalším bodem vyrovnávacích postupů ve vzdělávání je podpora škol s celodenním programem, v rámci kterého by měly být školou zajišťovány také volnočasové aktivity pro děti. Podpora celoživotního vzdělávání by pak měla být cílena již na funkční gramotnost, kterou představuje schopnost participace se ve světě informací a inovací.

2. Zaměstnanost

Vláda považuje uplatnění Romů na trhu práce za předpoklad zlepšení jejich životní situace a socioekonomického stavu. Činnosti vlády proto musí směřovat k odstranění individuálních i systémových bariér na trhu práce. Cíle, které vláda v oblasti zaměstnanosti pro toto období stanovila, jsou následující: 1. zvýšení počtu zaměstnaných Romů s důrazem na ty dlouhodobě nezaměstnané, 2. využívat za tímto účelem nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a 3. zamezit diskriminaci na pracovním trhu.

Opatření v oblasti zaměstnanosti:

Prvním opatřením v této oblasti je reforma zaměstnanosti ve prospěch znevýhodněných romských uchazečů o zaměstnání. Cílem tohoto opatření je změna nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, které by měly adekvátněji reagovat situaci nezaměstnaných Romů, především pak těch dlouhodobě nezaměstnaných.

Dosáhnout by se toho mělo zejména zvýšením počtu pracovníků ve veřejných službách zaměstnanosti, kteří pracují přímo s klienty. Dále vytvořením vzdělávacího programu a supervize daných pracovníků a zvýšením jejich specializace v této problematice.

Dalším opatřením je podpora sociálního podnikání, které by mělo mimo jiné být zaměřeno na obtížně zaměstnatelné Romy. Sociální podnikání s cílem pomoci zaměstnávání nezaměstnatelných Romů, přispěje dle koncepce ke zlepšení jejich životní situace. Toto opatření by mělo být realizováno prostřednictvím podpory podnikatelů v započatí sociálního podnikání. Opatření spočívající v podpoře podnikání Romů bylo již uvedeno v předchozích koncepcích.

Prosazování principu diverzity je dalším nástrojem, který je v koncepci uveden. Cílem tohoto opatření je zvýšit počet Romů zaměstnaných v soukromém sektoru i ve veřejné správě. Prosazení principu diverzity by se mělo mimo jiné pozitivně odrazit na boji proti xenofobii. Dosáhnout tohoto cíle by se mělo pomocí celorepublikových a lokálních kampaní cílených na snižování předsudků vůči odlišným kulturám. Dále pak přímou podporou zaměstnanců a zaměstnavatelů. Podpora by měla spočívat především v nastavení pravidel výběrových řízení a pracovního poradenství.

Posledním opatřením v této oblasti je boj proti nelegálnímu zaměstnávání. Ten by měl probíhat pomocí poradenství, cíleného na nelegálně zaměstnané Romy, které informuje o negativních následcích nelegální práce. Cílem je tedy snížit počet nelegálně zaměstnaných Romů a zvýšit jejich následné uplatnění na legálním trhu práce.

3. Bydlení

Jednou z hlavních priorit vlády v oblasti bydlení je zamezení protiprávního jednání ze strany poskytovatelů, jak soukromoprávních, tak veřejnoprávních. Z toho důvodu je důležité zvýšit informovanost Romů pomocí poskytovatelů odborné pomoci. Stěžejní roli v bytové politice hrají obce, které mají vliv na vznik sociálně vyloučených lokalit,

a naopak na zamezení jejich šíření. Vzhledem výše uvedeným faktům jsou v rámci bytové politiky stanoveny následující cíle: 1. zamezení vzniku sociálně vyloučených lokalit a segregace jejich obyvatel, 2. zvýšení počtu uživatelů služeb sociálního bydlení, 3. boj s diskriminací a protiprávním jednáním vůči příslušníkům romské menšiny a 4. předcházení ztráty jejich bydlení.

Opatření v oblasti bydlení:

1. Tvorbou integrovaných plánů rozvoje města (IPRM) revitalizovat sociálně vyloučené romské lokality. IPRM představuje metodiku, která navazuje na strategii rozvoje města. Započetí tvorby plánu by měla předcházet sociodemografická analýza dané lokality. Velký důraz by měl být v tomto ohledu kladen na partnerství veřejného sektoru se sektorem soukromým. Toto plánování by mělo být propojeno s tvorbou střednědobých plánů rozvoje sociálních služeb.

Podpora měst při vytváření IPRM by pak spočívala především v garantování dlouhodobého a dostatečného financování hlavně z evropských strukturálních fondů. Městům by k tvorbě IPRM měla být poskytnuta pomoc ze strany odborníků, kteří jsou pro tuto oblast vyškoleni.

2. Dostupnost sociálního bydlení. V této oblasti je zapotřebí jasně definovat cílovou skupinu, na kterou je služba cílena. Hlavním kritériem k vytvoření nájemního vztahu je finanční příjem domácnosti s přihlédnutím k dalším případným handicapům. Příjemcem dotace cílené na podporu sociálního bydlení pak mohou být subjekty jak soukromoprávní, tak veřejnoprávní.

3. Ochrana domácností před protiprávním jednáním ze strany poskytovatelů bydlení. Cílem tohoto opatření je nastavení takových mechanismů, které by pomohly vyhledat a efektivně řešit případy protiprávního jednání zainteresovaných subjektů. Z toho důvodu je důležitý monitoring výskytu diskriminačních a protiprávních praktik v oblasti bydlení a důsledné dodržování jejich dozoru a kontroly. V případě vzniku protiprávního jednání by měla být poskytnuta odborná pomoc. Vzhledem k výše uvedeným činnostem je zapotřebí vytvořit metodiku a antidiskriminační školení pracovníků veřejnoprávních subjektů bytové politiky.

4. Posledním bodem vyrovnávacích postupů v oblasti bydlení je prevence jeho ztráty a vzniku dluhů na nájemném. Doporučení pro obce spočívá v kladení důrazu na

včasnou prevenci. Vzhledem k tomuto cíli je zapotřebí vytvořit metodiku pro práci s rodinami, které disponují dluhy za nájemné a nastavení systému včasné kontroly uhrazení nájemného tak, aby byl včas podchycen jeho vznik. Z toho vyplývá, že je nutné zajistit individualizovanou sociální práci.

Jako účinný nástroj se dle koncepce jeví komunitní práce. Komunitní práce se již v několika vyloučených lokalitách osvědčila. Pomocí ní je možné spojit nájemníky a podporovat je v úsilí zlepšit kvalitu bydlení v domech a podpořit jejich společné řešení problémů spojených s bydlením. (Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013)

7.4 Strategie romské integrace do roku 2020

Strategie romské integrace do roku 2020 navazuje na předchozí Koncepci romské integrace na období 2010 – 2013. K jejímu vzniku přispěl tlak ze strany EU, která dlouhodobě poukazuje na nepříznivou situaci Romů v ČR. Proto se Evropská komise co nejvíce snažila, aby Vláda ČR přijala základní strategický dokument Evropa 2020. Součástí této vize je mimo jiné Strategie romské integrace do roku 2020. (Strategie romské integrace do roku 2020)

Hned v úvodu dokument poukazuje na stupňující se marginalizaci a sociální vyloučení Romů, a to i přes dílčí úspěchy předchozích strategií. Od roku 2011 naopak zesiluje napětí mezi příslušníky romských komunit a majoritní společností. Zvyšují se otevřené konflikty této menšiny s krajně pravicovými demonstranty, jejichž počet se rapidně navyšuje. Slovo Rom se stalo synonymem výrazu „sociálně nepřizpůsobivý“.

Cílem tohoto dokumentu je vytvořit opatření, která pomohou do roku 2020 odstranit nežádoucí trendy ve vývoji situace Romů. Jedná se především o opatření v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení, zdravotnictví a sociálních služeb. Dále pak zajištění ochrany před diskriminací, rozvoj romštiny, romské kultury a zvýšení jejich participace na společenském dění.

Strategie je založena opět na třech rovinách, lidsko-právní, národnostní a socio-ekonomické. Již na první pohled je vidět, že je tato strategie daleko více propracovaná a opatření v jednotlivých oblastech jsou vyspělejší.

1. Vzdělávání

Přetrvávající problémy v této oblasti představují propast ve vzdělanosti mezi majoritou a romskou menšinou. Romské děti bývají početně zastoupeni ve vzdělávání s nižšími ambicemi, což úzce souvisí s jejich segregací již v předškolním vzdělávání, která je způsobena jejich špatnou připraveností k nástupu do poskytující instituce. Proto je docílení stejné průměrné úrovně vzdělání u romské menšiny a majoritní společnosti jednou z vizí tohoto dokumentu.

K dosažení takto široce uchopeného cíle stanovila strategie několik specifických cílů. Prvním z nich je zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání a péči. Je obecně známo, že romské děti nastupují do vzdělávacího procesu méně připravené, než je tomu u ostatních dětí. Nízký počet romských dětí, využívajících služeb předškolního vzdělávání, je způsoben jednak tím, že je obecně nedostatek míst v těchto zařízeních, ale také malou motivací jejich rodičů tyto služby využívat. Rodiče by k tomu měli být více motivováni, a to například odstraněním či úhradou nákladů spojených s využíváním služeb mateřských škol, zavedením nárokovosti místa v mateřské škole podle místa bydliště, zřizováním přípravných ročníků a zakázáním přípravných ročníků na praktických základních školách, které by vedlo ještě k větší segregaci.

Opatření k dosažení tohoto specifického cíle jsou následující:

1. Zajištění dostupné infrastruktury pro předškolní vzdělávání v mateřských školách a informování krajů o možnostech podpory při zvyšování kapacit předškolních zařízení. Počet odmítnutých žádostí o místo v mateřské škole se rapidně zvyšuje. Vzhledem k této skutečnosti byly vytvořeny v roce 2014 programy, které mají pomoci k rozvoji nových míst. Jedná se o programy: Rozvoj výukových kapacit mateřských a základních škol zřizovaných územně samosprávnými celky (Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy) a Podpora rozvoje a obnovy materiálně technické základy regionálních škol v okolí velkých měst (Ministerstvo financí). O těchto programech je však nutné

informovat provozovatele mateřských škol, což by mělo pomoci s navýšením jejich kapacity.

2. Zajištění odborného vedení, vzdělávání a podpory pro zaměstnance škol pro začleňování romských dětí do mateřských škol a zlepšit podporu pro jejich zaměstnance. Zde je nutné začlenění dostupné podpory mateřských škol, které disponují větším počtem romských dětí, pomocí školních psychologů, speciálních pedagogů a asistentů pedagoga.

3. Zvýšení informovanosti romských rodičů o přínosech mateřských škol a podporovat je v umístování jejich dětí do těchto institucí. Klíčovým opatřením je zavedení povinného předškolního vzdělávání a center, které připravují děti již na mateřskou školu.

4. Snížení počtu romských v zařízeních ústavní a ochranné výchovy.

Druhým specifickým cílem této oblasti je zajistit podmínky pro rozvoj inkluze Romů v rámci hlavního vzdělávacího proudu a rozvíjet inkluzivní vzdělávání. Za tímto účelem jsou stanovena tato opatření:

1. Zajištění odborného vedení, vzdělávání a podpory pro pracovníky škol disponujících větším počtem romských žáků a jejich odborné podpory. Jako efektivní se již dlouhou dobu ukazují již osvědčené služby pedagogických asistentů.

2. Zajištění motivačních prázdninových programů a aktivit pro romské děti, především v období přestupu z mateřské školy na základní a z prvního stupně na druhý. To by mělo probíhat pomocí proškolených pedagogů, subjektů poskytující mimoškolní vzdělávání a sociální ochranu a sociálních pracovníků na obecních úřadech. Účelem tohoto opatření je zajistit kvalitní trávení volného času a poskytnout dětem prostor k mimoškolnímu vzdělávání.

3. Navrhnutí systému efektivní podpory žáků a škol za účelem odstranění segregace působící finanční bariéry ve veřejném vzdělávání, a to jak ve vztahu k výuce, tak k mimoškolnímu vzdělávání. Školních aktivit, jako jsou například lyžařské a plavecké kurzy, ale i volnočasových aktivit, by měli mít možnost účastnit se i děti se sociálně slabých rodin. Platba za tyto aktivity nesmí působit segregace.

4. Zajištění školního stravování pro děti z rodin, které si nemohou dovolit toto stravování financovat. Pomocí příspěvku na stravování by mělo být zajištěna dětem snídaně před vyučováním a oběd po škole.

Následuje třetí specifický cíl, který představuje odstranění segregace romských žáků ve vzdělávání na všech úrovních. Segregace bývá způsobena mnoha důvody. Její odstranění je náročným úkolem, který vyžaduje využití několika opatření v různých oblastech. Za tímto účelem je nezbytné vypracovat analýzu vzniku škol s větší koncentrací Romů. Jako důležité považuje strategie zamezení vzniku segregovaných škol a již vzniklé tyto školy transformovat na školy inkluzivní.

Čtvrtým specifickým cílem je podpora romských žáků při dosahování středního a vysokého vzdělání. Jsou zde zahrnuta i opatření týkající pomoci s volbou povolání již na základních školách, vytvoření závazné podpory studentů středních a vysokých škol.

Toho by mělo být dosaženo prostřednictvím programu „Podpora sociálně znevýhodněných romských žáků středních škol a studentů vyšších odborných škol“.

Posledním opatřením této strategie v oblasti vzdělávání je podpora dospělých Romů v doplnění vzdělání. Vzhledem k tomuto specifickému cíli byla stanovena opatření, kterými jsou podpora vzdělávacích aktivit pro Romy, cílených na funkční gramotnost a lepší uplatnění na trhu práce, a podpora osob, které se vracejí na trh práce po více než pětiletém období. Toto druhé opatření je cíleno především na romské matky, které jsou vzhledem k výchově velkého počtu dětí delší dobu bez práce než matky z většinové společnosti. Konkrétně by mělo být toto opatření realizováno pomocí rekvalifikačních kurzů a vzdělávání, které by jim pomohlo znovu nabýt znalosti, které během dlouhodobé nezaměstnanosti dotyční pozbyli.

2. Zaměstnanost

Cílem Strategie v této oblasti je zlepšení situace Romů na trhu práce. Stejný cíl si stanovily i předcházející koncepce, ovšem podle Strategie romské integrace do roku 2020 se nedaří stanovené cíle dlouhodobě naplnit. Nutno však podotknout, že tomu silně napomáhá vysoká celková míra nezaměstnanosti v české společnosti. V září roku 2013 bylo v ČR evidováno přes 596 000 nezaměstnaných osob. Je zcela jasné, že nejvíce na tuto situaci doplatily osoby se základním vzděláním a příslušníci menšin.

Dlouhodobá nezaměstnanost byla dle strategie způsobena jednak z nedostatkem pracovních míst, diskriminací na trhu práce, ale také vysokými požadavky na zaměstnance ze strany zaměstnavatelů.

Ke zlepšení této nepříznivé situace je ve strategii opět uvedeno několik specifických cílů. Prvním z nich je zajištění rovného přístupu ke službám zaměstnanosti a nástrojům aktivní politiky zaměstnanosti, které by měly být přizpůsobeny potřebám Romů.

Podle zdrojů poskytnutých z krajských úřadů byla míra zapojení Romů do aktivní politiky zaměstnanosti v roce 2012 46,5 %. Oproti předchozím rokům došlo k rapidnímu snížení tohoto poměru. Jedním z důvodů, proč tomu tak je, je skutečnost, že aktivní politika zaměstnanosti nezohledňuje specifika menšin, které bývají na trhu práce diskriminovány.

K tomu zvolila Strategie následující opatření:

1. Zařazování osob ohrožených diskriminací a příslušníky etnických menšin do cílových skupin aktivní politiky zaměstnanosti. Tím by se mělo docílit k lepšímu zohledňování Romů. Nutno však s tímto opatřením pracovat citlivě, neboť by mohlo být stigmatizující. Proto by se měla cílová skupina aktivní politiky zaměstnanosti zobecnit na osoby ohrožené diskriminací, která by zahrnovala také jiné menšiny, mladé nebo staré osoby, atp.

2. Napomáhat osobám, které jsou ohrožené rasovou diskriminací v překonávání bariér na trhu práce. Toto opatření, zejména pak specifická podpora uchazečů, by mělo být financováno z Operačního programu Zaměstnanost. Pomoc spočívá v tomto ohledu především v poradenství, tréninku, pomoci s vyhledáváním volných pracovních míst, ale také v osvětě a vzdělávání zaměstnavatelů s cílem jejich informovanosti o menšinách.

3. Zvýšit podporu vynakládanou na dotovaná pracovní místa v oblastech s vyšší nezaměstnaností a vyhodnocení možností navázání veřejně prospěšných prací (VPP) na podporované zaměstnávání v situacích, kdy se dotčným nedaří po absolvování VPP návrat na trh práce. Dotovaná pracovní místa jsou totiž prospěšná hned z několika důvodů. Zamezí se díky nim ztrátě pracovních návyků a finančních prostředků, jsou společensky přijatelnější než vyplácení dávek a nejsou tolik stigmatizující. Z těchto důvodů by mělo být na dotovaná pracovní místa vynaloženo více finančních prostředků.

Druhým specifickým cílem v oblasti zaměstnání je podpora prvních pracovních zkušeností a rozvoje dovedností. Nejvíce alarmující je situace je mladých Romů ve věku 15 až 24 let. Pracovní zkušenosti a praxe jsou však důležitým aspektem, který se odráží na uplatnění se na pracovním trhu, a proto byla strategií stanovena následující vyrovnávací opatření:

1. Podpořit mladé Romy při jejich prvních pracovních zkušenostech aktivní politikou zaměstnanosti a Operačním plánem Zaměstnanost. Vize je taková, že první pracovní místo by mělo zvyšovat kvalifikaci pracovníka u zaměstnavatele, který spolupracuje se středními školami. Toto opatření nemá být chápáno jako rekvalifikace, ale spíše jako forma dalšího vzdělávání.

2. Monitoring mladých Romů do 24 let věku a jejich vztah k zaměstnání s dopady zabezpečení ze strany státu. Osobám spadajícím do této kategorie by mělo být garantováno po ztrátě zaměstnání nebo ukončení vzdělávání nové pracovní místo, a to nejlépe do čtyř měsíců. Tato místa by měla být realizována ve formě veřejně prospěšných prací, tréninkových míst a placených stáží s odměnou, která by byla alespoň o 30 % vyšší než sociální dávky.

3. Umožnění neziskovým organizacím žádat o dotace na tří nebo šestiměsíční stáže mladých Romů, kteří absolvovali základní nebo střední školu, ze kterých by byly kryty náklady spojené s poskytováním těchto stáží. Stáže v neziskových organizacích by mohly umožnit mladým Romům první pracovní zkušenost v přátelském prostředí. Stáže však s sebou nesou určité náklady, a to jak ze strany uživatele, tak ze strany poskytovatele. Proto toto opatření počítá s poskytováním částky 5 000 Kč stážistům a 2 000 Kč neziskovým organizacím na jednu osobu měsíčně formou dotací.

4. Navýšení finančních prostředků na dotační program Prevence sociálního vyloučení a komunitní práce o 4 200 000 Kč ročně za účelem financování výše zmiňovaných stáží.

Poslední specifický cíl této koncepce v oblasti zaměstnání spočívá v podpoře podnikání a osob samostatně výdělečně činných (OSVČ). Významnou příležitostí pro podporu výše uvedených subjektů představuje sociální podnikání. Při vytváření pracovních míst by měla být zohledněna situace romských žen, u nichž je podíl nezaměstnaných znatelně vyšší než u romských mužů.

Opatření, která jsou v Koncepci obsažena vzhledem k výše uvedenému specifickému cíli, jsou následující:

1. Podpora sociálního podnikání, především v oblastech s větší koncentrací příslušníků romské menšiny. Nutno zmínit, že nebylo doposud sociální podnikání dostatečně rozvinuto a je stále na velmi nízké úrovni. Rovněž jeho finanční podpora je nedostačující.
2. Zohlednění romských žen při stanovování podmínek pro podporu podnikání.
3. Uplatňování podpory sociálního podnikání při zadávání veřejných zakázek tam, kde je to účelné. To by mělo vést ke zlepšení situace dlouhodobě nezaměstnaných. Při zadávání veřejných zakázek by měla být uváděna i sociální kritéria a zakázky by měly být společensky odpovědné.

3. Bydlení

Nepříjemným fenoménem, který se v této oblasti poslední dobou vyskytuje, je drahé a nekvalitní ubytování na ubytovnách. Vzhledem k nastavení doplatku na bydlení, který umožňoval jeho nepřiměřené využívání na zaplacení drahých forem nevyhovujícího bydlení, docházelo ke vzniku tzv. sociálních ubytoven a zvyšování cen za ubytování. Důležitým elementem v této souvislosti je zákon o sociálním bydlení, jehož absence situaci nezlepšuje.

Cílem všech politik, jichž se týká oblast bezdomovectví, by mělo být nastavení takových opatření, která by řešila tuto problematiku udržením nebo nalezením bydlení. Nikoliv pouze přístřeší či ubytování.

Vize této strategie v oblasti bydlení jsou: 1. stejný přístup Romů k bydlení jako je tomu u většinové společnosti, 2. přístup chudých Romů ke kvalitnímu bydlení za dostupnou cenu, 3. efektivní nastavení systému sociálního bydlení, a 4. zamezení institucionální péče o romské děti z důvodu absence financí na bydlení jejich rodičů.

K dosažení výše uvedených cílů a vizí stanovila vláda ČR ve strategii specifický cíl, který spočívá v podpoře nediskriminačního přístupu k Romům v oblasti bydlení. K tomu jsou v dokumentu uvedena následující opatření:

1. Sledování a vyhodnocování bariér a diskriminačních okolností, bránících Romům v přístupu k bydlení. Jako efektivní by v tomto případě mohla být spolupráce ombudsmanky s inspekčními orgány. Ombudsmanka má kompetence řešit danou situaci v rovině jak individuální, tak koncepční.

2. Zohlednění situace romských rodin při tvorbě koncepce podporovaného a sociálního bydlení s přihlédnutím k početnosti dětí v jejich rodinách. Rodiny s dětmi by měly bydlet v bytech, nikoliv na ubytovnách. Zde je však nutno brát v potaz nejlepší zájem dítěte. Jelikož se jedná o nástroj etnicky neutrální, může pozitivně odrazit i na romské rodiny.

3. Sledování dopadu nástrojů v oblasti bydlení na Romy a navrhnout daná opatření tak, aby je nevylučovaly z podpory. Proto je nutné pravidelně vyhodnocovat dopad aktuálních programů na podporu bydlení, případně navrhovat jejich úpravy.

Druhý specifický cíl v této oblasti představuje odstranění substandardního bydlení, především ubytoven, za účelem preference trvaného bydlení. Skutečnost vysoké míry existence podstandardního bydlení by měla být řešena meziresortně a ve spolupráci s místními samosprávami. Za tímto účelem je zapotřebí:

1. Vyhodnocovat opatření v oblasti bydlení a klást důraz na standardy bydlení a práv zainteresovaných osob.

2. Zajištění krizové pomoci a azylových domů pro rodiny s dětmi, které jsou ohroženy tím, že skončí bez střechy nad hlavou, s důrazem na nerozdělování jejich členů. (Strategie romské integrace do roku 2020)

Na řešení segregace v bydlení a ghett odkazuje strategie na jiný, obecnější dokument. Tím je Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020. Tato strategie je zaměřena na boj proti sociálnímu vyloučení všech cílových skupin, které jsou sociálním vyloučením ohroženy, nikoliv jen na romskou menšinu.

Podle tohoto dokumentu dochází poslední dobou k nárůstu počtu sociálně vyloučených lokalit, tedy oblastí s velkou koncentrací sociálně vyloučených osob. Tato místa se vyznačují vysokou nezaměstnaností, zadlužeností, špatnými hygienickými podmínkami a zvýšenou kriminalitou. Proto je jedním ze strategických cílů této strategie snížit jejich počet. K dosažení tohoto cíle jsou v dokumentu uvedeny dva specifické cíle. Prvním z nich je větší dostupnost sociálního bydlení pro osoby ohrožené

sociálním vyloučením či již sociálně vyloučené, nejlépe v běžných zástavbách. Druhý specifický cíl pak představuje preventivní opatření v oblasti bydlení při územním plánování a ve státní sociální podpoře v oblasti bydlení. (Strategie romské integrace do roku 2020)

8. Empirická část

8.1 Úvod k výzkumu

Empirickou část rigorózní práce představuje kvalitativní výzkum zaměřený na vybrané obory sociální politiky vůči romské menšině. Kvalitativní typ výzkumu byl vybrán z důvodu potřeby komplexního a holistického zkoumání sociálního problému (Hendl, 2016), kterým je sociální vyloučení, a to formou analýzy názorů expertů na sociální politiku v první fázi výzkumu a následného zkoumání situací osob ohrožených sociálním vyloučením ve druhé fázi výzkumu. Profesní názory i životní příběhy a interakce respondentů jsou typickým předmětem zkoumání v kvalitativním výzkumu. (Flick, 2007) Dalším důvodem volby kvalitativního typu výzkumu je potřeba hloubkového porozumění popisovaného společenského fenoménu (Silverman, 2017), kterým je právě sociální vyloučení.

8.2 Výzkumný problém

Romská problematika je řešena na vládní úrovni od roku 1997, neboť po roce 1989, kdy nastala změna společenských poměrů, vyvstaly nové závažné problémy v soužití většinové společnosti s touto menšinou. (Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025) Sociálně vyloučené lokality, ve kterých žijí převážně Romové, výrazně narušují českou soudržnost. Proto tento vnitřní i vnější problém České republiky přispěl k postupnému vytváření integračních strategií boje proti sociálnímu vyloučení. (Gabal, Víšek, 2010)

Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686 již ukládá vybraným ministerstvům cíle, například Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy rozšiřování přípravných tříd v systému základního vzdělávání pro žáky z jazykově a sociálně znevýhodněného prostředí. (Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října č. 686) V roce 2000 byl schválen první strategický dokument, a to Koncepce politiky vlády vůči příslušníkům romské komunity, který měl napomoci integraci Romů do společnosti. (Usnesení Vlády České republiky ze dne 14. června 2000 č. 599) Postupnými aktualizacemi vznikaly postupně Koncepce romské integrace na určitá období, klíčové strategické dokumenty, jejichž plněním je vláda zavázána Evropské

unii, která jejich realizaci z velké části financuje. Těmto dokumentům je věnována kapitola v teoretické části práce.

I přes plnění některých stanovených cílů aktuální Strategie romské integrace do roku 2020, například zavedení povinného předškolního vzdělávání (Informace o naplňování Strategie romské integrace do roku 2020 v roce 2018), nedošlo dle Zprávy o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018 k výraznějším změnám a problémy spojené s romskou integrací, popisované v obdobných dokumentech z předchozích let, stále přetrvávají. (Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018)

Sociální vyloučení Romů je tak dlouhodobým problémem společnosti, který je příčinou řady konfliktů, a to jak na úrovni jednotlivců a skupin lidí, tak celé společnosti. Z toho důvodu byl výzkum a cíle rigorózní práce zaměřeny právě na toto téma, s konkrétnějším zaměřením na vybraná opatření z dokumentů týkajících se romské integrace.

8.3 Cíl výzkumu

Výzkumná část této práce je koncipována do dvou částí. Obě jsou zaměřeny na opatření v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení ze strategických dokumentů romské integrace od roku 2004 do současné doby, kdy je aktuální Strategie romské integrace do roku 2020.

Cílem výzkumu rigorózní práce je zhodnotit účinnost vybraných opatření z jednotlivých vládních dokumentů, které se zabývají romskou integrací. Se zaměřením na tato opatření bylo pomocí případových studií zkoumáno, jaká vyrovnávací opatření mohla pozitivně ovlivnit sociální situaci osob ohrožených sociálním vyloučením, a jaká jsou v tomto ohledu neefektivní, ba dokonce k prohlubování sociálního vyloučení přispívající.

Prvním krokem k dosažení stanoveného cíle je zjištění názoru expertů v oblasti romské problematiky na činnost vlád České republiky vůči romské menšině. Tato fáze výzkumu představuje expertní rozhovory realizované za účelem získání odborných názorů mimo jiné na vybraná vyrovnávací opatření z koncepcí romské integrace, ze kterých tento výzkum vychází. Z rozhovorů by měla vzejít opatření, která experti považují v boji proti sociálnímu vyloučení Romů za efektivní a která naopak mohla negativně přispět či vést k jeho prohlubování.

Druhým krokem k dosažení cíle výzkumu je hloubkové zkoumání a komparace případových studií osob ohrožených sociálním vyloučením pohledem dat získaných v první části výzkumu. Výsledkem empirické části rigorózní práce by tak mělo být komplexní zhodnocení části vyrovnávacích postupů v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení, které se vlády České republiky snaží dlouhodobě prosazovat.

8.4 První část výzkumu

8.4.1 Úvod k první části výzkumu

První část výzkumu rigorózní práce představuje analýza kvalitativních rozhovorů s experty z oblasti sociální politiky cílené na romskou menšinu. Záměrem této fáze bylo získání odborných názorů na vybraná opatření ze strategických dokumentů týkajících se romské integrace.

8.4.2 Výzkumné otázky

Pro první část výzkumu v rámci této práce byly zvoleny následující výzkumné otázky:

Hlavní výzkumná otázka: Jaká veřejnoprávní opatření cílená na sociální začleňování Romů považují experti, pohybující se v této oblasti, za pozitivní?

Vedlejší výzkumná otázka 1: O co by podle expertů měla být činnost vlády doplněna tak, aby více cílila k boji proti sociálnímu vyloučení Romů?

Vedlejší výzkumná otázka 2: Jaká veřejnoprávní opatření v oblasti sociálního začleňování Romů považují experti za neefektivní, nebo taková, která prohlubují jejich sociální vyloučení?

8.4.3 Metodologie

Výzkumná strategie a technika sběru dat

Na základě volby kvalitativního typu výzkumu připadalo v úvahu několik možných variant získávání dat. Jednou z nich bylo telefonické dotazování či získávání dat pomocí elektronické konverzace. Tyto způsoby byly zvažovány z důvodu přizpůsobení se časovému vytížení respondentů, neboť rozhovor face to face vyžaduje celkově větší časový prostor. Vzhledem ke stanovené strategii, přistoupit k výzkumu co nejvíce kvalitativně, bylo nakonec přistoupeno k realizaci živých interview.

Samotné realizaci rozhovorů předcházelo důkladné nastudování vybraných dokumentů zabývajících se romskou integrací, které jsou popsány v teoretické části této práce, a které byly následně předmětem rozhovorů s experty. Tento krok se zpětně jeví jako

klíčový, neboť by bez něho nemohl výzkum proběhnout v dostatečné kvalitě a s dostatečnými znalostmi.

Na základě toho bylo sestaveno šest základních otázek do rozhovoru. První dvě se týkají osobnosti respondenta. Jejich cílem bylo zjistit více informací o vybraném respondentovi, který byl do výzkumu zahrnut. Následující dvě otázky se týkaly přímo rozebíraných dokumentů, o které se rigorózní práce opírá. Pomocí nich mělo být zjištěno, jaká opatření ve stanoveném období považují respondenti za pozitivní v oblasti sociálního začleňování Romů a jaká naopak za negativní. Zbylé dvě hlavní otázky se zabývaly pocity respondentů se zaměřením na rozebírané téma. Pomocí těchto otázek bylo zjišťováno, co respondenti cítí nebo považují v oblasti sociálního začleňování Romů za důležité a potřebné.

Základní kostrou interview byly základní otázky uvedené v příloze rigorózní práce, na které měli respondenti možnost volně odpovídat. Jelikož se jedná o poměrně náročné a široce pojatelné téma, na které měly být zodpovězeny konkrétní otázky, byla struktura rozhovoru před každým interview respondentovi zaslána v elektronické podobě s dostatečným časovým předstihem tak, aby se mohl na rozhovor připravit a dotyčný tak nebyl tématem otázek zaskočený. Na základě toho měli respondenti možnost rozhodnout se, zda k rozhovoru přistoupí či nikoliv. Několik oslovených potenciálních respondentů interview odmítlo s odůvodněním, že se nepovažují v této oblasti za dostatečně kompetentní a znalé. V těchto případech ale dotyční alespoň poskytli doporučení pro oslovení jiných odborníků, kteří se v dané problematice více orientují.

Vzhledem k záměrně nízké konkrétnosti výše uvedených otázek, byli respondenti až během rozhovorů požádáni, aby se zaměřili především na oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení Romů. Ne vždy ale respondenti odpovídali dostatečně konkrétně natolik, aby se jejich odpovědi daly analyzovat. Odpovědi respondentů byly z velké části obecné a málo konkrétní. V několika případech odborníci ani žádná konkrétní opatření, na která byli dotazováni, sami od sebe nezmnili a své odpovědi pojali široce.

S tím ale bylo předem počítáno, neboť by bylo téměř nereálné, aby všichni odborníci, kteří měli být do výzkumu zahrnuti, znali koncepce romské integrace do detailu. Z tohoto důvodu byly připraveny doplňující otázky, které se týkaly přímo opatření z jednotlivých koncepcí. Na základě výše uvedeného nastudování daných dokumentů

bylo vybráno několik opatření, která se z pohledu výzkumníka jevila jako důležitá a stála za to, aby na ně byl získáván názor expertů. Tyto otázky však již respondentům dopředu zaslány nebyly z důvodu získání bezprostředních názorů. Nutno podotknout, že respondenti těmito otázkami později nebyli vůbec zaskočeni. Jednalo se sice o otázky velmi konkrétní, nicméně cílené na jimi dobře známá opatření. Z každé koncepce, které byly popsány v teoretické části této práce, bylo vybráno několik opatření z oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení Romů.

Doplňující otázky pro experty byly následující:

A) Otázky týkající se Koncepce romské integrace 2004:

1. Jaký je Váš názor na financování školního na soukromých SŠ a VŠ studentům, kteří potřebují finanční podporu ze strany státu?
2. Jak vnímáte nástroj finančního zvýhodnění právnických osob, které zaměstnají určité procento osob se změněnou pracovní schopností?

B) Otázky týkající se Koncepce romské integrace 2005:

3. Porovnejte prosím nástroje: Povinná školní docházka po dobu tří let vs. Přípravný ročník pro romské děti. Jak tato opatření vnímáte?
4. Spatřujete nějaký přínos terénní sociální práce ke zlepšení situace Romů na trhu práce? V Čem?
5. Jak by se podle Vás měla řešit problematika sociálně vyloučených lokalit?

C) Otázky týkající se Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013:

6. Jak vnímáte pravidelné volnočasové aktivity pro romské děti ve vztahu k jejich působení ve škole a školnímu prospěchu?
7. Proč si myslíte, že se doposud v ČR dostatečně neprosadilo sociální podnikání?

D) Otázky týkající se Strategie romské integrace do roku 2020:

8. Jaký je Váš názor na nástroj, který představuje příspěvek na stravování ve škole pro rodiny, které si nemohou dovolit hradit svým dětem stravu ve škole?
9. Jak by se podle Vás dala zvýšit motivace mladých Romů k práci?

Vzhledem k velké časové náročnosti rozhovorů a respondentům, kteří si ve většině případů za tímto účelem vyhranili stanovený čas, nezbyla kapacita na to, aby mohli být

dotazování na více opatření z jednotlivých koncepcí. Doplňující otázky byly expertům pokládány z důvodu potřeby směřovat rozhovor určitým směrem, a to k vybraným vyrovnávacím opatřením.

Výběr výzkumného vzorku

Vzhledem ke zvolené metodě výzkumu rigorózní práce, kterou představuje analýza rozhovorů s experty v oblasti sociální politiky vůči romské menšině, vyvstala potřeba stanovit kritéria toho, kdo může být za experta považován. Spolu s tím bylo nutné nastavit strategii získávání dat tak, aby se co nejvíce předešlo možnému zkreslení výsledků a aby nebyla volba výzkumného vzorku jednostranná.

Výběr výzkumného vzorku tak byl záměrný, aby respondenti reprezentovali určitou charakteristiku (Silvermann, 2017). Flick tuto metodu nazývá formalizovaným vzorkováním, jež je charakteristické stanovením určitých vlastností (např. věk, pohlaví, profese), které mají být ve výzkumném vzorku zastoupeny. (Flick, 2007) Stanovena byla podmínka, aby každý odborník působil minimálně pět let v oblasti sociální politiky, sociálního začleňování Romů nebo sociální práce s nimi. Zastoupení měli být respondenti působící jak ve veřejnoprávním (např. ministerstvo), tak v soukromém (např. nestátní nezisková organizace) sektoru. V případě působení respondenta na úrovni legislativní bylo od podmínky pěti let působení v této oblasti upuštěno.

Stanovené oblasti, které měli respondenti v této fázi výzkumu zastoupit, byly: 1. nestátní nezisková organizace, 2. právo, 3. sociologie, 4. ekonomie, 5. politika, 6. pedagogika, 7. psychologie, a to v oblasti vztahující se k romské problematice.

Potenciální respondenti byli nejprve osloveni tím nejdostupnějším způsobem, a to přímou žádostí o rozhovor s osobami, které jsou výzkumníkem osobně známi. Dále bylo využito doporučení vedoucího této práce na oslovení konkrétních respondentů z vybraných nestátních neziskových organizací, které zná on. V řadě případů tito respondenti následně doporučovali další osoby k oslovení. Ačkoliv to nebylo záměrem, byl výzkumný vzorek vybírán metodou „snowball“, která spočívá v postupném nabalování výběrového souboru. (Reichel, 2009) Posledním způsobem výběru souboru bylo cílené vyhledávání kompetentních osob na internetu. Konkrétně pak na internetových stránkách Úřadu vlády nebo příslušných ministerstev. Osloveno bylo

několik ministrů práce a sociálních věcí a ministrů pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu.

Kromě získání experta z oblasti psychologie, který by se specializoval na romskou problematiku a byl by zároveň orientovaný v opatřeních cílených na sociální začleňování Romů, se podařilo realizovat rozhovory se zástupci všech ostatních stanovených odvětví, která byla stanovena. Celkem jsem tedy bylo realizováno 7 interview. Do výzkumu byly zahrnuty také písemné odpovědi od známé osoby jednoho z respondentů, kterou dotyčný požádal o zodpovězení, a to aniž by s tím bylo dopředu počítáno.

Etické aspekty a riziko možného zkreslení

Respondenti, kteří byli zařazeni do výzkumu, byli poučeni o jeho cíli a o způsobu nakládání se získanými daty. Na základě tohoto poučení ústně souhlasili s pořízením zvukového záznamu rozhovoru.

Z důvodu zachování soukromí respondentů nejsou v rigorózní práci uvedeny jejich jména ani jiné osobní údaje. Respondenti ústně souhlasili s tím, že budou pro účely výzkumu zveřejněny jejich profese, zaměstnání a jejich vztah k romské problematice, neboť právě to je jedním z klíčových parametrů výběru výzkumného vzorku.

Z důvodu předcházení vzniku možného zkreslení výsledků, byli osloveni respondenti z několika různých oblastí i profesí. Možné zkreslení výsledků této části výzkumu však může způsobit politické smýšlení odborníků. Dva experti, kteří jsou politiky, a se kterými byly realizovány rozhovory, jsou politicky podobně vyprofilovaní. Politiky pohybující se v oblasti sociálního začleňování Romů z opačné strany politického spektra se do výzkumu nepodařilo zahrnout, ačkoliv byli osloveni.

8.4.4 Výzkumný vzorek

Soubor, se kterým byla tato část výzkumu realizována, představuje celkem sedm respondentů. Dva z nich dlouhou dobu pracují v sociálních službách, a to v neziskovém sektoru. Oba výše uvedení respondenti jsou nyní řediteli dvou různých neziskových organizací, jejichž cílovou skupinou jsou Romové. Ředitelé těchto organizací, se kterými byl uskutečněn rozhovor, jsou profesí sociálními pracovníky. První z nich

pracoval několik let jako terénní sociální pracovník působící v sociálně vyloučených lokalitách. Nyní je ředitelem spolku, který poskytuje řadu sociálních služeb, mezi které patří mimo jiné nízkoprahové zařízení pro děti a mládež a terénní sociální služby. Druhý ředitel pracuje v organizaci, která se zabývá integrací sociálně vyloučených osob do společnosti. Hlavními cílovými skupinami této organizace jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením a menšiny.

Další dva respondenty představují politici. Oba dva dlouhou dobu působí v politice, a to na té nejvyšší úrovni. První z nich je vystudovaný právník a profesí advokát. V minulosti pracoval na postu ministra pro lidská práva, rovné příležitosti a legislativu, nyní je senátorem. Romskou menšinou se zabývá dlouhodobě z lidsko-právního hlediska. Druhý politik byl dlouhou dobu poslancem Parlamentu České republiky, kde zastával mimo jiné post předsedy Výboru pro sociální politiku Poslanecké sněmovny. V minulosti byl rovněž ministrem práce a sociálních věcí. V současnosti se zabývá konceptem sociálního podnikání.

Pátým respondentem, který byl do výzkumu zahrnut, je vystudovaný pedagog. V minulosti zastával post vedoucího Odboru sociálních věcí a zdravotnictví na Úřadu městské části Prahy 14 a v současné době působí v politice. Dříve také zastával post náměstka ministra pro lidská práva a byl místopředsedou Rady vlády pro záležitosti romské menšiny. Významně se podílel na vzniku Agentury pro sociální začleňování, kterou v současnosti vede.

Vystudovaný ekonom, který mnoho let prováděl sociologickou činnost a který se profesně zaměřuje na romskou menšinu, představoval dalšího respondenta. Zabývá se především sociální politikou a je v této oblasti významnou osobností. Tento odborník do současnosti působí na akademické půdě, kde vede odborné předměty týkající se romské menšiny a sociální politiky.

Sedmý respondent je součástí vedení Rady vlády pro záležitosti romské menšiny a sekretariátu Rady vlády pro národnostní menšiny. Dlouhodobě se zabývá romskou menšinou a působí ve veřejné správě. Významně se podílel na vytváření některých koncepcí romské integrace.

Dodatečná respondentka, kterou požádal o písemné zodpovězení hlavních otázek rozhovoru jeden z výše uvedených respondentů, je ředitelkou obecně prospěšné společnosti. Tato společnost se zabývá aktivitami souvisejícími se sociálním

podnikáním a sociální ekonomii. Tato respondentka dlouhodobě pracuje s romskou menšinou ve vztahu k sociálnímu podnikání.

Tímto byly splněny téměř všechny podmínky výběru výzkumného vzorku, které byly předem stanoveny před samotným zahájením výzkumu. Jedinou podmínku, kterou se nepodařilo splnit, je zahrnutí do výzkumu experta, který by působil jako psycholog a v odborník oblasti romské problematiky zároveň. V tomto ohledu se jedná o nárok poměrně vysoký, neboť kromě psychologie a působení v oblasti romské problematiky by měl disponovat odbornými znalostmi sociální politiky. Takto úzce vyprofilovaného psychologa, který by byl ochoten být do výzkumu zahrnut, se sehnat nepodařilo.

Rozhovory byly uskutečněny po předchozí domluvě na místech navrhovaných respondenty. Průměrný rozhovor trval cca 40 minut, což bylo o deset minut více, než bylo původně předpokládáno.

8.4.5 Zpracování a analýza dat

Všechny uskutečněné rozhovory s experty byly nahrávány pomocí aplikace záznamu zvuku na mobilní telefon. Jelikož se některá interview odehrála na veřejných místech, například v restauraci či kavárně, byla kvalita nahraných zvukových záznamů znatelně nižší, než v případě konání rozhovoru v klidném prostředí.

Zvukové záznamy byly přepsány do textové podoby, a to v co nejkratší možné době po realizaci rozhovoru z důvodu zachování prožitých emocí z osobních schůzek s respondenty. Nejdelší interval mezi rozhovorem a jeho přepsáním činil čtyři dny, nejkratší naopak několik hodin.

Metoda transkripce, která byla zvolena, představuje, dle Hendlovy typologie, selektivní protokol. Na základě této volby byly přepsány pouze ty části rozhovoru, které se týkaly pouze určitých věcí vztahujících se k tématu práce a cíli výzkumu. Přebytečné části rozhovoru nebyly do přepisu zahrnuty. (Hendl, 2005)

Přepisy rozhovorů byly analyzovány metodou obsahové analýzy. Nejprve byla stanovena témata, kterými se měl rozbor zabývat. Tyto kódy představovaly otázky, které jsou popsány v kapitole 4.2.1. Hendl tuto analýzu nazývá analýzou diskurzu, která vychází z konverzační analýzy. Oproti konverzační analýze klade tato metoda větší

důraz na obsahovou stránku konverzace a naopak méně akcentuje na ostatní faktory, jako například nálada, rozpoložení, intonace, atp. (Hendl, 2005)

Pro účely obsahové analýzy byly vytvořeny dvě tabulky v aplikaci MS Excel. První tabulka se týkala hlavních otázek a sloužila k zaznamenávání výroků k jednotlivým kódům. Druhá tabulka obsahovala kódy a výroky k doplňujícím otázkám. Obě tabulky byly následně upraveny tak, aby byl jejich obsah členěn podle zobecněných témat. Na základě takto zpracovaných tabulek a jejich strukturovaného obsahu bylo provedeno samotné vyhodnocení první fáze výzkumu.

8.4.6 Výsledky první části výzkumu

Výsledky této části výzkumu jsou v následujících odstavcích rozčleněny do několika skupin. První skupinu tvoří výsledky bez ohledu na stanovené doplňující otázky. Jak již bylo uvedeno výše, doplňující otázky měly v tomto případě mimo jiné upřesňující charakter. Upřesňující funkci plnily doplňující otázky v momentě, kdy respondent nevěděl, jak obecné otázky pojmut, což se později několikrát stalo. Tehdy mu měly pomoci pochopit, jakým směrem jsou otázky rozhovoru směřovány. Často se totiž stalo, že respondenti odpovídali velmi obecně. Proto, kromě zjištění názoru na konkrétní opatření ze strategických dokumentů, pomohly vysvětlit charakter obecných otázek. V následujících odstavcích budou popsány výsledky obecných otázek, poté otázek doplňujících, týkajících se vybraných opatření.

Pozitivně vnímaná veřejnoprávní opatření v oblasti sociálního začleňování Romů v letech 2004 až 2016:

Odpovědi expertů na tuto otázku byly velmi roztržštěné. Nutno podotknout, že otázka byla položena velmi obecně, a proto měli respondenti poměrně velkou volnost v odpovídání. Mohli tak odpovídat nejen na základě svých odborných zkušeností, ale také na základě svých pocitů.

V odpovědích bylo po jejich zkategorizování nalezeno několik shod. Nejvýraznější shoda spočívá v názorech expertů na inkluzivní programy ve vzdělávání. Čtyři z osmi dotazovaných uvedli toto opatření jako pozitivně vnímané, neboť zabraňuje segregaci a oddělování Romských dětí mimo hlavní vzdělávací proud. Všichni respondenti se

totiž shodli v tom, že vzdělání hraje u Romských dětí zcela zásadní roli, protože je základem pro zlepšení situace i v ostatních oblastech (zaměstnanost, bydlení, kriminalita), což bude popsáno níže v souvislosti s konkrétními opatřeními. Segregace ve vzdělávání vytváří v dětech už v takto mladém věku pocit, že jsou odlišní, což hraje v jejich budoucím vývoji negativní roli. Z toho důvodu považovali respondenti toto opatření za důležité. Této odpovědi se dostalo od zástupců několika profesí. Inkluzivní programy ve vzdělávání vyslovili jako důležité pedagog, sociální pracovníce, politik a pracovník veřejné správy. Tato nejčastěji zmiňovaná odpověď se tak vyskytla napříč několika profesemi.

Druhou nejčastější odpovědí na otázku týkající se pozitivně vnímaných opatření byl program přípravného ročníku. Na toto opatření byla mimo jiné cílena jedna z doplňujících otázek. Politik, pedagog a pracovník veřejné správy však toto opatření uvedli jako pozitivní ještě před tím, než byla doplňující otázka položena. Přípravný ročník spatřují odborníci jako důležitý, hlavně z toho důvodu, že naučí romské děti takovým návykům, které jim mohou před nástupem na základní školu chybět. Přechod z přípravného ročníku na základní školu by proto měl být snadnější a děti by si měly rychleji zvyknout na vzdělávací režim s tím spojený. Zajímavým zjištěním je, že opatření z pedagogické oblasti nevyslovil žádný ze sociálních pracovníků, kteří byli do výzkumu zahrnuti.

To platí i u programu asistenta pedagoga. Tento program uvedli jako efektivní dva respondenti, konkrétně pedagog a pracovník veřejné správy. Asistent pedagoga podle výpovědí respondentů může pomoci s překonáním bariér, kterým romské děti při nástupu na základní školu často čelí.

Opatření, na kterém se naopak shodli dva ze tří sociálních pracovníků zahrnutých do výzkumu, bylo obecné. Jednalo se o deetnizaci opatření zaměřených na integraci Romů. V tomto případě se však nejedná o konkrétní opatření, ale spíše o přístup při vytváření nástrojů k boji proti sociálnímu vyloučení. Tento přístup spočívá v určitém nastavení pravidel a opatření, která jsou cílena nikoliv výlučně na romskou menšinu, nýbrž na osoby nebo skupiny osob, jež jsou nějakým způsobem znevýhodněny.

Poslední odpovědí, ve které nastala shoda dvou respondentů, bylo zřízení Agentury pro sociální začleňování. Kromě výše uvedených opatření, na kterých se shodli minimálně dva dotazovaní, spatřovali respondenti pozitivně v této oblasti vznik

Koncepcí romské integrace a Zákona o sociálních službách z roku 2006, dotační podporu škol s dětmi ze sociálně znevýhodněného prostředí, sčítání obyvatelstva České republiky bez ohledu na etnikum, rekvalifikační kurzy, programy na podporu zaměstnanosti a programy prevence kriminality. Jeden ze tří dotazovaných sociálních pracovníků však nespatřuje za stanovené období žádné pozitivní veřejnoprávní opatření cílené na boj proti sociálnímu vyloučení Romů.

Negativně vnímaná veřejnoprávní opatření v oblasti sociálního začleňování Romů v letech 2004 až 2016:

Na tuto otázku již dokázali odpovědět všichni dotazovaní. Stejně jako u otázky předchozí se respondenti v několika případech shodli. Čtyři experti se negativně vyjádřili k současnému nastavení bytové politiky, v níž má stát jako takový minimum pravomocí. Bytová politika je v kompetenci obcí, v jejichž vedení stojí zvolení starostové. Jelikož se jedná o občany volenou funkci, mají starostové tendence řešit problematiku sociálního vyloučení populárními opatřeními spíše ve vztahu k majoritní společnosti. Bytová politika tak Romům nepomáhá. Na této odpovědi se shodli zástupci několika profesí, a to právník a politik v jedné osobě, sociální pracovník, pedagog a pracovník veřejné správy.

S bytovou politikou souvisí následující, často zmiňovaná, odpověď, která byla vyslovena celkem třikrát. Jedná se o privatizaci bytového fondu v devadesátých letech. Ačkoliv proběhla zmiňovaná privatizace bytového fondu v devadesátých letech, čili mimo zkoumané období, je tato shoda mezi respondenty v těchto výsledcích zmíněna. Shoda v této odpovědi nastala mezi oběma politiky a sociálním pracovníkem. Následkem privatizace bytového fondu se byty, které byly do té doby majetkem obcí, případně státu, dostaly do rukou soukromých vlastníků. Díky tomu mají vlastníci nemovitostí například možnost určit výši nájemného, na kterou řada sociálně vyloučených rodin finančně nedosáhne.

Existenci segregovaných škol považují tři respondenti za další z negativních opatření. Zde je zapotřebí zdůraznit, že tuto odpověď vyslovili odlišní respondenti, než ti, kdo odpověděli na otázku pozitivně vnímaných opatření inkluzivní programy ve vzdělávání. Ty byly zmíněny celkem čtyřikrát. Jelikož spolu tyto odpovědi souvisí, dalo by se konstatovat, že sedm z osmi respondentů zastává názor, že by romské děti měly být

vzdělávány v rámci jednoho vzdělávacího proudu spolu s ostatními, bez ohledu na jejich etnicitu.

Sociální pracovník se spolu s pedagogem shodli v tom, že jsou nízké mzdy v sociální oblasti problémem. Oba nespátřují současné mzdy pracovníků působících v sociální oblasti za dostatečně motivující. Důsledkem toho klesá zájem o tato zaměstnání, což se odráží i na kvalitě vykonávané práce. Kvalitní a individuální sociální práce je mimo jiné jednou z možností řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit, což bude popsáno v kapitolách níže.

Poslední odpovědí, ve které nastala shoda, je nastavení státní správy a místní samosprávy. Podobný princip zazněl z úst respondentů, kteří uvedli současné nastavení bytové politiky jako negativní. Stát má v tomto případě nedostatečné kompetence a nedokáže zabránit špatně nastavené obecní politice sociálního začleňování. Vzniká tak bezvýhodná situace, která Romům nepomáhá.

Další odpovědi na otázku, týkající se negativně vnímaných opatření, které od expertů zazněly, byly nedostačující antidiskriminační opatření či etnický cílená opatření a poukázky k výplatě sociálních dávek.

Navrhované možnosti řešení sociálního vyloučení Romů

V závěrech rozhovorů byly položeny respondentům dvě otázky týkající se řešení problematiky sociálního vyloučení. Jednalo se o otázky „Co by veřejná správa měla dělat proto, aby Romové nebyli vylučováni?“ a „Kdybyste mohl/a na aktuální politice sociálního začleňování něco změnit, co by to bylo?“. Obě otázky jsou principově podobné. Obě jsou cíleny na názor respondenta na možné řešení situace sociálního vyloučení. Druhá otázka byla zvolena za účelem získání více informací a rozvedení odpovědi na otázku předchozí.

Čtyři respondenti uvedli jako potřebné zviditelnění úspěšných Romů. To, že by společnost měla větší povědomí o Romech, kteří jsou úspěšní, jako například lékaři, právníci nebo učitelé, by mohlo přispět ke zmírnění negativního vnímání Romů příslušníky většinové společnosti. Úspěšní Romové jsou navíc mnohdy významnými vzory pro ostatní Romy a jejich zviditelnění by je mohlo více motivovat. Jeden

z respondentů dále svoji odpověď upřesnil tím, že by zviditelnění nemělo být příliš výrazné, aby úspěšní Romové nebyli vystavováni jako „cvičené opice v cirkusu“.

Odpověď, na které se shodli odborníci ve třech případech, spočívala v nastavení a přísném dodržování antidiskriminačních opatření. Zákon sice garantuje rovnost občanů, v mnoha ohledech se tomu tak v praxi neděje. Dva z těchto respondentů považují za důležité důsledné potírání diskriminačních projevů.

Poslední shodná odpověď dvou respondentů se týkala zvýšení mezd pracovníkům v sociální oblasti. Je ovšem zapotřebí zmínit, že se jedná o odlišné respondenty, než ti, kteří zmínili problém nízkých mezd v sociální oblasti v souvislosti s otázkou týkající se opatření prohlubujících sociální vyloučení Romů. Z toho vyplývá, že čtyři z osmi respondentů považují nízké mzdy v sociální oblasti za problém.

Další řešení s cílem zmírnit sociální vylučování Romů, která zazněla z úst odborníků, jsou vypsána v bodech níže. V těchto případech sice nenastala mezi respondenty shoda, ovšem je důležité je v rámci výsledků této části výzkumu uvést. Jedná se o následující odpovědi:

- komplexní řešení romské problematiky
- větší participace Romů na řešení situace
- zvýšení životního minima ve vztahu k exekucím
- zrušení exekucí sociálních dávek a důchodů
- méně motivující dávkový systém ve vztahu ke mzdám
- zkvalitnění sociální práce
- podpora komunitní práce v sociálně vyloučených lokalitách
- důraz na motivaci ke vzdělání Romů
- důraz na plnění povinností ze strany nájemců ve vztahu k bydlení
- vzdělávání pracovníků veřejné správy
- zvýšení podpory sociálních podniků
- preventivní opatření proti zadluženosti
- zviditelnění romské kultury
- více motivovat zaměstnavatele k zaměstnávání Romů

Vzhledem k výše uvedeným výsledkům budou v následujících odstavcích rozebrány výzkumné otázky. Do odpovědí na výzkumné otázky, které byly stanoveny před započítáním výzkumu, nebudou zahrnuty odpovědi na doplňující otázky. Pomocí nich

totiž mělo být zjištěno, jak vnímají respondenti opatření z vybraných koncepcí romské integrace. Některé odpovědi na obecné otázky ale korespondují s otázkami doplňujícími. Samotným doplňujícím otázkám je v této kapitole věnována samostatná část níže.

Výsledky výzkumných otázek

Samotné výsledky výzkumných otázek sestávají z odpovědí, v nichž nastala shoda minimálně u dvou respondentů. Vzhledem k reprezentativnosti výzkumného vzorku a možnosti velmi volných odpovědí respondentů, je shoda dvou z nich dostačující.

Hlavní výzkumná otázka:

„Jaká veřejnoprávní opatření cílená na sociální začleňování Romů považují experti, pohybující se v této oblasti, za pozitivní?“

Odpověď:

- inkluzivní programy ve vzdělávání
- program přípravného ročníku
- program asistenta pedagoga
- deetnizace opatření zaměřených na integraci Romů
- zřízení Agentury pro sociální začleňování

Vedlejší výzkumná otázka 1:

„O co by podle expertů měla být činnost vlády doplněna tak, aby více cílila k boji proti sociálnímu vyloučení Romů?“

Odpověď:

- zviditelnění úspěšných Romů
- efektivnější antidiskriminační opatření
- zvýšení mezd pracovníků v sociální oblasti

Vedlejší výzkumná otázka 2:

„Jaká veřejnoprávní opatření v oblasti sociálního začleňování Romů považují experti za neefektivní nebo prohlubující jejich sociální vyloučení?“

Odpověď:

- nastavení bytové politiky
- privatizace bytového fondu
- vznik segregovaných škol
- nízké mzdy v sociální oblasti
- nastavení státní správy a místní samosprávy

Vybraná opatření z koncepcí romské integrace

Následující kapitola je zaměřena na vybraná opatření z Koncepce romské integrace 2004, 2005, Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 a Strategie romské integrace do roku 2020. Jedná se o strategické vládní dokumenty, jejichž naplňováním je Česká republika zavázána Evropské unii, která za tímto účelem poskytuje Vládě České republiky finanční prostředky. V rámci této části výzkumu bylo vybráno několik opatření z výše uvedených dokumentů, která jsem z dokumentů, na které byl následně zjišťován názor expertů. V některých případech se jedná o opatření poměrně známá, například projekt přípravného ročníku v rámci předškolního vzdělávání, v jiných případech zas o opatření známá méně. Otázky, které jsou v následujících odstavcích rozebrány, jsou rozčleněny do jednotlivých oblastí, kterými jsou vzdělávání, zaměstnanost a bydlení.

Vzdělávání

Cílem prvního opatření, které bude níže rozebráno, má vyrovnávací charakter. Jedná se o program podpory romských žáků středních škol, jehož součástí je úhrada školného na soukromých středních a vysokých školách. Detailněji je toto opatření, stejně tak jako ty následující, popsáno v poslední kapitole teoretické části této práce.

Všichni dotazovaní experti se k tomuto opatření vyjádřili pozitivně. Tři z nich však zdůraznili nutnost cílit toto opatření všeobecně na žáky z nízkopříjmových rodin, bez ohledu na jejich etnikum. Další dva dotazovaní dodali, že by se v tomto případě dala použít kvótní realizace opatření. Všichni odborníci se shodli na tom, že potřeba vzdělání dětí je zásadní.

Další opatření v sobě nese opět vyrovnávací charakter. Ten spočívá v překonání socio-kulturního handicapu romských dětí navštěvováním mateřské školy po dobu tří let před započítáním docházky do základní školy. V případě, že se by se překonání zmíněného handicapu nedařilo, by měl pomoci přípravný ročník pro děti ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí.

Všichni respondenti se shodli na tom, že předškolní příprava hraje v tomto případě důležitou roli. Názory na to, jak k předškolní výchově přistupovat, však byly odlišné. Čtyři experti se vyjádřili k přípravnému ročníku pozitivně. Tři z nich ovšem dodali, že by předškolní příprava měla trvat déle. Negativní názor na přípravný ročník zazněl třikrát. Ve dvou případech byl vnímán jako určitá forma nátlaku a příčina vzniku segregace. Ve třetím případě by se respondent přiklonil spíše k povinnému roku v mateřské škole.

Tři roky v mateřské škole vnímá pozitivně jako formu předškolní přípravy pět respondentů, z nichž jeden by rád umožňoval místo v těchto institucích již od dvou let věku dítěte. Toto opatření by ale mělo být realizováno na základě dobrovolnosti rodičů dítěte. Vyloženě negativně se ale k tomuto opatření vyjádřil pouze jeden respondent. Ten se ke třem rokům v mateřské škole nepřiklání z důvodu odlišného chování učitelek vůči romským dětem oproti těm z většinové společnosti.

Funkci asistenta pedagoga vnímá pozitivně pět respondentů a pouze dva se vyslovili vůči tomuto opatření negativně. První dotazovaný, který ve funkci asistenta pedagoga nespatřuje efekt, ji chápe jako určitou formu diskriminace neromských žáků, neboť asistent dle jeho názoru ulevuje romským žákům. Podle druhého respondenta s negativním postojem k tomuto opatření dává přítomnost asistenta pedagoga romským žákům najevo, že zaostávají, a měl by pomáhat spíše handicapovaným dětem.

Absolutní shoda nastala v názorech expertů na podporu volnočasových aktivit romských dětí ve vztahu ke škole. Všech sedm respondentů považuje kvalitní trávení volného času jako důležité a jeho důsledné dodržování se může pozitivně projevit na

školním prospěchu dětí. Jeden z respondentů uvedl, že pouze sportovní volnočasové aktivity se mohou pozitivně odrazit na výsledcích romských dětí ve škole, neboť ve sportu panuje větší řád a disciplína.

„Příspěvek na stravování by měl žákům, kteří nemají takové rodinné zázemí, zajistit možnost přijít se před vyučováním nasnídat, případně zajistit oběd.“ (Strategie romské integrace do roku 2020, str. 49). Na tomto opatření se odborníci absolutně shodli, neboť ho vnímají velmi pozitivně. Tři z nich by toto opatření uvítali jako univerzální pro všechny děti bez rozdílu. Ostatní zdůraznili nutnost cílení tohoto opatření na ty, kdo splní určité podmínky, nikoliv na základě etnika či národnosti.

Zaměstnanost

Prvním vyrovnávacím opatřením z této oblasti, na které byl zjišťován názor odborníků, je finanční zvýhodňování subjektů, které zaměstnávají osoby obtížně umístitelné na pracovním trhu. Pouze jeden dotazovaný se vyjádřil negativně k tomuto opatření, a to z důvodu jeho neefektivnosti v tom ohledu, že by zaměstnavatele dostatečně nemotivovalo k tomu, aby zaměstnávali Romy. Většina z těch, kteří se k tomuto opatření stavili kladně, zdůraznila, že nesmí být cíleno pouze na Romy. Dva experti uvedli možnost realizace tohoto opatření formou sociálního podnikání. Ekonom a sociolog v jedné osobě zdůraznil, že by však bylo zapotřebí přísné kontroly zaměstnavatelů před zneužíváním tohoto opatření.

Možný přínos terénní sociální práce ve vztahu k zaměstnanosti vnímá šest respondentů. Jeden z nich ovšem dodal, že terénní sociální práce situaci Romů na trhu práce nezlepšuje, pouze pomáhá tomu, aby se situace více nezhoršovala. Celkově panoval názor, že tato činnost musí být vykonávána kvalitně. Pouze v takovémto případě dokáže nezaměstnané Romy dostatečně motivovat k zaměstnání a může jim pomoci s problémy, se kterými se potýkají na pracovním trhu. Respondent, který nepotvrdil efektivitu terénní práce ve vztahu k zaměstnanosti, uvedl, že není v této oblasti dostatečně informován.

V dokumentech týkajících se romské integrace bývá opakovaně zmiňováno sociální podnikání. Proto byly následující otázky cíleny na názor expertů na sociální podnikání, které se v České republice výrazně neprosadilo. Odborníci proto byli dotázáni na to,

co si myslí, že může být příčinou nízkého počtu sociálních podniků, oproti zemím západní Evropy, ve kterých jsou tyto subjekty výrazně početněji zastoupeny. Většina respondentů zastává názor, že je situace týkající se sociálního podnikání negativně ovlivněna dlouhodobou absencí zákona o sociálním podnikání. Dva respondenti uvedli, že je nutné v zákoně jasně definovat subjekt sociálního podniku. Dále dvakrát zaznělo, že je nízké finanční zvýhodnění sociálních podniků pro potenciální zakladatele sociálních podniků demotivující. V případě, že by finanční zvýhodnění bylo výraznější, mohla by se situace zlepšit. S tím souvisí i vysoká administrativní zátěž, kterou musí sociální podniky podstupovat, a dlouhodobá finanční neudržitelnost těchto podniků.

Poslední otázka z této oblasti se týkala motivace mladých Romů k zaměstnání. V tomto ohledu byl zjišťován názor respondentů na to, jakým způsobem by se dala zvýšit motivace Romů k výdělečné činnosti legálním způsobem. Opět většina, konkrétně čtyři respondenti, se shodli na tom, že je v této oblasti potřebné vzdělání. Proto hraje větší důraz na vzdělání u mladých Romů důležitou roli a může pomoci tomu, že budou více motivováni k výdělečné činnosti. Dva respondenti vyslovili potřebu změny sociálního systému v České republice, který by měl být více motivující. Rozdíl mezi minimální mzdou a financemi, které lze pobírat formou sociálních dávek, by proto měl být výraznější. Dvakrát zazněl problém diskriminace Romů na trhu práce, která Romy demotivuje v hledání zaměstnání. Boj s diskriminací by v této oblasti měl být efektivnější. Následující odpovědi budou níže uvedeny v bodech, neboť z úst respondentů zazněly ojedinele bez shody:

- efektivnější práce s dluhy
- boj s nelegálním zaměstnáváním
- větší angažovanost Romů ve veřejném dění
- denní nebo týdenní vyplácení mezd s cílem zlepšení jejich hospodaření
- větší prezentace výhod zaměstnání

Bydlení

Ve strategických dokumentech, kterými se tato práce zabývá, je opakovaně zmiňovaná problematika sociálně vyloučených lokalit, jejichž počet se zvyšuje, a spolu s tím i počet obyvatel, kteří v nich žijí. Respondentům byla v rozhovorech položena pouze jedna konkrétní otevřená otázka týkající se zlepšení bytové situace Romů v České

republice. Experti byli za tímto účelem dotázáni, jak si myslí, že by se měla řešit problematika sociálně vyloučených lokalit.

Shoda v odpovědích na tuto otázku nastala pouze ve dvou případech. Čtyři dotazovaní se shodli na tom, že v rámci řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit je zapotřebí kvalitnější, individuálně zaměřená sociální práce pracující s jednotlivými případy, tedy jedinci a rodinami. Ve dvou případech pak opětovně zazněl důraz na vzdělávání romských dětí. Právě vzdělání je chápáno jako prevence negativních jevů, které se v sociálně vyloučených lokalitách vyskytují.

Níže uvedené odpovědi jsou vypsány opět v bodech, neboť byly vysloveny pouze jedenkrát bez shody. Jedná se o ty to možnosti řešení:

- prevence koncentrace většího počtu sociálně slabých obyvatelů na malém území
- kvalitní práce s dětmi
- efektivnější prevence kriminality
- ekonomická kontrola hospodaření s finančními prostředky určenými pro řešení sociálně vyloučených lokalit
- motivace Romů k vystěhování se z dané lokality
- internátní a režimové školství pro děti, jejichž rodiny jim nemohou zajistit kvalitní výchovu
- zviditelnění romských autorit

8.5 Druhá část výzkumu

8.5.1 Úvod ke druhé části výzkumu

Druhou část výzkumu rigorózní práce představuje analýza případových studií osob, které mohou být ohroženy sociálním vyloučením nebo jejichž situace již vykazuje známky sociálního vyloučení, a to pohledem vybraných vyrovnávacích opatření z koncepcí romské integrace.

8.5.2 Výzkumné otázky

Výzkumná otázka 1:

Jakou lze identifikovat účinnost vybraných opatření ze strategických dokumentů romské integrace v oblasti vzdělávání, ve vztahu k situaci osob, které jsou ohroženy sociálním vyloučením?

Výzkumná otázka 2:

Za jak účinná lze v tomto ohledu považovat vybraná vyrovnávací opatření v oblasti zaměstnanosti?

Vedlejší výzkumná otázka 3:

Za jak účinná lze v tomto ohledu považovat vybraná vyrovnávací opatření v oblasti bydlení?

8.5.3 Metodologie

Metoda výzkumu

Metoda případových studií byla zvolena vzhledem k záměru důkladného zmapování situací osob, které jsou sociálně integrováni, v porovnání s těmi, kteří jsou sociálně vyloučení. Dle Hitchcocka a Hudgese představují případové studie „*hloubkovou studii jednoho nebo několika instancí jevu v jeho reálném kontextu, která reflektuje perspektivy participantů.*“ (Hitchcock, Hughes, 1995 in Hendl, 2017, str. 201) Tato výzkumná metoda bývá využívána právě pro detailní a komplexní zkoumání

individuálních, skupinových, sociálních nebo politických fenoménů v různých oborech (Yin, 2014), což je, v případě sociálního vyloučení, cílem tohoto výzkumu. Dalším důvodem volby této metody byla potřeba zachytit složitost situací malého množství vybraných případů a popsat situaci v jejich celistvosti. (Hendl, 2016)

Na základě Yinovy hlavní typologie případových studií byl pro účely výzkumu rigorózní práce zvolen typ 3, čili zkoumání „více holistických případových studií“. Představují je tři osoby vykazující znaky sociálního vyloučení a tři sociálně integrovaní, ačkoliv však mohou být sociálním vyloučením ohroženi. Bylo tedy zkoumáno více případů z obou skupin respondentů celistvým způsobem za účelem zvýšení reliability. (Yin, 2002 in Hendl, 2017) Dle Hendlovy typologie případových studií podle sledovaného případu, byly vybrány osobní případové studie, což jsou podrobné výzkumy určitého aspektu jednotlivých osob. Předmětem zkoumání tak byly možné příčiny, procesy a faktory (Hendl, 2017), které mohly ovlivnit situaci osob ohrožených sociálním vyloučením.

Data, která byla pro účely tvorby případových studií získávána, jsou uvedena podle jednotlivých kategorií v následujících odstavcích:

Osobní informace:

1. rok a místo narození a následného bydlení
2. zdravotní stav v dospívání a současnosti
3. vlastní popis charakteristik osoby respondenta

Rodinné informace:

1. rodiče respondenta (jejich věk v době jeho narození, charakteristika, dosažené vzdělání, povolání, vzájemný vztah)
2. složení rodiny, ve které respondent vyrůstal a charakteristika jejích ostatních členů
3. atmosféra v původní rodině (vzájemné vztahy, komunikace, atp.)
4. současný rodinný stav (vztahy mezi jednotlivými členy, vztahy se širší rodinou)

Vzdělání:

1. identifikace předškolního vzdělávání v rodině

2. docházka do předškolních zařízení (jesle, MŠ)
3. příprava na nástup do ZŠ (přípravný ročník, povinná docházka do MŠ, atp.)
4. nástup na ZŠ a průběh prvních let ve škole (vč. asistenta pedagoga)
5. průběh vzdělávání na ZŠ (prospěch, chování, vztahy se spolužáky, atp.)
6. stravování ve škole
7. trávení volného času po škole
8. využívání volnočasových služeb ve škole i mimo ni (kroužky, doučování, sociální služby)
9. následné studium (SŠ, SOU, a další)
10. motivace k dalšímu studiu nebo okolnosti, které vedly k tomu, proč respondent ve studiu nepokračoval

Zaměstnání:

1. situace respondenta po ukončení přípravy na budoucí povolání
2. průběh hledání uplatnění na trhu práce
3. využívání sociálních služeb v době nezaměstnanosti a hledání zaměstnání
4. průběh přijímacích řízení (úspěšných i neúspěšných)
5. stručná historie zaměstnání (zaměstnavatel jako subjekt, průměrný výdělek, důvody ukončení pracovního poměru)
6. motivace respondenta k práci

Finanční, případně dluhová situace

Metody získávání dat

Data v rámci tvorby případových studií byla získávána více způsoby. Z několika způsobů, které uvádí Yin, byly jako hlavní metody sběru dat zvoleny analýza dokumentů a rozhovor. (Yin, 2014)

Dokumenty, které byly analyzovány, představují záznamy z úředních spisů Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14 (OSVZ ÚMČ Praha 14), dokumentace spolupráce respondenta s dluhovou poradkyní téže městské části a Standardizovaný záznam sociálního pracovníka (SZZP), který je součástí aplikace OKnouze. Vše v případě, že dotyčný respondent s OSVZ ÚMČ Praha 14 někdy spolupracoval. Konkrétní data byla z těchto zdrojů získána pomocí obsahové analýzy a následně přenesena do jednotlivých případových studií.

Data, která bylo zapotřebí získat a nepodařilo se je zjistit výše uvedenými metodami, byla získána individuálně prostřednictvím rozhovoru s návodem. Tento druh rozhovoru je typický předem stanovenými tématy, jejichž pořadí určuje tazatel. Případné nesrovnalosti byly doptány během rozhovoru. Tato metoda byla zvolena za účelem zorientování se v příběhu respondenta a možnosti volnějších odpovědí. Některé části rozhovoru však vykazovaly i známky standardizovaného otevřeného rozhovoru (Hendl, 2017), a to v pasážích, ve kterých bylo nutné se respondentů dotázat na konkrétní opatření z koncepcí romské integrace. Rozhovory totiž byly totiž orientovány na minulou i současnou situaci respondentů ve vztahu k vybraným vyrovnávacím postupům z daných strategických dokumentů.

Rozhovory o průměrné délce 28 minut byly přepsány metodou selektivního protokolu. Tato metoda transkripce je charakteristická zahrnutím do přepisu pouze informací týkajících se určitých věcí a vypuštěním nepotřebného. (Hendl, 2016) Kritéria pro zahrnutí do selektivního protokolu byla předem stanovena tak, aby se vztahovala výlučně k cíli výzkumu. Stejně jako u předchozích metod sběru dat byly informace, získané pomocí obsahové analýzy přepisů rozhovorů, přeneseny do jednotlivých případových studií.

Výběr výzkumného vzorku

Výběrový soubor druhé části výzkumu rigorózní práce, spočívající v analýze případových studií, představovaly osoby, které mohou být ohroženy sociálním vyloučením. Pro účely porovnání případových studií sociálně začleněných osob, které mohou být ohroženy sociálním vyloučením, s osobami, které již naplňují znaky sociálního vyloučení, bylo do výzkumu zahrnuto celkem šest respondentů.

Jednotlivé případy byly vybrány metodou záměrného výběru. Záměrný výběr spočívá ve výběru respondentů, kteří reprezentují určitou charakteristiku či proces. (Silverman, 2017) Flick tento postup popisuje jako formalizované vzorkování, jehož cílem je stanovení určitých vlastností (např. věk, pohlaví, profese), které byly ve výzkumném vzorku zastoupeny. (Flick, 2007) Z šestice respondentů, kteří mohou být ohroženi sociálním vyloučením, tři reprezentovali sociálně začleněné. Druhá třetice respondentů představovala reprezentanty sociálně vyloučených.

Společná kritéria, která měly splňovat obě skupiny respondentů, byla následující:

- příslušnost respondenta či jeho dítěte ke vzdělávacímu systému ČR v rozmezí let 2004 – 2017
- dlouhodobý pobyt na Praze 14
- absolvování základního vzdělání na Praze 14
- zdravotní způsobilost
- zastoupení obou pohlaví

Další kritéria, která měli splňovat respondenti podle toho, zda reprezentovali sociálně začleněné či vyloučené osoby, jsou následující:

- sociální vyloučení. Hlavním indikátorem sociálního vyloučení je příslušnost k Programu sociálního bydlení na Praze 14. Tento indikátor byl zvolen proto, že jeho cílem je pomoci osobám se začleněním do společnosti. Dále proto, že sociální byty, ve kterých dotyční bydlí, jsou v této oblasti situovány do objektu, který naplňuje znaky sociálně vyloučené lokality. Dalšími indikátory sociálního vyloučení je nepříznivá sociální situace a pobírání dávek hmotné nouze; nebo
- sociální začlenění, jehož indikátorem je nezávislost na systému pomoci v hmotné nouzi a sociálních službách cílených na sociální začleňování znevýhodněných osob. Dalším indikátorem sociálního začlenění je absence dlouhodobé nezaměstnanosti a sociálně patologických jevů.

Etické aspekty

V rámci výzkumu rigorózní práce byli zúčastnění respondenti poučeni o jeho cíli, způsobu získávání informací o nich a o způsobu, jak bude se získanými údaji naloženo.

Ještě před započítím spolupráce podepsal každý respondent informovaný souhlas, čímž byl rovněž poučen o tom, jakým způsobem bude zaručena jeho anonymita a soukromí.

Respondenti, kteří informovaný souhlas podepsali, písemně stvrdili, že kromě nahrávaného rozhovoru budou data získávána i z jejich spisové dokumentace, elektronického Standardizovaného záznamu sociálního pracovníka a případných záznamů od jiných spolupracujících subjektů v případě, že tyto záznamy pro účely výzkumu poskytnou.

Veškerá získaná data byla pro účely rigorózní práce upravena tak, aby nebylo možné dotyčné respondenty identifikovat a byla zaručena jejich anonymita.

8.5.4 Výzkumný vzorek

Na základě zvolené metody výběru výzkumného vzorku, která byla popsána v kapitole 5.2.3, bylo do výzkumu zařazeno celkem šest respondentů, z nichž tři reprezentují osoby vykazující znaky sociálního vyloučení a tři vykazující znaky sociálního začlenění, ačkoliv by sociálním vyloučením být ohroženy mohly.

Skupina respondentů reprezentující osoby vykazující znaky sociálního vyloučení, byla vybrána na základě stanovených kritérií z přírůstkového rejstříku klientů Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14 a Standardizovaného záznamu sociálního pracovníka v aplikaci OKnouze, ve které jsou zařazeni do cílové skupiny „osoby ohrožené sociálním vyloučením“. Ze čtyř oslovených klientů sociálního bydlení na Praze 14, kteří splňovali výše uvedená kritéria, jeden odmítl být do výzkumu zařazen. Tři klienti této služby, v případě zajištění anonymity, souhlasili a následně byli do výzkumu zařazeni.

Osloveny byly dále tři osoby reprezentující sociálně začleněné respondenty. Všichni souhlasili se zařazením do výzkumu. První z nich byla partnerkou respondenta, zařazeného do Programu sociálního bydlení na Praze 14. Dalším osloveným byl mladý muž, který skrze OSVZ ÚMČ Prahy 14 žádal o obecní byt, a za tímto účelem s ním byla navázána spolupráce. Třetí respondentkou je sociální pracovnice téhož úřadu, která rovněž splňovala stanovená kritéria výběrového vzorku. Ačkoliv není v této práci přípustné řešit národnostní otázku, všichni tři výše uvedení respondenti sami sebe považují za Romy.

8.5.5 Program sociálního bydlení na Praze 14

Výdaje na bydlení jsou nejvíce zatěžující pro domácnosti s nízkými příjmy. Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025 uvádí v tomto ohledu celé spektrum ohrožených skupin, například lidi na začátku nebo na konci své profesní kariéry, seniory, osoby se zdravotním znevýhodněním, ale také lidi s nedostatkem finančních prostředků, zadlužené, bez domova nebo žijící v sociálně vyloučených lokalitách. (Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025) Vzhledem k tématu rigorózní práce budou následující odstavce zaměřeny především na romskou menšinu, jejíž příslušníci často čelí diskriminaci na trhu s byty a zároveň mohou spadat do více než jedné z výše vyjmenovaných cílových skupin.

Sociální bydlení v pojetí Prahy 14 představuje souhrnné označení sociální práce s klienty, kteří přišli o bydlení nebo jsou tím ohroženi. Sociální pracovníci Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14 úzce spolupracují s klienty, kteří jsou do programu zařazeni. Například je podporují v plnění povinností spojených s bydlením, poskytují jim odborné sociální poradenství, obhajují je v jejich oprávněných zájmech, a to třeba při zmiňované diskriminaci. (Městská část Praha 14)

Prakticky představuje sociální bydlení na Praze 14 tři stupně. Prvním z nich je takzvané „Krizové bydlení“, které je určeno osobám v akutní bytové krizi a kterým hrozí například ztráta střechy nad hlavou nebo o ni už přišli. Jedná se o krátkodobou pomoc klientovi v překonání jeho bytové krize, a to maximálně po dobu šesti měsíců. Po půl roce by měl být klient buďto schopen samostatně bydlet, nebo v případě trvající nepříznivé situace pokračuje v sociálním bydlení v jeho druhém stupni, který je popsán v následujícím odstavci. Sociální pracovník v prvním stupni sociálního bydlení spolupracuje s klientem na jeho zakázkách, dohlíží nad plněním jeho povinností spojených s bydlením, jako například včasné placení nájemného, které je v tomto režimu zvýhodněné, dodržováním domovního řádu či dobrých mravů v rámci sousedských vztahů.

Pokud situace klienta vyžaduje dlouhodobější podporu a spolupráci se sociálním pracovníkem, bývá zařazen do druhého stupně sociálního bydlení, takzvaného „Prostupného bydlení“. Tento program je charakteristický intenzivní sociální prací s cílem připravit klienta na možné budoucí samostatné bydlení a delší dobou trvání, která může být maximálně dva roky. Sociální pracovník se s klientem schází v

domluvených intervalech, a to jak na Úřadu městské části Prahy 14, tak v místě jeho bydliště. Typickými zakázkami klientů v tomto stupni bydlení bývá například řešení jejich dluhové situace, nalezení vhodného zaměstnání, zvýšení kvalifikace či stabilizace rodinných vztahů. Tyto zakázky bývají sepsány jako cíle do individuálních plánů, které jsou každých šest měsíců vyhodnocovány. Případné neplnění vzájemně domluvených cílů či nedodržování povinností spojených s bydlením mohou být důvodem ukončení spolupráce v rámci sociálního bydlení. Ačkoliv místostarosta Prahy 14, Jiří Zajac, v rozhovoru pro speciální vydání časopisu ČTRNÁCTKA, týkající se sociálního bydlení, uvádí, že *„Zkušenosti našeho sociálního odboru ukázaly, že separátní přístup k řešení problémů je neúčinný.“* (Městská část Praha 14, časopis ČTRNÁCTKA, 2018, str. 2), realita je jiná. Nelze nezmínit, že je bytový fond v rámci prvních dvou stupňů sociálního bydlení situován do odlehleho objektu, který je spojen s ubytovnou a který vykazuje známky sociálně vyloučené lokality. Přesné místo tohoto objektu nemůže být vzhledem k zaručení anonymity respondentů zahrnutých do výzkumu rigorózní práce uvedeno.

V případě, že klient úspěšně absolvuje druhý stupeň sociálního bydlení, může požádat o klasickou nájemní smlouvu obecního bytu na Praze 14 ve třetím stupni sociálního bydlení, a to v režimu takzvaného „Dostupného bydlení“. Byty v tomto režimu jsou již v klasické zástavbě nezávisle na objektu popisovaném výše. Avšak Nájemné, stejně jako v předchozích stupních, je oproti klasickému trhu s byty, zvýhodněné. To bývá pro klienty velkou motivací k tomu, aby se snažili být v předchozích stupních sociálního bydlení úspěšní. Sociální práce a její intenzita je v této fázi již, na základě dobrovolnosti klienta a domluvy se sociálním pracovníkem, nastavena za účelem udržení stávajícího bydlení nebo překonání vzniklých komplikací s ním spojených.

Typickými cílovými skupinami Programu sociálního bydlení na Praze 14 jsou osoby, které mají snížené některé kompetence k samostatnému hospodaření a péči o domácnost nebo k sousedskému soužití. Dále pak osoby ohrožené sociálním vyloučením či diskriminací na trhu s bydlením. (Městská část Praha 14, Metodika sociální práce v oblasti bydlení)

8.5.6 Zpracování a analýza dat

Případové studie, které jsou uvedeny v odstavcích níže, byly zanalyzovány kombinací analýzy orientované na proměnné a analýzy orientované na případ. Zatímco první způsob je zaměřen na vztahy mezi jasně definovanými koncepty, analýza orientovaná na případ zohledňuje celistvost, konfigurace, asociace a hledá příčiny uvnitř případu. (Hendl, 2016)

Analýzy orientované na proměnné bylo užito v případech zkoumání konkrétních vyrovnávacích opatření z vybraných koncepcí romské integrace (např. program přípravného ročníku). Druhý typ analýzy, čili ten, který je orientován holisticky na případ, byl použit v ohledech, na které nešlo jednoznačně najít odpověď, například při zkoumání motivace respondentů k výkonu legálního zaměstnání.

Text případových studií byl nejprve segmentován dle dat do analytických jednotek. Tyto jednotky představovaly oblast vzdělávání, zaměstnanosti, bydlení a financí. Po této fázi byly vytvořeny jednotlivé kódy, kategorizující vybrané části textu. Za účelem komparace byly tyto kódy přeneseny do vytvořené tabulky v MS Office Excell a následně porovnány.

Kazuistika - Tereza

V červnu 2017 byla Tereza (24 let) zařazena do Programu sociálního bydlení na Praze 14. Od té doby úzce spolupracuje s pracovníky Odboru sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14 s cílem zlepšení její sociální a bytové situace.

Tereza se narodila na Praze 14, kde také vyrůstala a dospívala, v obecním bytě na jednom z tamních sídlišť. Kriminalitu či jiné sociálně patologické jevy v místě bydliště nezaznamenala. Žila v bytě spolu s její matkou, otcem a starším bratrem (32 let). V rodině panovaly dobré vztahy, které dle jejích slov přetrvávají dodnes. Až na občasné konflikty se sousedy probíhalo bydlení bez větších problémů. V minulosti nezaznamenala u svých rodičů žádné problémy s placením nájemného ani dluh na nájemném. Vzniku dluhu na nájemném se snaží předcházet již koncepce romské integrace z roku 2004. Žádná koncepcí navrhovaná opatření, například zvláštní příjemce dávek či nastavení splátkového kalendáře, nebyla zapotřebí.

Oba rodiče mají základní vzdělání, otec se celý život živil jako všestranný dělník v soukromé firmě, matka jako pomocná síla v cukrárně. Tereza popisuje své rodiče jako pečující a starostlivé. Po zdravotní stránce byla a je bez omezení.

Aktuálně bydlí v bytě na Praze 14 v rámci Programu sociálního bydlení spolu se svým partnerem (36 let) a jejich dcerou Rózou (1 rok).¹ Předtím hledali s partnerem několik měsíců neúspěšně bydlení. V té době bydleli ještě každý u svých rodičů. Jako častou příčinu neúspěchu při hledání vnímá Tereza diskriminaci ze strany majitelů domů. Dle jejích slov se jim několikrát stalo, že byli odmítnuti ze strany majitele de facto poté, co vyslovila do telefonu své příjmení, a to aniž by došlo na osobní schůzku. Právě potřebu zamezování diskriminace v sobě nesou strategické dokumenty zabývající se romskou integrací od roku 2004 až do současnosti.²

Partnerský vztah hodnotí jako střídavě dobrý a špatný, neboť se k ní přítel někdy chová až agresivně, a to jak po psychické, tak po fyzické stránce. Z předchozího partnerství má Tereza ještě starší dceru Sáru (7 let), kterou mají v pěstounské péči Terezy rodiče. S otcem Sáry není v kontaktu. V sociálním bydlení je spokojená, nicméně ji obtěžují hádky a konflikty mezi sousedy, které v tamním objektu vznikají. Nájemné je placeno za domácnost pravidelně, občas ale po stanoveném termínu, dluh na nájemném jí ale nevznikl. V budoucnu by ráda měla v bydlení jistotu, kterou spatřuje, ostatně jako většina klientů sociálního bydlení, v městském nájemném bytě nezávisle na Programu sociálního bydlení. Kromě sociální práce spojené se sociálním bydlením nemá Tereza jiné zkušenosti se sociálními službami v oblasti bydlení.

Když byla Tereza malá, rodiče ji dle jejích slov vedli ke slušné výchově. Žádné cílené vzdělávání ze strany rodičů před nástupem do mateřské školy nezaznamenala. Do mateřské školy chodila dlouhou dobu, kterou nedokáže přesněji určit. Jednalo se však o několik let. Přípravný ročník před nástupem na základní školu neabsolvovala. Jako osvědčený vyrovnávací postup ve vzdělávání uvádí Koncepce romské integrace z roku 2004 právě přípravné třídy nebo alespoň povinnou dvouletou docházku dítěte

¹ Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že je vytvoření systému sociálního bydlení jednou z nezbytných podmínek při řešení problémů Romů na trhu s byty.

² Strategie romské integrace do roku 2020 například navrhuje monitoring bariér a diskriminačních okolností bránících Romům v přístupu k bydlení. Samotnou diskriminaci považuje za těžko prokazatelnou. Jako možné řešení navrhuje například spolupráci veřejné ochránkyně práv s ČOI a dalšími inspekčními orgány. Pro účely výzkumu je podstatné zjistit, zda má respondent zkušenost s diskriminací na trhu s byty.

do mateřské školy.³ Přípravný ročník před nástupem na ZŠ však již povinně absolvovala starší dcera Terezy, Sára. Ta předtím rovněž docházela do mateřské školy. Od září roku 2019 nastoupila do první třídy a dle slov Terezy zvládá školu bez problémů. Na nový školní režim si prý Sára dobře zvykla. Právě důraz na zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání je jedním ze specifických cílů aktuální strategie romské integrace.

Poté, co nastoupila Tereza na základní školu, zvládala první roky bez větších problémů. Chodila do školy v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Vychovatel – asistent učitele, který by měl být dle Koncepce zřizován i na vyšších stupních škol a odborných učilištích s cílem pomáhat dětem ze znevýhodněného prostředí se vzděláváním, na dané škole nepůsobil. Tereza doposud ani neslyšela o tom, že funkce asistenta vůbec existuje.

Od čtvrté třídy nastaly u Terezy potíže s prospěchem, nicméně vždy, když jí hrozilo propadnutí, si dokázala prospěch zlepšit a do vyššího ročníku postoupit. Od první do sedmé třídy chodila ve škole na obědy, které jí hradili rodiče. Poté již na obědy chodit nechtěla, protože jí nechutnaly, a tak se stravovala tím, co jí připravila matka. Její dcera Sára, která je aktuálně v první třídě, do školy na obědy chodí každý den. Příspěvek na stravování ve škole, který navrhuje Strategie romské integrace do roku 2020 a který má pomoci rodinám z nízkopříjmových rodin, nepobírají. Stravování ve škole tak hradí pěstounská rodina Sárky ze svého rozpočtu a Tereza jim na to přispívá.

Na prvním stupni základní školy se Tereza chvíli věnovala tancování a docházela do tanečních kroužků zprostředkovaných školou. Ve dvanácti letech se přidala ke špatné skupině vrstevníků a s tancováním přestala. Poté se již nevěnovala žádným soustavným volnočasovým aktivitám. V tu dobu u ní vznikaly ve škole kázeňské problémy, neboť začala chodit za školu. Se sociálními službami v oblasti vzdělávání nemá zkušenosti. Starší dcera Sára zatím žádné volnočasové kroužky nenavštěvuje, ačkoliv je základní škola, kam dochází, nabízí. Sára většinou tráví svůj volný čas venku s dětmi sousedů. Podpůrnou roli školy v odpoledních hodinách ani jiné volnočasové služby doporučené aktuální Strategií tak rodina nevyužívá, přestože jsou v dané lokalitě k dispozici.

³ Rozšiřování sítě přípravných tříd v systému základního vzdělávání ukládá ministru školství již Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce koncepcí romské integrace.

Po absolvování základní školy nastoupila Tereza na střední odborné učiliště, kde získala výuční list v oboru pekařství. Stipendium, které prosazuje již Koncepce z roku 2004 a které doporučuje i Strategie do roku 2020, nepobírala.⁴ Veškeré náklady spojené se vzděláváním jí hradili rodiče. Ve studiu ji celkově rodiče podporovali, a to i v době, kdy se jí v jeho průběhu narodila starší dcera Sára. Sáru mají od jejího brzkého věku v pěstounské péči. Návratu na maturitu Tereza neabsolvovala, neboť již neměla motivaci do školy chodit a kvůli potřebě pomáhat s výchovou Sáry. Právě motivace k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání je to, co je potřeba u Romů dle strategických dokumentů různými způsoby zvyšovat.

Po vyučení pracovala Tereza necelý rok v pekárně, kam chodila již během studia na praxi. Po skončení tohoto zaměstnání si vydělávala brigádami a později začala pracovat v pekárně v rámci hypermarketu. Tam pracovala zhruba dva a půl roku do doby, kdy se jí narodila mladší dcera Róza. S hledáním zaměstnání neměla Tereza problémy, což odůvodňuje získanou kvalifikací v oboru a absolvovanou praxí. V rámci výběrových řízení se jí sice stalo, že nebyla na danou pozici vybrána, nicméně se jednalo o ojedinělé případy. Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, jejichž antidiskriminační povahu prosazuje již Koncepce z roku 2004 až po tu současnou, proto zatím neměla potřebu využít.⁵ V době, kdy pracovala, vydělávala v průměru deset až jedenáct tisíc Kč, což vnímá jako málo motivující, vzhledem k fyzické náročnosti povolání pekařky. Právě Koncepce z roku 2004 zmiňuje potřebu růstu mezd v poměru s možnými příjmy ze sociálního systému.

Tereza se spolu svojí rodinou dlouhodobě potýká s nepříznivou finanční situací, která spočívá v dluzích a nízkých příjmech. Aktuální výše jejich dluhů činí 10.000 Kč na pojistném, 5.000 Kč za půjčku, a dále má doposud nezjištěný dluh u Dopravního podniku Hl. m. Prahy. Na zjištění výše tohoto dluhu pracuje spolu s dluhovou poradkyní organizace RUBIKON. Vzhledem k pravidelnému splácení se výše jejich závazků postupně snižuje. Partner klientky disponuje dluhy v celkové výši necelého jednoho milionu Kč. I on rovněž dochází v rámci Programu sociálního bydlení

⁴ Například Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „*umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 14), a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného stravného či školních pomůcek.

⁵ Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenosti s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

k dluhové poradkyni s cílem nastavení splátkových kalendářů u věřitelů nebo podání žádosti o oddlužení.

Příjmy domácnosti představují rodičovský příspěvek na Lauru, se kterou je Tereza na rodičovské dovolené, dále dávky hmotné nouze, konkrétně příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. Partner Terezy pracuje jako taxikář, nicméně vzhledem k velkému množství exekucí je mu ze mzdy každý měsíc strháváno velké množství peněz.

Kazuistika – Karolína

Oslovit Karolínu (27 let), jakožto možnou respondentku do výzkumu v rámci rigorózní práce, bylo doporučeno terénní sociální pracovníci zaměřující se na národnostní menšiny, která se s Karolínou osobně zná a je její kolegyní.

Karolína se narodila v Praze v roce 1992. Následné dětství a dospívání prožila na Lehovci, který se nachází na území Prahy 14. Tam žila do svých deseti let spolu se svými rodiči a mladším bratrem (22 let) v bytě o velikosti 3+1, který má jejich matka v soukromém vlastnictví. Když bylo Karolíně deset let, došlo k rozvodu jejich rodičů, a následně tak byla spolu s jejím bratrem vychovávána pouze matkou. Od této doby se jejich otec od zbytku rodiny odmlčel a dodnes se vídají spíše sporadicky. V místě bydliště a jeho okolí, kde Karolína vyrůstala, nezaznamenala výraznou kriminalitu ani jiné sociálně patologické jevy. Žádné problémy spojené s bydlením v tuto dobu rovněž nezaznamenala, splátky hypotéky na byt a ostatní náklady, spojené s bydlením, platila její matka pravidelně. Z toho důvodu nebylo zapotřebí nastavovat splátkový kalendář, zvláštního příjemce dávek či jiné preventivní opatření, doporučované již Konceptí romské integrace z roku 2004.

Karolínina matka má vysokoškolské vzdělání v pedagogickém oboru a celý život pracuje jako speciální pedagožka na jedné pražské základní škole. Její otec má středoškolské vzdělání s maturitou a pracuje jako kontrolor v soukromé firmě. Svůj vztah s matkou a bratrem hodnotí Karolína jako kvalitní a velmi blízký. S otcem, který

v minulosti platil na obě děti pravidelně výživné, není téměř v kontaktu, neboť dle jejích slov panuje nezájem z obou stran. Po zdravotní stránce je Karolína bez omezení.

V současné době bydlí Karolína třetím rokem s partnerem v pražských Jinonicích na základě podnájemní smlouvy u soukromého vlastníka. Partneři jsou zatím bezdětní, nicméně v blízké době by si rádi dítě pořídili. Diskriminaci na trhu s byty dle jejích slov nepocítila, což odůvodňuje tím, že po osamostatnění se od matky začala rovnou bydlet s přítelem, který není Rom, a nebyli tak vystaveni diskriminaci v oblasti bydlení. Karolína rovněž uvádí, že má po otci české příjmení, takže neměli problém při jednání s majitelem bytu, ve kterém v současnosti bydlí. Konstatuje ale, že zná osobně několik Romů, kteří byli majiteli bytů několikrát odmítnuti z nejasných důvodů, a zastává názor, že je diskriminace v této oblasti velkým problémem. Potřebu zamezení diskriminace v oblasti trhu s byty v sobě nesou strategické dokumenty zabývající se romskou integrací již od roku 2004. Aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 považuje diskriminaci na trhu s bydlením za obtížně prokazatelnou.⁶

Svůj partnerský vztah hodnotí Karolína, až na občasné hádky, jako dobrý. Ráda by v budoucnu žila v bytě, který budou mít s přítelem v soukromém vlastnictví. Jako možné řešení v tomto ohledu vidí hypoteční úvěr, nicméně zatím si není jistá, jaká bude její situace vzhledem k plánované rodičovské dovolené.⁷ Se sociálními službami v oblasti bydlení nemá z pozice klientky žádné zkušenosti.

Od dvou let chodila Karolína do jeslí, neboť oba její rodiče potřebovali chodit do práce. Vzhledem k úvěru na byt byla totiž jejich finanční situace tímto zatížená. Od tří let následně navštěvovala mateřskou školu, kam chodila až do jejího nástupu na základní školu. Zpětně zaznamenala neformální vzdělávání především ze strany její matky, což odůvodňuje tím, že je pedagožkou. Matka ji učila již v předškolním věku hrát na klavír a následně ji přihlásila do hudebního kroužku. Přípravný ročník před nástupem na základní školu neabsolvovala. Právě přípravný ročník v rámci předškolního

⁶ Strategie romské integrace do roku 2020 například navrhuje monitoring bariér a diskriminačních okolností, bránících Romům v přístupu k bydlení. Samotnou diskriminaci považuje za těžko prokazatelnou. Jako možné řešení navrhuje například spolupráci veřejné ochránkyně práv s ČOI a dalšími inspekčními orgány. Pro účely výzkumu je podstatné zjistit, zda má respondent zkušenost s diskriminací na trhu s byty.

⁷ Koncepce romské integrace z roku 2004 mimo jiné konstatuje, že „většina Romů nemá vzhledem ke své sociální situaci přístup k vlastnickému bydlení.“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 17)

vzdělávání nebo alespoň povinnou docházku dětí do mateřské školky popisuje Koncepce z roku 2004 již jako osvědčené.⁸

Na základní školu chodila Karolína v rámci hlavního vzdělávacího proudu⁹ nedaleko svého bydliště. Přejít z mateřské školy na školu základní vnímá jako bezproblémový, neboť se jí rodiče, nejen v tomto ohledu, věnovali. Karolína dodnes vzpomíná na to, jak společně s matkou dělaly domácí úkoly a učily se. Na školní režim jako takový si dle jejích slov rychle zvykla. S asistentem pedagoga nemá osobně zkušenost. Funkci asistenta pedagoga ale z profesního hlediska zná, a to nejen díky své matce, která ve školství působí, ale také díky oboru, kterému se věnuje. Asistenti by dle koncepcí měli být zřizováni na základních školách i středních odborných učilištích s cílem pomáhat žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí. Své působení na základní škole hodnotí Karolína jako dobré. Problémy s učením ani s chováním neměla, se spolužáky v kolektivu vycházela dobře. Obědy ve škole, na které pravidelně chodila, jí hradili rodiče. Příspěvek na stravování pro děti z nízkopříjmových rodin nepobírala.

Ještě před základní školou se začala věnovat hraní na klavír. Učit ji začala její matka, která ji později přihlásila do hudebního kroužku. Hraní na klavír se věnovala celkem jedenáct let. Po tuto dobu chodila jednou týdně do hudebního kroužku a několikrát týdně cvičila hraní doma s matkou. S hraním skončila ve druhém ročníku na střední škole, neboť ji to přestalo naplňovat. Ve volném čase, když nehrála na klavír, chodila do volnočasového klubu na Černém Mostě, kam docházela s kamarády. Propagační leták se službami centra volného času nabízela škola, do které chodila. V době dospívání začala sama vymýšlet volnočasové programy pro mladší děti. Ven s kamarády chodila jenom o víkendech, které společně trávili nejčastěji v prostorech nedalekého obchodního centra. Problémy se zákonem dodnes nikdy neměla. Podpůrnou roli školy a volnočasové aktivity zmiňuje aktuální Strategie romské integrace do roku 2020.

Po základní škole se Karolína hlásila na střední školu se zaměřením na zdravotnictví a na gymnázium. Jelikož se na zdravotnickou školu, kterou preferovala, nedostala, nastoupila na gymnázium. Stipendium, které prosazují koncepce romské integrace,

⁸ Rozšiřování přípravných tříd v systému základního vzdělávání ukládá ministru školství již Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce koncepcí romské integrace.

⁹ Problematika segregovaného vzdělávání je řešena napříč koncepcemi od roku 2004.

nepobírala.¹⁰ Ke studiu na střední škole ji motivovala především její matka, která chtěla, aby se měla Karolína v budoucnu dobře. Ona sama uvádí, že si v tu dobu ještě neuvědomovala, jak je vzdělání důležité. Právě motivaci k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání je zapotřebí dle koncepcí různými způsoby zvyšovat. Na gymnáziu pocítila daleko vyšší náročnost učení, než tomu bylo na základní škole. V tuto dobu se rovněž zhoršila v prospěchu, takže se musela do školy intenzivněji připravovat, na což dohlížela její matka. Během studia na střední škole si brigádně přivydělávala jako servírka v baru, v čemž také spolu s vyšší náročností učiva spatřuje důvod zhoršení prospěchu ve škole. I přes horší známky na střední škole, se nestalo, že by jí hrozilo opakování ročníku. Odmaturovala bez větších problémů.

Po maturitě odcestovala s vidinou vyššího výdělků do Anglie, kde pracovala jako servírka. Očekávání ovšem bylo jiné, než byla realita, a tak se po třech měsících vrátila zpět do Česka a na poslední chvíli podala přihlášku na vyšší odbornou školu se zaměřením na sociální práci. Tento obor si zvolila, neboť v něm viděla určitou souvislost se zdravotnickými obory, které ji dlouhodobě zajímaly. Během studia na VOŠ si přivydělávala jako barmanka. Studium úspěšně absolvovala.

De facto ihned po absolutoriu nastoupila na Úřad práce v Praze, kde pracovala dva roky jako referentka. Tuto práci ji zprostředkovala jedna z vyučujících na VOŠ, a tak neměla starosti s hledáním zaměstnání. Po dvou letech zde však skončila, neboť vydělávala dle jejích slov cca 16.000 Kč měsíčně. Zásadnější růst mezd v poměru k dávkám ze systému sociálního zabezpečení zastává Koncepce romské integrace z roku 2004. Jelikož se v tuto dobu chtěla osamostatnit a žít s přítelem, podala na Úřadu práce výpověď. Během výpovědní lhůty ale již měla zajištěné pracovní místo na úřadu jedné z městských částí Prahy, se kterým v rámci své práce spolupracovala. Zde vykonává sociální pracovníci a působí zde do současnosti. Doposud tak nebyla registrována v evidenci na Úřadu práce a nebyla příjemcem nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, jejichž antidiskriminační charakter prosazuje Koncepce romské integrace z roku 2004.¹¹ Kromě několika neúspěchů při hledání brigád neměla s hledáním práce problémy.

¹⁰ Například Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „*umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.*“, a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného, stravného či školních pomůcek. (Koncepce romské integrace, 2004, str. 14)

¹¹ Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenosti s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

Diskriminaci na trhu práce osobně nepocítila, jako důvod uvádí své česky znějící příjmení a světlejší barvu pleti po otci. Ze svého okolí ale zná několik Romů, kteří diskriminováni byli. Do obou zaměstnání, do nichž se přihlásila k výběrovému řízení, ji přijali. Uvádí, že je tomu tak kvůli obecnému nedostatku pracovníků v sociální oblasti. Její aktuální příjem činí cca 22.000 Kč.

Po finanční stránce je Karolínina domácnost bez problémů. Příjmy představují mzdy Karolíny a jejího přítele, Jaroslava. Oba dva jsou bez dluhů, nicméně do budoucna si plánují vzít hypoteční úvěr na byt. Dávky ze systému sociálního zabezpečení v minulosti Karolína nepobírala a ani v současné době nepobírá.

Kazuistika – Petr

V březnu 2018 byla započata spolupráce Petra (27 let) s Odborem sociálních věcí a zdravotnictví na ÚMČ Prahy 14 v rámci Programu sociálního bydlení na Praze 14. Cílem této spolupráce je zlepšit jeho nepříznivou bytovou a sociální situaci.

Petr se narodil do neúplné rodiny, ve které následně vyrůstal a dospíval. Dle jeho slov ho vychovaly matka se dvěma jeho staršími sestrami (30 a 32 let). Starší sestře se velmi brzy narodil syn, takže žili v domácnosti v pěti lidech. Rodina byla velmi pospolitá a panovaly v ní dobré vztahy. Velmi silné vztahy členů této rodiny přetrvávají dodnes. Do Petrových deseti let bydlela rodina v jednom z podnájemních bytů staré zástavby v Hloubětíně na Praze 14. Poté se přestěhovali na krátkou dobu do Lužin na Prahu 13, nicméně tam se jim nelíbilo, a tak se vrátili zpět na Prahu 14, na Lehovec, kde bydlel Petr až do doby, než byl zařazen do Programu sociálního bydlení. Žádné problémy spojené s bydlením Petr nezaznamenal, nájemné bylo placeno včas a nevybavuje si ani žádné konflikty se sousedy. Právě potřebu zamezování vzniku dluhu na nájemném zmiňuje již Koncepce romské integrace z roku 2004. Žádná opatření, například nastavení splátkového kalendáře či zvláštní příjemce dávek, tak nemusela být využita. V místě, kde vyrůstal, nezaznamenal žádnou výraznou kriminalitu či jiné sociálně patologické jevy.

Matka má základní vzdělání a celý život pracovala jako dělnice. Petr ji popisuje jako velmi starostlivou a pečující. Uvádí, že se jeho matka vzdala svého partnera a odevzdala se svým dětem. Otce, kterého má Petr společného s jeho sestrami, nezná, ačkoliv se s ním v dospělosti pokoušel navázat kontakt.

V dnešní době bydlí Petr spolu se svými dvěma dcerami, Evou (6 let) a Alenou (4 roky), v bytě v rámci Programu sociálního bydlení v Kyjích na Praze 14.¹² Předtím hledal několik měsíců bydlení, nicméně nenalezl žádné, které by si z finančního hlediska, vzhledem k jeho současným dluhům, mohl dovolit. Diskriminaci, jejíž zamezování je podporováno již Konceptí z roku 2004 až do současné Strategie, tak nezaznamenal.

Petr je třetím rokem v partnerském vztahu s přítelkyní Ivanou (26 let), se kterou však nebydlí, neboť nechtěla být zařazena do Programu sociálního bydlení. Jejich vztah hodnotí jako dobrý, nicméně uvádí, že občas dochází k partnerským neshodám a v minulosti došlo i k dočasnému rozchodu, po kterém se ale dali opětovně dohromady. Matkou obou jeho dcer, Evy s Alenou, je jeho bývalá partnerka, s níž se vztah rozpadl z důvodu jejího výkonu trestu odnětí svobody, který jí byl udělen kvůli problémům s drogami. Od té doby s bývalou přítelkyní téměř není v kontaktu. V sociálním bydlení je Petr spokojený, nicméně ho obtěžuje způsob života některých jeho sousedů, se kterým se neztotožňuje. Vadí mu především pomluvy, které se v daném objektu roznášejí, a malý pocit soukromí. Nájemné platí každý měsíc vždy pravidelně a včas. Se sociálními pracovníky v oblasti bydlení neměl do doby jeho vstupu do Programu žádné zkušenosti. O sociálním bydlení na Praze 14 se dozvěděl od své sestry a následně navázal kontakt s tamním sociálním pracovníkem.

Před nástupem na základní školu probíhalo dle jeho slov v rodině neformální vzdělávání. Petr uvádí, že mu matka často četla, když byl malý, společně se učili počítání a hodiny. Jako velmi malý chodil do jeslí, neboť jeho matka musela chodit do práce. Poté začal navštěvovat mateřskou školu. Přípravný ročník, jakožto osvědčený vyrovnávací postup ve vzdělávání obsažen již v koncepci z roku 2004, neabsolvoval.¹³ Uvedená koncepce však zmiňuje povinné alespoň dva roky v mateřské škole před

¹² Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že je vytvoření systému sociálního bydlení jednou z nezbytných podmínek při řešení problémů Romů na trhu s byty.

¹³ Rozšiřování sítě přípravných tříd v systému základního vzdělávání ukládá ministru školství již Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce koncepcí romské integrace.

nástupem na základní školu. Do přípravného ročníku však docházela Petrova starší dcera Eva. Dle jeho slov tento ročník zvládala bez větších problémů, stejně tak probíhající první ročník na základní škole, kam nastoupila v září 2019. Důraz na zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání je jedním ze strategických cílů Strategie romské integrace do roku 2020.

Na základní školu nastoupil Petr až v sedmi letech z důvodu odkladu. První ročník zvládal dle jeho slov bez problémů. Z důvodu stěhování základní školu několikrát vystřídal, což mu nevyhovovalo. Od třetí třídy byl na základě doporučení učitelky přeřazen do zvláštní školy na Praze 14, a to aniž by měl problémy s postoupením do vyššího ročníku. Nadále tak byl vzděláván mimo hlavní vzdělávací proud. Jedním z vyrovnávacích postupů Koncepce romské integrace z roku 2004 v oblasti vzdělávání je naopak zřizování vyrovnávacích tříd s cílem zařadit žáky vzdělávající se mimo hlavní vzdělávací proud do programu klasických základních škol. Petr však dostudoval zvláštní školu až do deváté třídy. Zkušenost s asistentem pedagoga, zmiňovaným již od Koncepce z roku 2004, nemá.

Zvláštní školu zvládal Petr bez problémů. Tamní učitelky mu prý několikrát řekly, že „je ho v dané škole škoda“. Po základní škole nastoupil na střední odborné učiliště, obor sklenář. To ovšem nedokončil, neboť měl potíže s matematikou. Následně přestoupil do prvního ročníku na jiné učiliště, obor zedník. Zde studoval rok a poté studium dobrovolně ukončil, jelikož ho učení nebavilo a nenašel v sobě dostatek motivace k jeho dokončení. Zvyšování motivace k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání je právě to, co je zapotřebí u Romů, dle strategických dokumentů, zvyšovat. Matka na něho od začátku v tomto ohledu nijak nevyvíjela tlak a do učení ho nenutila. Petrovo rozhodnutí respektovala, nicméně mu přikázala, aby šel co nejdříve do práce. Stipendium, obsažené v Koncepci z roku 2004, které má pomoci překonat sociální znevýhodnění studentů, nepobíral.¹⁴ Stravování ve škole mu zajišťovala matka. Každý den mu dělala svačiny a platila obědy ve školních jídelnách. Aktuálně se ve školní jídelně stravuje pravidelně rovněž Petrova dcera Eva. Obědy jí platí z vlastního rozpočtu, neboť příspěvek na stravování, který má pomoci znevýhodněným rodinám a

¹⁴ Například Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „*umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 14), a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného stravného či školních pomůcek.

který v sobě nese Strategie romské integrace do roku 2020, nepobírají. Zkušenosti se sociálními službami v oblasti vzdělávání doposud Petr nemá.

Volný čas trávil Petr buďto s přáteli venku, nebo si hrál sám doma. Uvádí, že se sám naučil hrát na klávesy, ačkoliv do hudebních kroužků nechodil. Soustavným a pravidelným volnočasovým aktivitám ani svému doučování se nevěnoval. Sportoval pouze při hodinách tělocviku ve škole. V době dospívání se začal scházet se skupinkou vrstevníků, se kterou trávil hodně volného času venku a na diskotékách v klubech. Přiznal, že v tu dobu experimentoval s alkoholem a různými nelegálními látkami. Kázeňské problémy ve škole ani problémy se zákonem v tu dobu ale neměl. Petrovy dcery nejsou k volnočasovým aktivitám vedeny, a to i přes jejich nabídku ze strany mateřské a základní školy, kam docházejí. Podpůrnou roli školy v odpoledních hodinách a volnočasové aktivity, které jsou podporovány aktuální Strategií do roku 2020, nevyužívají. Petr má však v plánu své dcery v budoucnu přihlásit do hudebního kroužku, protože si myslí, že jsou v tomto ohledu talentované.

Po ukončení studia začal Petr brigádně pracovat ve skladu. Tuto brigádu mu našla a zprostředkovala matka. Činnost, kterou ve skladu vykonával, spočívala v řazení a polepování krabic. Zhruba po dvou letech v této práci skončil, neboť zaměstnavatel ukončil svoji činnost. Poté se registroval na Úřadu práce, prostřednictvím kterého našel za velmi krátkou dobu zaměstnání u Sociálního podniku Černý Most, s. r. o. Tento podnik vytváří společensky účelná pracovní místa pro osoby těžko zaměstnatelné. Ve strategických dokumentech je od roku 2004 uvedena potřeba nastavení antidiskriminačních opatření v rámci nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti, ale i na pracovním trhu celkově. V tomto ohledu se Petr s diskriminací nesetkal.¹⁵ Podporu subjektů zaměstnávající určité procento těžko zaměstnatelných osob zmiňuje Koncepce romské integrace z roku 2004. Po necelém roce ukončil Petr svoji činnost v tomto podniku, jelikož pro něho nebyla motivující výše mzdy, kterou dostával. Uvádí, že mu byla vyplácena, z důvodu exekucí, výplata zhruba 11.000 Kč. Koncepce z roku 2004 prosazuje potřebu růstu mezd oproti příjmům dosažitelných dávkami. Poté byl na rodičovské dovolené nejprve se starší dcerou, během které si vydělával brigádami a zároveň pobíral příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení. S hlídáním dcer mu

¹⁵ Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenosti s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje proto zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

během brigád pomáhala jeho matka. Po ukončení rodičovské dovolené začal pracovat jako popelář v soukromé firmě, kde si aktuálně vydělá cca 20.000 Kč měsíčně. Z toho důvodu mu byl odejmut doplatek na bydlení, který ještě v době rodičovské dovolené pobíral.

Petr dlouhodobě řeší svoji nepříznivou finanční situaci. Před schválením insolvence se na základě přihlášení věřitelů v rámci insolvenčního řízení dospělo k výši jeho závazků na necelých 600.000 Kč. Podstatnou část dluhů představují dluhy za půjčky u soukromých subjektů a jejich následné nesplácení, které zapříčinilo vznik vysokých penále. Dále má dluh na zdravotním pojištění. Na základě toho byla započata pravidelná spolupráce s dluhovou poradkyní organizace Rubikon, jejíž cílem je podání žádosti o oddlužení Petra.

Kazuistika – Ivana

V září 2018 byl navázán kontakt Odboru sociálních věcí a zdravotnictví ÚMČ Prahy 14 s paní Ivanou (26 let), neboť je její přítel Petr (27 let) zařazen do Programu dostupného bydlení na Praze 14. Cílem navázání tohoto kontaktu nebyla vyloženě práce na zlepšení sociální situace Ivany, protože to nebylo zapotřebí, ale snaha o komplexnější řešení situace Petra, který s OSVZ spolupracuje již delší dobu.

Ivana se narodila na Praze 14 a následně vyrůstala a dospívala na Černém Mostě, který považuje za svůj domov. S oběma rodiči a o rok starší sestrou žili v bytě, který se nacházel v klidné čtvrti, kde nezaznamenala výraznou kriminalitu či jiné sociálně patologické jevy. Svoji původní čtyřčlennou rodinu popisuje jako velmi pospolitou, ve které panovaly a dodnes panují silné vzájemné vztahy. Byt, ve kterém žila Ivana do doby, než se osamostatnila, mají ve vlastnictví její rodiče. Dle jejích slov nikdy nevznikly žádné problémy spojené s bydlením. Poplatky její rodiče platili vždy včas a se sousedy mají přátelské vztahy. Preventivní opatření vzniku dluhu na nájemném, například nastavení splátkového kalendáře či zvláštního příjemce dávek, kterými se zabývá již Koncepce romské integrace z roku 2004, tak nebylo zapotřebí nastavovat.

Otec Ivany byl vyučeným malířem pokojů. Svému oboru se však nikdy nevěnoval, neboť celý život pracoval jako skladník a po dvaceti letech této práce postoupil u téhož zaměstnavatele na pozici vedoucího, a to až do své náhlé smrti před několika lety.

Matka je vyučená prodavačka. Rovněž pracuje v jiném oboru, a to dříve jako kuchařka v mateřské škole a nyní jako kontrolorka kvality v textilní firmě. Své rodiče popisuje jako velmi starostlivé a pečující. Dle jejích slov jsou pro ni vším. Se smrtí otce se dodnes nevyrovnala. Po zdravotní stránce je Ivana bez omezení.

Aktuálně bydlí Ivana v bytě na Černém Mostě, který má ve svém osobním vlastnictví.¹⁶ V bytě žije sama, její přítel Petr bydlí v sociálním bytě na Praze 14. Jelikož by Petr rád po absolvování Programu dostupného bydlení získal obecní byt, rozhodli se nesesťahovat s Ivanou spolu. Žijí tak odděleně a každý má své hospodaření. Ivana je bezdětná, ale s Petrovými dcerami má velmi dobrý vztah. Uvádí, že by v brzké době chtěla i své vlastní dítě. Diskriminaci na trhu s bydlením Ivana nezažila, neboť celý svůj život bydlela v bytech, které byly v soukromém vlastnictví jejích rodičů, nebo ve svém. Potřebu zamezení diskriminace v této oblasti v sobě nesou strategické dokumenty již od roku 2004 až do současné Strategie romské integrace do roku 2020. Aktuální strategie popisuje diskriminaci v oblasti bydlení jako velmi obtížně prokazatelnou.¹⁷

Svůj partnerský vztah nehodnotí ani jako dobrý ani jako špatný. Dlouhodobě dochází k partnerským konfliktům a v minulosti se na krátkou dobu již s Petrem rozešla, a to z důvodu konfliktů zapříčiněných odlišným způsobem života a špatnými vztahy Ivany s původní rodinou svého partnera. Aktuálně je ale jejich vztah v klidnější fázi. Sociální pracovnice OSVZ ÚMČ Prahy 14 popisuje partnerské konflikty jako mezikulturní. Ivana dle jejích slov totiž žije způsobem života blízkým většinové společnosti. Petr je však zvyklý na typicky romský styl života. V budoucnu by ráda Ivana i nadále žila ve svém bytě, ale již se svým partnerem. Ivana nemá žádné zkušenosti se sociálními službami v oblasti bydlení.

Před nástupem na základní školu probíhala v rodině nauka základních dovedností, s matkou se například učila Ivana kreslit, zpívat, s otcem se věnovala sportovním aktivitám. Od třech let navštěvovala Ivana mateřskou školu, ve které pracovala její matka jako kuchařka. Přípravný ročník před nástupem na základní školu neabsolvovala.

¹⁶ Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že „většina Romů nemá vzhledem ke své sociální situaci přístup k vlastnickému bydlení.“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 17) Jako jedno z možných řešení navrhuje vytvoření systému sociálního bydlení. Irena vzhledem k její situaci do Programu sociálního bydlení na Praze 14 nevstoupila.

¹⁷ Strategie romské integrace do roku 2020 například navrhuje monitoring bariér a diskriminačních okolností, bránících Romům v přístupu k bydlení. Samotnou diskriminaci považuje za těžko prokazatelnou. Jako možné řešení navrhuje například spolupráci veřejné ochránkyně práv s ČOI a dalšími inspekčními orgány. Pro účely výzkumu je podstatné zjistit, zda má respondent zkušenost s diskriminací na trhu s byty.

Institut přípravného ročníku nebo povinnou dvouletou docházku dítěte do MŠ popisuje Koncepce romské integrace z roku 2004 jako již osvědčené.¹⁸ S přípravným ročníkem má zkušenosti pouze u starší dcery svého přítele, která ho absolvovala předtím, než nastoupila do první třídy.

Nástup na základní školu vnímá zpětně Ivana jako bezproblémový. V rámci povinné školní docházky byla vzdělávána v hlavním vzdělávacím proudu.¹⁹ S funkcí asistenta pedagoga nemá žádné zkušenosti a nezná školu, kde by byla tato pozice zavedena. Právě vychovatel – asistent učitele by měl být dle strategických dokumentů zřizován na základních školách i na odborných učilištích s cílem pomáhat žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí. Ve vyšších ročnících začala mít Ivana s problémy českým jazykem, neboť ráčkovala a nešlo jí čtení. Tyto komplikace však nebyly nijak výrazné a na základní škole prospěla několikrát s vyznamenáním. Byla dobrá především v matematice a jí příbuzných předmětech. Na obědy do školy nechodila, měla je totiž zajišťovány matkou, která jí je nosila z práce. Svačiny jí matka pravidelně každý den připravovala. S příspěvkem na stravování pro děti z nízkopříjmových rodin, který je obsažen v aktuální Strategii romské integrace, nemá zkušenost, a to ani přes Petrovu starší dceru Evu, která na obědy do školy pravidelně chodí.

Zhruba od jedenácti let se Ivana závodně věnovala volejbalu. Tréninky měla třikrát týdně, a to vždy pondělky, středy a pátky. Během některých sobot se účastnila závodů a uvádí, že její tým několikrát vyhrál v soutěžích první místo. Se závodním volejbalem skončila rok před maturitou. Volný čas po škole trávila s kamarádkami buďto venku, nebo v mateřské škole u její matky, kam si chodily hrát na zahradu, dělaly si tam úkoly do školy, atp. Občasně Ivana v mateřské škole vypomáhala a věnovala se dětem. Po konci pracovní doby její matky byla buďto odváděna na trénink, nebo šly společně domů. Venku s kamarádkami mohla být dle jejích slov s pouze krátce. Žádné kázeňské problémy či konflikty se zákonem neměla a nemá. Roli volnočasových aktivit zmiňuje aktuální Strategie romské integrace do roku 2020, které zároveň přikládá školám podpůrnou roli v odpoledních hodinách dětí. Se sociálními službami v oblasti vzdělávání nemá Ivana doposud žádné zkušenosti.

¹⁸ Rozšiřování sítě přípravných tříd v systému základního vzdělávání ukládá ministru školství již Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce koncepcí romské integrace.

¹⁹ Problematika segregovaného vzdělávání je řešena napříč koncepcemi od roku 2004.

Po základní škole nastoupila Ivana na obchodní akademii se zaměřením na turistický ruch. Podala přihlášku rovněž na střední pedagogickou školu, kam se ale nedostala. Konceptem doporučené stipendium nepobírala.²⁰ Ve vzdělávání ji hodně podporovali její rodiče, které ji do toho dle jejích slov „až tlačili“. Střední školu absolvovala bez problémů, odmaturovala s vyznamenáním. Jako motivaci ke studiu na obchodní akademii uvádí fakt, že tam o rok výše studovala její sestra, a tlak rodičů, kteří na vykonání maturity trvali. Po maturitě ji otec přemlouval, ať nastoupí na Policejní akademii, kde měl známého, který tam tehdy vyučoval. To ale Ivana odmítla, neboť se již nechtěla věnovat studování a chtěla pracovat, aby vydělávala peníze. Motivace k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání je to, co je třeba dle strategických dokumentů různými způsoby zvyšovat.

Po absolvování maturity byla po dobu jejích posledních letních prázdnin registrována na Úřadu práce. Během léta si našla zaměstnání v obchodním řetězci s potravinami, kam od září nastoupila do oddělení lahůdek. Po půl roce se stala vedoucí tohoto oddělení. Na této pozici vydržela rok a půl do doby, než obchodní řetězec ukončil činnost. Poté pracovala v oddělení reklamací v obchodu s obuví, kde po několika měsících skončila. Důvodem byl údajný rasismus ze strany vedoucí vůči Ivanině kolegyni. Dané kolegyně se Ivana zastala a sdělila vedoucí, že je rovněž Romka jako ona, a to ačkoliv má světlejší barvu pleti. Od té doby měla být terčem rasismu i Ivana, kvůli kterému podala výpověď. Během výpovědní doby za ni její sestra odeslala životopis na Českou správu sociálního zabezpečení, kam následně byla Ivana pozvána na pracovní pohovor, který úspěšně zvládla. Bezprostředně po skončení výpovědní doby nastoupila na Českou správu jako účetní, kde pracovala necelé čtyři roky a kde byla dle jejích slov respektovanou zaměstnankyní, což se projevovalo například tím, že v případě absence zastupovala svoji vedoucí. Z finančních důvodů se ale rozhodla v tomto zaměstnání skončit. Uvádí, že si zde vydělala zhruba 14.000 Kč, což je dle jejích slov velmi málo. Zásadnější růst minimální mzdy v poměru k dávkám ze systému sociálního zabezpečení zastává například Koncepce z roku 2004. V tomto případě nebyla mzda pro Ivanu motivující. V současnosti pracuje na České poště, kde začala pracovat prakticky ihned po skončení v předchozím zaměstnání. Její aktuální mzda se

²⁰ Například Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „*umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 14), a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného, stravného či školních pomůcek.

pohybuje okolo 22.000 Kč, což je pro ni přijatelnější. S hledáním zaměstnání neměla dle jejích slov nikdy problémy, do všech čtyř zaměstnání, kam se přihlásila, ji přijali. Registrována na Úřadu práce byla pouze dva měsíce po dokončení školy. Jediné neúspěchy zažila v případech, kdy odpověděla na inzeráty práce, nicméně se jí nedostalo odpovědi ze strany zaměstnavatelů, a nebyla tak vůbec pozvána k přijímacímu pohovoru. Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, jejichž antidiskriminační charakter prosazují strategické dokumenty zabývající se romskou integrací od roku 2004 až do současnosti, nebylo zapotřebí využít.²¹

Ivanina finanční situace je stabilizovaná. Jelikož má vlastní byt, platí pouze poplatky spojené s jeho chodem, a na nájemném tak ušetří. Je bez dluhů a uvádí, že nikdy žádné dluhy ani finanční krizi neměla. Dávky ze systému sociálního zabezpečení nepobírala a nepobírá. Ivana má velmi aktivní přístup ke spoření. Dlouhodobě si ukládá část financí na spořicí účet, který si v minulosti založila. I přesto, že mají s přítelem Petrem oddělené hospodaření, mu finančně vypomáhá, neboť je v insolvenčním řízení a živí dvě malé dcery.

Kazuistika – Kristýna

V říjnu 2017 byla započata spolupráce Kristýny (25 let) s Odborem sociálních věcí a zdravotnictví na ÚMČ Prahy 14 v rámci Programu sociálního bydlení na Praze 14. Tato spolupráce byla započata na základě iniciativy Kristýny a jejího přítele při řešení jejich nepříznivé bytové a sociální situace, ve které se spolu s jejich tehdy roční dcerou nacházeli.

Kristýna se narodila v Praze, své dětství a dospívání prožila na Černém Mostě, a to v městském nájemném bytě nacházejícím se na tamním sídlišti. Dle jejích slov se jednalo o poměrně klidné místo, kriminalitu ani jiné sociálně patologické v okolí svého bydliště nezaznamenala. V bytě žila se svojí matkou, otcem a starší sestrou (29 let). Uvádí, že byla vychovávána ve fungující rodině, žádné problémy spojené s bydlením, například pozdní hrazení nájemného či sousedské neshody, nezaznamenala. Již Koncepce romské integrace z roku 2004 se tématem dluhu na nájemném zabývá a

²¹ Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenosti s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

klade důraz na jeho předcházení. V případě Kristýniny rodiny však nebylo zapotřebí nastavovat doporučený splátkový kalendář či zvláštního příjemce dávek spojených s bydlením.

Kristýnin otec je vyučený řezník, který se touto profesí dodnes živí. Matka, vyučená švadlena, která práci ve svém oboru nepreferovala, se do vzniku zdravotních problémů živila úklidem v základní škole, kam Kristýna chodila. Poté, co Kristýna základní školu dokončila, tuto práci ukončila, neboť u ní nastaly problémy se štítnou žlázou a ledvinami. Od té doby je doma v invalidním důchodu. Kristýna je po zdravotní stránce bez omezení.

V současnosti žije Kristýna spolu se svým přítelem a tříletou dcerou Janou v městském bytě v rámci Programu sociálního bydlení na Praze 14.²² Jejich zařazení do sociálního bydlení předcházelo dlouhodobé hledání soukromého podnájemního bydlení. Dle slov Kristýny nebylo reálné vhodný byt najít, a to z důvodu častého odmítání ze strany soukromých majitelů bytů. Jelikož má Kristýna česky znějící příjmení, byla vždy úvodní komunikace po telefonu s pronajímatelem bezproblémová. Jakmile se však dostavili s přítelem na prohlídku bytu, byli majiteli odmítnuti s odůvodněním, že byt je již pronajatý někomu jinému, nebo dotyčný majitel navýšil cenu kauce, takže na ni neměli. Jednou se jim dokonce stalo, že jim majitel nechtěl byt pronajmout, protože mají malé dítě, které by mohlo rušit sousedy. Kristýna toto jednání odůvodňuje tmavší barvou jejich pleti. Uvedené jednání tak jeví známky nepřímé diskriminace. Zamezení diskriminace na trhu s bydlením v sobě nesou Koncepce romské integrace napříč všemi obdobími až do současné Strategie romské integrace do roku 2020.²³

V partnerském vztahu je s přítelem Viktorem (28 let) desátým rokem. Jejich vztah hodnotí jako již zcela zaběhnutý, tvrdí, že „vždy stačí, aby se jeden na druhého pouze podíval, a už je jasné, co druhý chce“. Občas ale zažívají ve vztahu stereotyp a potřebu si od sebe odpočinout. Kristýna přiznává, že mají rozdílné názory ve výchově Jany. V sociálním bydlení moc spokojená není. Je nespokojená s tím, že v jednom objektu žijí pouze „problémoví lidé“. Z toho důvodu se se sousedy moc nebaví, a to i proto, že prý

²² Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že je vytvoření systému sociálního bydlení jednou z nezbytných podmínek při řešení problémů Romů na trhu s byty.

²³ Strategie romské integrace do roku 2020 například navrhuje monitoring bariér a diskriminačních okolností bránících Romům v přístupu k bydlení. Samotnou diskriminaci považuje za těžko prokazatelnou. Jako možné řešení navrhuje například spolupráci veřejné ochránkyně práv s ČOI a dalšími inspekčními orgány. Pro účely výzkumu je podstatné zjistit, zda má respondent zkušenost s diskriminací na trhu s byty.

mezi nimi vznikají hádky a intriky. Nájemné je za domácnost placeno pravidelně a včas, takže nedisponují dluhem na nájmem. Sousedské vztahy hodnotí jako neutrální, neboť v daném objektu s nikým moc nekomunikuje. Svoji budoucnost vidí, stejně tak jako ostatní klienti sociálního bydlení, v nájmemním bydlení v městském bytě nezávisle na Programu. Se sociální prací v oblasti bydlení neměla do doby, než navázala kontakt se sociálními pracovníky OSVZ ÚMČ Prahy 14, zkušenosti.

Před nástupem na základní školu nezaznamenala Kristýna učení ze strany rodičů. Uvádí, že se spíše učila odkoukáváním od starší sestry. Jelikož viděla, jak sestra dělá domácí úkoly, začala se do školy těšit. Do mateřské školy před nástupem na ZŠ nedocházela, neboť ji hlídala babička. Přípravný ročník rovněž neabsolvovala. Koncepce romské integrace však v sobě nese doporučení přípravného ročníku nebo alespoň povinnou dvouletou docházku dítěte do mateřské školy před nástupem na školu základní.²⁴ Ona sama má však v plánu dát svoji dceru do mateřské školy, neboť již chce začít pracovat. Je obeznámena s povinností docházky Jany do přípravného ročníku předtím, než začne chodit do školy. Aktuální Strategie romské integrace cílí na zvýšení přístupu romských dětí ke kvalitnímu předškolnímu vzdělávání.

Vzdělávání na základní škole probíhalo u Kristýny v rámci hlavního vzdělávacího proudu na Praze 14.²⁵ S asistentem pedagoga, který je strategickými dokumenty dlouhodobě zmiňován, nemá žádné zkušenosti. Na prvním stupni neměla Kristýna ve škole žádné problémy. Na druhém stupni nastaly komplikace se zeměpisem. Z tohoto předmětu jí hrozilo propadnutí, nicméně nakonec si prospěch vylepšila na dvojku. Bojovala také s matematikou, kterou sama dodnes popisuje jako záludnou. V tu dobu chodila pravidelně dvakrát týdně na doučování, které probíhalo ráno před výukou. Na její docházku na doučování dohlížela matka. Základní školu Kristýna absolvovala bez propadnutí či reparátu. Na obědy do školy, které jí hradili rodiče, pravidelně chodila, a to i přesto, že byla dle jejích slov velmi vybíravá. Svačiny jí matka každý školní den připravovala. Příspěvek na stravování pro děti z nízkopříjmových rodin nebyl pobírán, navrhuje jej totiž až aktuální Strategie romské integrace do roku 2020.

Soustavným volnočasovým aktivitám se Kristýna nevěnovala. Volný čas trávila s kamarády venku, a to jak v dětství, tak v dospívání. Školou nabízené volnočasové

²⁴ Rozšiřování sítě přípravných tříd v systému základního vzdělávání ukládá ministru školství již Usnesení Vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce Koncepcí romské integrace.

²⁵ Problematika segregovaného vzdělávání je řešena napříč koncepcemi od roku 2004.

aktivity, které v tu dobu byly k dispozici, hodnotí jako velmi nudné. V době dospívání neměla Kristýna problémy se zákonem, nicméně přiznává, že několik jejích kamarádů z party, se kterou se v tu dobu scházela, tyto problémy mělo. Jednalo se o drobné krádeže či požívání nelegálních látek. Ona sama prý vyzkoušela marihuanu. Svoji dceru Janu mají s přítelem v plánu k zájmovým kroužkům vést. Jakmile začne chodit do mateřské školy, chtějí, aby začala chodit buďto do hudebního, nebo tanečního kroužku. Podpurná role škol v odpoledních hodinách a volnočasové služby jsou jedním z cílů Strategie romské integrace do roku 2020. Se sociálními službami v oblasti vzdělávání nemá Kristýna doposud žádné zkušenosti.

Po základní škole nastoupila Kristýna na střední odborné učiliště na Praze 2 v oboru prodavač. Zde později získala výuční list. Uvádí, měla se studiem potíže. Ty byly zapříčiněny její dlouhodobou absencí ze zdravotních důvodů. Kvůli opakujícím se angínám více jak půl roku nechodila do školy. Problémy nastaly poté, co opět do školy začala po nemoci chodit, a učitelka anglického jazyka ji nenechala postoupit do dalšího ročníku. Kristýna uvádí, že téměř každou hodinu byla dlouhou dobu ústně zkoušena a opakovaně z toho dostávala špatné známky. Učitelka na ni prý byla „zasednutá“, neboť prý neměla ráda Romy. Z toho důvodu nechtěla do školy chodit. Opravnou zkoušku ale nakonec zvládla a do dalšího ročníku postoupila. Během studia měla plnou podporu rodičů, kteří jí veškeré náklady s tím spojené hradili. Stipendium, prosazované již od Koncepce z roku 2004 do současnosti, nepobírala.²⁶ Odborné učiliště studovala, protože tím byla motivována k lepší budoucnosti a věřila, že bude takto bohatší, neboť měla v plánu si otevřít vlastní obchod. I když otec chtěl, aby šla studovat policejní střední školu, a matka, aby si udělala maturitu na hotelové škole, měla v obou podporu i ve studiu na SOU. Návstevou na maturitu nechtěla pokračovat, neboť měla velké obavy z matematiky, se kterou dlouhodobě bojovala. Strategické dokumenty romské integrace se shodují v tom, že je zapotřebí u Romů různými způsoby zvyšovat motivaci k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání. Motivace u Kristýny však nebyla dostatečná.

Po dokončení učiliště si udělala poslední letní prázdniny, a poté nastoupila na brigádu do masny, kde pracoval její otec. Zde pracovala dva měsíce, a poté se přihlásila

²⁶ Například Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „*umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.*“ (Koncepce romské integrace, 2004, str. 14), a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného, stravného či školních pomůcek.

do výběrového řízení na Českou poštu, kam byla přijata, vzápětí však odtamtud odešla, neboť se nepohodla s nadřízenou, která jí měla dávat nepříjemně najevo, že je Kristýna Romka. Poté se zaregistrovala na Úřadu práce, avšak aktivních nástrojů politiky zaměstnanosti, jejich antidiskriminační povaha je prosazována Konceptí od roku 2004, nevyužila.²⁷ Po dobu evidence na Úřadu práce prošla několika výběrovými řízeními, které pro ni byly neúspěšné. Kristýna opět uvedla, že vzhledem k jejímu česky znějícímu příjmení nastaly problémy až poté, co došlo na osobní pohovor. Předchozí telefonické či e-mailové kontaktování potenciálních zaměstnavatelů bývalo bez problémů. Po delším hledání zaměstnání začala pracovat brigádně v prodejně se sportovním oblečením, kde vydržela zhruba půl roku, a poté skončila, neboť ji tato práce nebavila. Nastalo další několikaměsíční období, během kterého byla Kristýna v evidenci na Úřadu práce. Před nástupem na mateřskou dovolenou si našla brigádu v lahůdkách jednoho obchodního řetězce, kde vydržela pár měsíců. Kristýna odhaduje, že v rámci výběrových řízení má zhruba o sedm až osm neúspěšných pokusů více než úspěšných. Po dobu zaměstnanosti vydělávala v řádech tisíců. Průměrnou mzdu odhaduje na osm tisíc, neboť nepracovala na hlavní pracovní poměr. Cíl růstu mezd ve vztahu k sociálním dávkám, prosazující například Koncepte romské integrace z roku 2004, tak nelze v tomto případě hodnotit. Peníze dle jejích slov nepotřebovala, neboť v tu dobu ještě bydlela u rodičů, kteří jí vše zajistili. To, co si vydělala, měla čistě pro svoji potřebu.

Od té doby, co se Kristýna osamostatnila od rodičů, se potýká ona i její přítel s nepříznivou finanční situací a sní souvisejícími dluhy. Dluhy jejího přítele jsou v celkové výši zhruba jednoho milionu korun a vzhledem k několika exekucím dostává nízkou mzdu. Dluhy Kristýny činí celkem více jak 120.000 Kč. Jedná se o několik dluhů u Dopravního podniku Hlavního města Prahy a pokutu za kouření na zastávce MHD. V rámci spolupráce s OSVZ byla započata spolupráce s dluhovou poradkyní organizace Rubikon. Za dobu této spolupráce své dluhy zmapovala a podala žádost o oddlužení. Příjmy domácnosti představují plat Viktora, rodičovský příspěvek na dceru Janu, doplatek na bydlení a přídavek na dítě. Čas od času finančně Kristýně vypomáhají její rodiče, kteří jí v případě potřeby nakupují potraviny.

²⁷ Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenosti s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepte romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

Kazuistika – Milan

V srpnu 2018 navázal Milan (25 let) kontakt s Odborem sociálních věcí a zdravotnictví ÚMČ Prahy 14 za účelem vyhledání pomoci s podáním žádosti o obecní byt na území Prahy 14. Jelikož se Milan spolu se svojí rodinou dlouhodobě nachází v nepříznivé bytové situaci, začal spolupracovat s tamním sociálním pracovníkem.

Milan se narodil a následně vyrůstal v Praze 14 na Černém Mostě, kde žije dodnes. Vyrůstal v obecním sídlištním bytě se svými rodiči a starší sestrou (29 let). Krátkou dobu s nimi bydlela Milanova teta, která se v tu dobu nacházela v tíživé životní situaci. Byt byl dostatečně velký pro všechny. V místě bydliště nezaznamenal žádnou výraznou kriminalitu ani jiné sociálně patologické jevy. Dle jeho slov se vždy jednalo o klasické „klukoviny“. Atmosféru v původní rodině popisuje jako normální. Mezi jednotlivými členy panovaly velmi dobré a silné vztahy, které přetrvávají dodnes, a to i poté, co se Milan osamostatnil. Jeho rodina se nikdy nepotýkala s dluhy, a to ani na nájemném, které bylo dle jeho slov placeno vždy včas. Právě jedním z cílů Konceptce romské integrace z roku 2004 je předcházení vzniku dluhu na nájemném. V tomto případě nebylo zapotřebí nastavení zmiňovanou koncepcí navrhovaného splátkového kalendáře či zvláštního příjemce dávek. Se sousedy rodina velmi dobře vycházela a vychází dodnes.

Oba Milanovi rodiče jsou vyučení. Otec je vyučený zedník a v současné době podniká v oboru stavebnictví. Matka, vyučená prodavačka, po škole pracovala dlouhou dobu v obchodě s potravinami na Praze 14. Aktuálně je však v invalidním důchodu. Po zdravotní stránce nemá Milan žádná omezení.

V současnosti bydlí v soukromé podnájemní garsoniére kousek od Rajské zahrady, která je pro jeho tříčlennou rodinu velmi malá a zároveň drahá, neboť platí i s poplatky 15.500 Kč. V tomto bytě bydlí se svojí přítelkyní Hanou (22 let) a jejich šestiletou dcerou Sabinou. Předtím bydleli chvíli na ubytovně a v několika jiných podnájmech. Se sociálním bydlením nemá osobní zkušenost, nicméně ví, že na Praze 14 funguje.²⁸ Z důvodu dostatečných příjmů rodiny, neměl zájem do Programu vstoupit, neboť to považuje za stigmatizující a má obavu z nálepky „sociálně nepřizpůsobivého“.

²⁸ Konceptce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že je vytvoření systému sociálního bydlení jednou z nezbytných podmínek při řešení problémů Romů na trhu s byty.

Již několik let se jim ale nedaří sehnat adekvátní bydlení. Milan uvádí, že se několikrát setkal s diskriminací v oblasti bydlení ze strany majitelů bytů. Jednou se mu prý dokonce stalo, že je soukromý majitel bytu odmítl s odůvodněním, které Milan během rozhovoru citoval, že „ti předchozí zájemci byli o tón světlejší“. Obdobná odmítnutí zažil dle jeho slov asi sedmkrát, a to i přesto, že měl připravené peníze na kauci. Potřebu zamezení diskriminace v sobě nese Koncepce romské integrace již z roku 2004.²⁹

V partnerském vztahu je spokojený. S přítelkyní Hanou jsou spolu již osmým rokem od doby, kdy jí bylo čtrnáct let. Dva roky po seznámení se jim narodila, v dnešní době již šestiletá, dcera Sabina. V jejich aktuálním bydlení se necítí spokojeně, neboť jim byt kapacitně za takovou cenu nevyhovuje. Rádi by měli určitou jistotu v bydlení, kterou vidí právě v bydlení obecním. V minulosti se jim totiž stalo, že je majitel domu nechal vystěhovat, neboť chtěl z daného domu udělat ubytovnu. Se sousedy vychází rodina bez problémů a nájemné platí vždy včas, což doložil Milan doklady v době, kdy chtěl žádat o obecní byt. Dluh na nájemném nemají. Kromě zkušenosti se sociální prací v rámci spolupráce s OSVZ za účelem řešení jeho bytové situace v této oblasti Milan jiné nemá.

V dětství se rodiče Milanovi věnovali. Když byl malý, matka ho učila v různých oblastech, například zpívání, což mu dle jeho slov nešlo, a později kreslení. Celkově se cítil být matkou do učení tlačěn. Před nástupem na základní školu chodil Milan do jeslí, neboť jeho rodiče chodili do práce, a později do mateřské školy. Milanova docházka do mateřské školy trvala až do doby jeho nástupu na základní školu. Přípravný ročník neabsolvoval. Absolvovala ho ale jeho dcera Sabina, která je aktuálně v první třídě a která prý školu zvládá bez problémů. Jako již osvědčené opatření je popsán přípravný ročník nebo alespoň dvouletá docházka dítěte do mateřské školy ve svém vyrovnávacím postupu Koncepce romské integrace 2004.³⁰

Nástup na základní školu probíhal dle Milanových slov naprosto bez problémů stejně jako celý průběh základní školy. Vzděláván byl v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Jediný problém, který nastal na druhém stupni, byla hrozící dvojka z chování, a to

²⁹ Strategie romské integrace do roku 2020 například navrhuje monitoring bariér a diskriminačních okolností bránících Romům v přístupu k bydlení. Samotnou diskriminaci považuje za těžko prokazatelnou. Jako možné řešení navrhuje například spolupráci veřejné ochránkyně práv s ČOI a dalšími inspekčními orgány. Pro účely výzkumu je podstatné zjistit, zda má respondent zkušenost s diskriminací na trhu s byty.

³⁰ Rozšiřování sítě přípravných tříd v systému základního vzdělání ukládá ministru školství již Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686. Jedná se o předchůdce Koncepcí romské integrace.

proto, že byl drzý na učitelku. Funkce vychovatele – asistenta učitele na škole, kam chodil, nebyla zavedena. Milan ale ví o školách na Praze 14, kam chodili jeho kamarádi z Černého Mostu, a kde asistent pedagoga v tu dobu působil. Asistent učitele měl v tu dobu již být zřizován na základních školách i odborných učilištích s cílem pomáhat dětem ze sociálně znevýhodněného prostředí se vzdáváním. Do školy na obědy, které mu hradili rodiče, chodil pouze na prvním stupni. Na druhém stupni odmítal na obědy chodit, neboť mu ve školní jídelně nechutnalo. Stravování tak řešil nakupováním potravin ve školním bufetu, na což mu dávala peníze matka. Milanova dcera Sabina do školy na obědy pravidelně chodí. Příspěvek na stravování ve škole, který navrhuje aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 a který má pomoci nízkopříjmovým rodinám, nepobírají a stravování dceři financují z rodinného rozpočtu.

Ve dvanácti letech začal Milan závodně boxovat. K boxu se dostal přes kamaráda, který chodil na tréninky do boxerského oddílu Palaestra, který byl zároveň nízkoprahovým zařízením pro děti a mládež. Na tréninky chodil pravidelně čtyřikrát až pětkrát týdně a zhruba jednou za čtrnáct dní se účastnil boxerských utkání. Kromě tréninků trávil čas s partou kamarádů z Černého Mostu, ale vždy jen pár hodin denně, a to v čase mezi školou a tréninky. Po trénincích býval unavený, takže chodil rovnou domů. Problémy se zákonem v tu dobu neměl, přiznává ale občasné „klukoviny“, například rozbité okno či občasné šarvátky mezi kamarády. Milanova dcera Sabina rovněž chodí třikrát týdně na tréninky boxu do jednoho z komunitních center na Praze 14, kde Milan dobrovolně vede tréninky dětí. Podpůrnou roli školy nebo jiné volnočasové služby dětí podporuje aktuální Strategie romské integrace do roku 2020.

Po ukončení základní školy začal Milan studovat na středním odborném učilišti stavebním a zahradnickém, obor Zedník, obkladač. Zde se rovněž vyučil a získal výuční list. Studium probíhalo bez problémů a hodnotí jej jako snadné. Stipendium, prosazované již Konceptí romské integrace z roku 2004 až do té současné, nepobíral.³¹ Ve studiu ho silně podporovali rodiče, kteří mu zároveň hradili náklady s ním spojené. Po vyučení sice nastoupil do zaměstnání, nicméně později se rozhodl pro návrat na maturitu na SOŠ Trivis, neboť začal pracovat u městské policie a doděláním maturity v určitém časovém horizontu bylo podmínkou pro výkon jeho práce. Studium na střední

³¹ Například Koncepte romské integrace z roku 2004 uvádí jako prioritu „umožnit sociálně znevýhodněným studentům, včetně romských, v rostoucím počtu dosažení středoškolského a vysokoškolského vzdělání.“ (Koncepte romské integrace, 2004, str. 14), a to například prostřednictvím úhrady školného na soukromých školách, cestovného, stravného či školních pomůcek.

škole hodnotí oproti učilišti jako náročnější, pokud se dle jeho slov člověk studiu alespoň trochu věnuje, tak jej úspěšně absolvuje. Maturitu tak absolvoval bez větších problémů. Motivaci k sekundárnímu a terciárnímu vzdělávání je zapotřebí dle koncepcí různými způsoby zvyšovat.

Již po vyučení začal Milan pracovat. Uvádí, že po vyučení nastoupil k Pražským službám jako popelář, a to dva týdny po absolvování učiliště. Práci mu zprostředkoval jeho bratranec, který v dané firmě, která potřebovala nové zaměstnance, pracoval. Zde po dvou letech skončil, neboť již nechtěl dělat popeláře a měl jiné představy o platu. V tu dobu pobíral plat v rozmezí 16.000 – 18.000 Kč. Po dobu hledání nového zaměstnání nastoupil brigádně do skladu, kde měl na starosti expedici zboží. Během toho ho zaujal inzerát městské policie, která v tu dobu hledala nové strážníky. Přihlásil se k výběrovému řízení a následně byl přijat. Plat, který jako strážník pobíral, činil přes 20.000 Kč plus různé benefity. Podmínkou výkonu této práce však bylo, že si do stanovené doby dodělá maturitu. Po dvou letech u městské policie však skončil, neboť se zde setkával s rasismem ze strany jeho kolegů, kteří měli neustálé a nemístné nářázky na Romy. Maturitu ale i tak dodělal. Po ukončení tohoto zaměstnání se přihlásil Milan na Úřad práce. V rámci rekvalifikace, jakožto nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, udělal řidičské oprávnění skupiny C a E. Nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, jejichž antidiskriminační povahu prosazuje již Koncepce z roku 2004, tak využil.³² S diskriminací se zde neseťkal. Se sociálními službami v oblasti zaměstnanosti nemá zkušenosti. Zhruba po třech měsících svoji evidenci na ÚP ukončil a založil si živnost. Od té doby pracuje jako řidič taxi. Uvádí, že si měsíčně vydělá v průměru mezi 25.000 a 30.000 Kč, což považuje jako dostačující.³³

Po finanční stránce je Milanova domácnost bez problémů. Příjmy rodiny činí jeho výplata a výplata Hany, která pracuje jako prodavačka v prodejně s drogerií. Oba partneři jsou bez dluhů, Milan uvádí, že nikdy dluhy on ani jeho rodina neměli. Dávky hmotné nouze rovněž nepobírají.

8.5.7 Výsledky druhé části výzkumu

³² Jedním z cílů výzkumu je zjistit, zda má respondent zkušenost s nástroji aktivní politiky zaměstnanosti. Například Koncepce romské integrace z roku 2004 konstatuje, že jsou Romové málo zasaženi vládní politikou zaměstnanosti. Navrhuje zavedení cílených a specializovaných opatření adresovaných Romům.

³³ Růst mezd ve vztahu k možným příjmům prosazuje již Koncepce romské integrace z roku 2004.

Výsledky druhé části výzkumu rigorózní práce jsou rozčleněny podle jednotlivých oblastí, a to do částí týkajících se vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení. Vzhledem ke zjištění přítomnosti dluhů u všech tří sociálně vyloučených respondentů byla do výsledků zahrnuta rovněž dluhová problematika.

Oblast vzdělávání

I přes řadu vyrovnávacích opatření, realizovaných vládami ČR, která jsou obsažená v jednotlivých koncepcích romské integrace, konstatuje aktuální Strategie romské integrace do roku 2020, že v porovnání s většinovou společností přetrvávají u romské menšiny nižší vzdělanostní ambice a segregační tendence. (Koncepce romské integrace do roku 2020)

Výzkumná otázka č. 1 se proto zabývá účinností vybraných vyrovnávacích opatření v oblasti vzdělávání, která jsou obsažená ve strategických dokumentech zabývajících se romskou integrací, ve vztahu k situaci osob ohrožených sociálním vyloučením.

Výzkumný vzorek představovali respondenti a priori bez ohledu na jejich dosažené vzdělání. Nejvyšším dosaženým vzděláním, vyšším odborným, disponoval pouze jeden z celkového počtu šesti respondentů. Dotyčný respondent s nejvyšším dosaženým vzděláním zároveň nevykazoval známky sociálního vyloučení. Naproti tomu nejnižšího stupně vzdělání, základního, dosáhl rovněž pouze jeden respondent, který však již byl sociálně vyloučený. Výše uvedené tvrzení Koncepce romské integrace do roku 2020 tak lze upřesnit tím, že v porovnání se sociálně integrovanou částí romské menšiny, přetrvávají nižší vzdělanostní ambice u sociálně vyloučených Romů, což je jednou z příčin jejich nepříznivé sociální situace.

Zajímavým zjištěním je fakt, že rodiče sociálně vyloučených respondentů disponují znatelně nižším dosaženým vzděláním v porovnání s rodiči sociálně integrovaných. Rodiče první skupiny respondentů měli ve dvou případech dosažený nejnižší stupeň vzdělání, čili základní, a v jednom případě ukončené střední odborné učiliště. Oproti tomu rodiče sociálně integrovaných respondentů disponovali minimálně výučním listem a v jednom případě měla matka respondentky dosažené vysokoškolské vzdělání. Konkrétně tato respondentka rovněž disponuje nejvyšším stupněm vzdělání z celkového výzkumného vzorku, a to vyšším odborným.

Na základě tohoto poznatku lze usoudit, že se úroveň vzdělání rodičů odráží na úrovni dosaženého vzdělání osob ohrožených sociálním vyloučením a výrazným způsobem ji ovlivňuje. Koncepcemi prosazovaná sociální práce s rodinou by v této oblasti proto neměla být zaměřena pouze na sociálně vyloučené osoby, nýbrž by měla zahrnovat i práci s jejich rodiči, případně širší rodinou, jakožto primárním nositelem jejich hodnotových vzorců a zdrojem motivace ke vzdělávání.

Úkolem sociálních pracovníků, kteří pracují s osobami ohroženými sociálním vyloučením, by proto mělo být podávání dostatečných a jasných informací o pozitivních vzdělání a ve spolupráci s rodinnými příslušníky je motivovat k lepšímu a zodpovědnému přístupu ke vzdělávání. Za tímto účelem by měl sociální pracovník monitorovat, zda romské rodiče dostatečně dohlíží na průběh vzdělávání jejich dětí a to zejména v případech, kdy mají dosažené pouze základní vzdělání. Po celou dobu spolupráce je jim zapotřebí poskytovat podporu a dle potřeby také odborné poradenství. Osoby, jejichž rodiče mají dosažené nízké vzdělání, mají totiž větší tendence neklást na vzdělání dostatečný důraz.

I přesto, že je potřeba rozšiřování přípravných ročníků v rámci předškolního vzdělávání zmíněna již v Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686, nemá z pohledu uživatele služby osobní zkušenost s přípravným ročníkem ani jeden z respondentů. Pět z nich však před nástupem na základní školu docházelo do mateřské školy, což bylo rovněž jedním z opatření prosazovaných již Koncepcí romské integrace z roku 2004. Pouze jedna respondentka do mateřské školy nechodila, neboť byla hlídána babičkou.

Ani u jednoho z respondentů, včetně té, která do mateřské školy nedocházela, nebyly zaznamenány žádné komplikace s přestupem na základní školu ani prospěchové problémy v prvních letech vzdělávání. U všech tří sociálně vyloučených respondentů ale byly zaznamenány prospěchové problémy na základní škole v pozdějších ročnících, zatímco sociálně integrovaná část respondentů výrazné problémy s prospěchem neměla. Na základě tohoto zjištění lze tvrdit, že je docházka do mateřské školy v rámci předškolní přípravy dostatečnou přípravou na přechod osob ohrožených sociálním vyloučením do systému základního vzdělávání.

Všechny tři děti rozdílných respondentů, které jsou v současnosti ve školním věku, do přípravného ročníku již docházely. Aktuálně jsou vzdělávány v rámci hlavního

vzdělávacího proudu a doposud u nich nebyly zaznamenány v tomto ohledu žádné vzdělávací ani kázeňské problémy. Na základě toho lze konstatovat, že ačkoliv je potřeba zavedení a rozšiřování přípravných ročníků zmíněna vládou minimálně již v roce 1997, docházelo k jejich praktickému zavádění, alespoň na Praze 14, až v posledních letech.

Na základě tohoto zjištění lze usoudit, že je samotná docházka dětí z rodin ohrožených sociálním vyloučením do mateřské školy dostačujícím nástrojem k přechodu a zvyknutí si na režim základních škol. V této souvislosti se dá institut přípravného ročníku zatím zhodnotit pouze jako vhodný doplněk k docházce do mateřské školy v rámci předškolní přípravy, který by měly absolvovat spíše jen děti, u nichž je evidentní, že nejsou schopny zvládat režim v mateřských školách. Hodnotit, jakým způsobem se absolvování přípravného ročníku odrazí na průběhu vzdělávání uvedených dětí ve vyšších ročnících, zatím není možné, neboť by to vyžadovalo několikaletý monitoring průběhu jejich vzdělávání.

Tato skutečnost by měla být v následujícím strategickém dokumentu zabývajícím se romskou integrací zohledněna v tom smyslu, že bude v následujícím období prosazována povinnost absolvování přípravného ročníku pouze u dětí se sociálně znevýhodněného prostředí, které, na základě úsudku učitelky ve spolupráci se sociálním pracovníkem, nezvládají režim mateřských škol a u nichž je tak pravděpodobné, že nebudou zvládat ani režim škol základních. U dětí, které předpoklad ke zvládnutí prvních let na základní škole mají, by měly přípravné ročníky fungovat spíše jako možnost pro rodiče, kteří mají dobrovolně zájem o to, aby do nich jejich děti docházely.

Již od roku 2004 se strategické dokumenty týkající se romské integrace zabývají problematikou segregovaného vzdělávání. Dlouhodobě je v tomto ohledu prosazován přístup spočívající ve vzdělávání dětí ze sociálně znevýhodněného prostředí v rámci hlavního vzdělávacího proudu v případě, že k takovému typu vzdělávání mají předpoklady.

Pouze jeden z celkového počtu šesti respondentů byl v úvodních letech jeho působení na základní škole přeřazen na zvláštní školu, a to aniž by předtím propadl nebo u něho byly zaznamenány nepřekročitelné vzdělávací problémy. Tento respondent, který v současné době vykazuje známky sociálního vyloučení, ačkoliv zvláštní školu absolvoval bez výraznějších potíží, později neuspěl na dvou středních odborných

učilištích, a má tak absolvované pouze základní vzdělání. Z toho vyplývá, že vzdělávání mimo hlavní vzdělávací proud zásadním způsobem snižuje šance žáků v segregovaném vzdělávání na úspěšné absolvování sekundárního vzdělání, a to i středních odborných učilištích jakožto nejnižší formě sekundárního vzdělání. Zbylí respondenti, bez ohledu na jejich aktuální sociální situaci, byli vzděláváni na základní škole v rámci hlavního vzdělávacího proudu a úspěšně absolvovali minimálně střední odborné učiliště.

Respondent, který byl vzděláván mimo hlavní vzdělávací proud, předtím pravidelně docházel do mateřské školy. I přesto se mu nepodařilo udržet se v systému základního ve vyšších ročnících a sekundárního vzdělávání uspět. To potvrzuje skutečnost, že povinnou docházku do mateřské školy lze chápat jako efektivní nástroj pouze ve vztahu k nástupu na základní školu a k aklimatizaci na nový školní režim, nikoliv však jako nástroj ovlivňující průběh celého vzdělávacího procesu na základních školách.

Skutečnost, že zbylé dvě sociálně vyloučené respondentky disponují výučním listem a i přesto se nacházejí v nepříznivé sociální situaci, dokazuje, že vzdělání není to jediné, co ovlivňuje situaci sociálně vyloučených osob. Lze však konstatovat, že vzdělávání mimo hlavní vzdělávací proud výrazně snižuje šance osob ohrožených sociálním vyloučením na dosažení vyššího stupně vzdělání, a tím i možnost jejich následného uplatnění na trhu práce.

S koncepcemi prosazovanou funkcí asistenta pedagoga nemá osobní zkušenost ani jeden z celkového počtu šesti respondentů. Dokonce ani v případě respondenta vzdělávaného mimo hlavní vzdělávací proud nebyla pomoc ze strany asistenta pedagoga zaznamenána. Otázkou tak je, zda by asistent pedagoga mohl reálně průběh jeho působení na základní škole ovlivnit či nikoliv. Efektivitu funkce asistenta pedagoga, který by měl být dle strategických dokumentů zřizován na školách za účelem pomoci dětem ze socio-kulturně znevýhodněného prostředí, nelze v případě respondentů z Prahy 14 posoudit.

V tomto ohledu však lze tvrdit, že základní školy na Praze 14 prakticky tento institut nevyužívají, to i přes vyšší počet žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, který do nich dochází. I přesto, že Koncepce romské integrace 2004 deklaruje využití řady motivačních nástrojů Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy s cílem motivovat ředitele škol ke zřizování funkce asistenta pedagoga, není tento institut v praxi dostatečně využíván. V tomto ohledu lze uvedená motivační opatření vyhodnotit jako

nedostačující. Následující strategický dokument, který bude navazovat na aktuální Strategii romské integrace do roku 2020, by se proto měl mimo jiné zaměřit na jasné vymezení způsobů a konkrétních opatření, jakými bude motivace ředitelů škol k zaměstnávání asistentů pedagoga zvyšována.

Stejně tak s pobíráním „stipendia“ či příspěvku na stravování pro žáky a studenty ze sociálně znevýhodněného prostředí nemá zkušenost žádný z respondentů, a to jak z doby svého studia, tak ze současnosti, kdy na základní školu docházejí jejich děti. Ačkoliv na Praze 14 pobíralo v době sběru dat příspěvek na stravování, zprostředkovaný řediteli základních škol, několik rodin nezahrnutých do výzkumného vzorku, žádný z respondentů, jejichž děti docházejí v současnosti do základních škol, o tomto příspěvku nevěděl. I přesto, že nelze určit dopad tohoto institutu na průběh vzdělávání a motivaci žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, měl by se následující strategický dokument zaměřit na zvyšování informovanosti rodičů o možnostech jeho pobírání tak, aby bylo možno jej uplatňovat, a tím naplňovat cíl stanovený již v Koncepci romské integrace z roku 2004.

Důležitým zjištěním je skutečnost, že oproti sociálně vyloučeným respondentům, provozovali všichni tři sociálně integrovaní respondenti soustavné volnočasové aktivity v době své přípravy na budoucí povolání. U respondentů, kteří volnočasové aktivity provozovali, nebyly zaznamenány na základní škole zaznamenány žádné výrazné problémy. Všichni rovněž následně dosáhli minimálně středního vzdělání s maturitou.

Naopak respondenti vykazující známky sociálního vyloučení trávili volný čas převážně pasivně nebo bezúčelně s partami svých vrstevníků. Ve dvou těchto případech se dokonce jednalo o delikventní party dětí. Na základě toho lze jednoznačně tvrdit, že soustavné a cílené volnočasové aktivity mají pozitivní dopad na školní prospěch osob ohrožených sociálním vyloučením a spolu s tím i na jejich následnou sociální situaci. U jedné z respondentek, která byla členkou delikventní party dětí, byly ve škole zaznamenány kromě prospěchových problémů také kázeňské problémy.

Ačkoliv je ve strategických dokumentech zabývajících se romskou integrací potřeba volnočasových aktivit popsána různými způsoby, není v nich v tomto ohledu kladen dostatečný důraz na jejich zajišťování a zvyšování informovanosti o nich. Subjekty poskytující volnočasové aktivity pro děti by měly být cíleně podporovány ve vytváření dostatečně kvalitních programů a ve zvyšování informovanosti o nich, a to především

u rodin, které vychovávají děti trávící volný čas pasivně. To by mělo být rovněž úkolem sociálních pracovníků, kteří s těmito rodinami spolupracují.

Z výše uvedených poznatků lze vyvodit závěr, že ke zvyknutí si na vzdělávací systém romských dětí na základních školách efektivně přispívá kvalitní předškolní příprava ve formě dostatečně dlouhé doby jejich docházky do mateřské školy. Využívání přípravného ročníků před nástupem na základní školu by mohlo stačit pouze v případech, kdy není institut povinné docházky do mateřské školy dostačující, což by mohli posoudit učitelé v mateřských školách nebo sociální pracovníci, kteří rodinami spolupracují.

Následný průběh celého vzdělávání na základní škole pozitivně ovlivňuje nástroj spočívající v zajištění volnočasových aktivit pro romské děti. Kvalitní a systematické trávení volného času, díky čemuž si děti osvojují jisté návyky a pravidla, se kladně odráží na jejich školním prospěchu a s tím spojeném sekundárním vzdělávání. V konečném důsledku tato dvě opatření přispívají k dosažení vyššího stupně vzdělání, čímž zvyšují šance osob ohrožených sociálním vyloučením na pracovním trhu a na jejich následné uplatnění i v ostatních oblastech života.

Oblast zaměstnanosti

„Jedním z nezbytných předpokladů společenského vzestupu Romů je zlepšení jejich pozice na trhu práce. Dosažení tohoto cíle se však dlouhodobě nedaří, míra nezaměstnanosti Romů se od počátku transformace ekonomiky v ČR po roce 1989 zvyšuje a je nepřijatelně vysoká ve srovnání s většinovou populací.“ (Strategie romské integrace do roku 2020, str. 53)

Výše uvedené tvrzení přispělo k tomu, že se výzkumná otázka č. 2 zabývá účinností vybraných vyrovnávacích opatření ze strategických dokumentů romské integrace v oblasti zaměstnanosti, ve vztahu k situaci osob ohrožených sociálním vyloučením.

Koncepce romské integrace z roku 2004 v tu dobu odhadovala sedmdesátí až devadesátiprocentní nezaměstnanost u příslušníků romských komunit. (Koncepce romské integrace 2004) Tento odhad odůvodňuje nedostatečnou motivací Romů, způsobenou nízkými mzdami v poměru s financemi, které lze získat dávkami

ze sociálního systému. Prosazuje proto opatření spočívající ve zvýšení rozdílu mezi minimální mzdou a výší poskytovaných sociálních dávek.

Na základě provedené analýzy bylo zjištěno, že v době, kdy byli zaměstnaní, vydělávali sociálně vyloučení respondenti v průměru více peněz oproti sociálně vyloučené části výzkumného vzorku. Průměrná mzda, kterou vydělávali sociálně integrovaní respondenti v době, kdy s prací začínali, byla o cca šest tisíc vyšší, než mzdy sociálně vyloučených respondentů. Tento výsledek je však hrubým odhadem, neboť nezohledňuje rozdíly mezi typy pracovních vztahů respondentů. Zatímco například Milan po vyučení pracoval na hlavní pracovní poměr jako popelář a vydělával v průměru 16.000 Kč, Kristýna má naopak zkušenosti pouze s brigádami, a to z doby než nastoupila na mateřskou dovolenou, a svůj průměrný plat odhaduje na 8.000 Kč. Z tohoto důvodu nelze provést porovnání mezd respondentů se zákonem stanovenou minimální mzdou, kterou pracovní smlouvy nezohledňují.

Lze však konstatovat, že od roku 2004 minimální mzda každoročně rostla. V roce 2004 činila zákonná minimální mzda 6.700 Kč, v roce 2016 byla stanovena na 9.900 Kč. Za dvanáct let tak minimální mzda vzrostla o 3.200 Kč. (Pícl & Körner, 2016) Zmiňovaná koncepce sice prosazovala zásadnější růst minimální mzdy, nicméně nerozvedla, o kolik konkrétně by například minimální mzda měla meziročně růst. Cíl růstu minimální mzdy ve vztahu k možným příjmům ze sociálních dávek již v aktuální Strategii romské integrace do roku 2020 není obsažen.

Nedostačující mzda byla ve čtyřech případech mezi respondenty důvodem ke změně zaměstnání. V době sběru dat pobírali respondenti po změně zaměstnavatele vyšší mzdy, než v době, kdy jim přišla jejich mzda málo motivující. Nejvýznamnější nárůst mzdy byl zaznamenán u sociálně integrovaného respondenta poté, co absolvoval rekvalifikační kurz řidiče, jakožto nástroj aktivní politiky zaměstnanosti a následně založil živnost. V tomto případě činil nárůst jeho mzdy pět až deset tisíc. Jako živnostník, řidič taxi, vydělával 25.000 Kč až 30.000 Kč, což již považuje za dostačující.

Oproti tomu Petr, druhý ze dvou respondentů, kteří využili nástroje aktivní politiky zaměstnanosti a kterému bylo Úřadem práce zprostředkováno společensky účelné pracovní místo, ve zprostředkovaném zaměstnání dlouho nevydržel z důvodu nedostačující mzdy.

Na základě tohoto zjištění lze usoudit, že nástroj spočívající v systematickém zvyšování kvalifikace formou rekvalifikačních kurzů, jakožto nástroje aktivní politiky zaměstnanosti, má v případě, že se absolvent nově získané kvalifikaci následně věnuje, pozitivní dopad minimálně na finanční situaci osob ohrožených sociálním vyloučením. Společensky účelné pracovní místo lze považovat spíše jako efektivní krátkodobý nástroj státu v boji proti nezaměstnanosti, nicméně se ukázalo, že neměl tento nástroj dostatečný vliv na finanční motivaci respondenta k práci, což brzy vedlo k jeho opětovné změně zaměstnání. V tomto ohledu lze vnímat přínos společensky účelných pracovních míst především v tom, že si nezaměstnaní udrží či znovu osvojí pracovní návyky.

V následujících odstavcích bude stručně popsána nejprve pracovní historie a výše mezd ve vztahu k motivaci sociálně vyloučených a následně integrovaných respondentů.

Respondentka Tereza po vyučení až do nástupu na mateřskou dovolenou pracovala u dvou různých zaměstnavatelů jako pekařka. Její průměrná mzda se během této doby pohybovala okolo 11.000 Kč. Vzhledem k náročnosti povolání pekařky nevnímá tuto mzdu jako dostatečně motivující.

Kristýna vystřídala několik brigád, během kterých pracovala jako prodavačka nejprve v masně, poté v obchodě s oblečením a před nástupem na mateřskou dovolenou v lahůdkách obchodního řetězce. Brigádami si dle svého odhadu vydělávala v průměru 8.000 Kč měsíčně. Pro Kristýnu byla výše její mzdy dostačující, neboť v té době bydlela u rodičů, kteří jí finančně pomáhali.

Respondent Petr začal pracovat brigádně ve skladu a nedokázal již uvést výši mzdy, kterou v tu dobu pobíral. Z důvodu ukončení činnosti zaměstnavatele byl krátkou dobu v evidenci Úřadu práce, prostřednictvím kterého si našel práci jako všestranný dělník u sociálního podniku. Zde pobíral plat ve výši cca 11.000 Kč, což mu přišlo nedostačující a touto částkou dostatečně motivován. Po rodičovské dovolené začal pracovat jako popelář u soukromé firmy, kde pobíral plat okolo 20.000 Kč, a to i po srážkách stanovených insolvenčním řízením, což považuje za dostačující.

Kromě posledního platu Petra, který činil 20.000 Kč, z výzkumu vyplývá, že v ostatních případech mzdy, kterou pobírali sociálně vyloučení respondenti, nebyla výrazně překročena výše minimální mzdy stanovené v roce 2016, a to 9.900 Kč. V těchto případech, kromě Kristýny, nepovažovali respondenti svůj plat za dostatečně motivující.

Ze zástupců sociálně integrovaných respondentů dosahoval nejvyššího příjmu Milan, který pracoval jako živnostník, řidič taxi. Svůj příjem uvedl v rozpětí mezi 25.000 – 30.000 Kč, a to podle toho, kolik kilometrů měsíčně se zákazníci odjezdí. Předtím se živil jako strážník u městské policie, kde si vydělal v průměru 20.000 Kč. Z práce u městské policie neodešel kvůli penězům, ale kvůli vztahům s kolegy na pracovišti. Ještě před městskou policií pracoval Milan jako popelář u soukromé firmy a pobíral měsíční plat 16.000 – 18.000 Kč, což mu přišlo nedostačující a což rovněž bylo důvodem ke změně zaměstnání.

Respondentka Ivana po ukončení svého vzdělávání pracovala jako prodavačka v lahůdkách v rámci obchodního řetězce. Z důvodu ukončení činnosti zaměstnavatele začala pracovat v obchodu s obuví, kde po několika měsících skončila kvůli vztahům na pracovišti. Následně byla několik let zaměstnána u České správy sociálního zabezpečení jako účetní a vydělávala v průměru 14.000 Kč, což jí po necelých čtyř letech přišlo nedostatečně motivující. Z toho důvodu ukončila pracovní poměr a začala pracovat u České pošty. Její aktuální plat činí cca 22.000 Kč, což je dle jejích slov již přijatelné.

Karolína si brigádně přivydělávala již během studia na VOŠ jako servírka. Plnohodnotně pracovat začala až po jeho ukončení, a to jako referentka Úřadu práce. Měsíční plat, který v tu dobu pobírala, činil cca 16.000 Kč, což pro ni nebylo po dvou letech zaměstnání dostačující. Z toho důvodu se rozhodla práci změnit a až do doby sběru dat byla zaměstnána jako sociální pracovnice městského úřadu, kde pobírala plat v hodnotě cca 22.000 Kč.

Z výše uvedených odstavců vyplývá, každý ze tří sociálně integrovaných respondentů alespoň jednou změnil zaměstnání z důvodu nízké finanční motivace. Lze konstatovat je pro ně mzda v minimální výši 20.000 Kč dostačující. Platy respondentů vykazujících známky sociálního vyloučení byly v průměru, oproti sociálně integrovaným, nižší a znatelně blíže k výši minimální mzdy z roku 2016.

Na základě získaných dat lze tvrdit, že mzda je skutečně jedním z hlavních motivačních faktorů osob ohrožených sociálním vyloučením k výkonu legální práce. Hranice dostačující mzdy ve vztahu k motivaci k práci by se dala odhadnout na 20.000 Kč, což je v porovnání s minimální mzdou stanovenou na rok 2019 zhruba o 6.500 Kč více. Ačkoliv se výše měsíční minimální mzdy od 1. 1. 2020 zvyšuje na 14.600 Kč při

týdenní pracovní době 40 hodin (www.finance.cz), na motivaci osob ohrožených sociálním vyloučením k výkonu legálního zaměstnání na hlavní pracovní poměr, a s tím spojené míře jejich zaměstnanosti, se to pravděpodobně neodrazí. Praktické využití opatření ve formě růstu minimální mzdy, lze proto hodnotit jako nedostačující.

Z toho důvodu by se měl strategický dokument, který bude navazovat na aktuální Strategii romské integrace do roku 2020, znovu zaměřit na prosazování zvyšování rozdílu mezi zákonem stanovenou minimální měsíční mzdou a výší financí získatelných z dávek sociálního systému, jakožto principu zvyšujícího motivaci k legální činnosti na hlavní pracovní poměr. Jelikož je legální pracovní činnost na základě pracovní smlouvy jistou zárukou finančního příjmu a úhrady zákonem stanovených odvodů, měly by strategické dokumenty zohledňovat rovněž míru finanční motivace osob ohrožených sociálním vyloučením tímto způsobem.

Oproti sociálně integrovaným respondentům čelili všichni sociálně vyloučení respondenti dluhům. Zadlužení je tak jednou z příčin sociálního vyloučení osob, které jsou jím ohroženy. Všichni dlužníci za tímto účelem intenzivně spolupracovali s bezplatnou dluhovou poradkyní působící na Úřadu městské části Praha 14. Ve všech třech případech bylo hlavním cílem této spolupráce podání návrhu na oddlužení, díky kterému by se dotyční v horizontu několika let, při plnění podmínek stanovených insolvenčním řízením, dluhů zbavili. Jelikož je podmínkou podání návrhu na oddlužení placení stanovené minimální měsíční částky, dokládají zadlužení respondenti dluhové poradkyni doklad o výši jejich příjmů. Z tohoto důvodu je zásadní, aby měli legální finanční příjem. Respondent Petr, již několikátým rokem pracuje na hlavní pracovní poměr, čímž plní jednu z podmínek jeho spolupráce s dluhovou poradkyní.

Cílem spolupráce respondentek Terezy a Kristýny rovněž bylo podání návrhu na oddlužení. Ačkoliv byly obě v době sběru dat na rodičovské dovolené, budou muset i po jejím skončení nadále, ve vztahu k možnému oddlužení, vykazovat dluhové poradkyni své příjmy. Zatím však nelze hodnotit, zda budou po skončení jejich rodičovské dovolené skutečně výdělečně činné.

I tak lze usoudit, že je možnost podání návrhu na oddlužení výrazným motivačním faktorem sociálně vyloučených osob, které čelí dluhům, k výkonu legální pracovní činnosti, což mimo jiné potvrdila i dluhová poradkyně působící na Úřadu městské části Praha 14. Oblasti dluhů je níže věnována samostatná kapitola.

Závažné téma v oblasti zaměstnanosti osob ohrožených sociálním vyloučením představuje dle strategických dokumentů diskriminace na trhu práce. Pouze jeden z šesti respondentů uvedl, že má osobní zkušenost s diskriminací při hledání zaměstnání. V tomto konkrétním případě respondentka dle jejích slov opakovaně čelila diskriminaci, kterou odůvodňuje jejím typicky romským vzhledem. Uvedla, že telefonický či elektronický kontakt s potenciálními zaměstnavateli býval z důvodu jejího česky znějícího příjmení bezproblémový. Problémy nastaly vždy až poté, co došlo na osobní schůzku. Zbylí respondenti osobní zkušenost s diskriminací při hledání zaměstnání neměli.

Opakovaně byl však, konkrétně u třech respondentů, uveden rasismus až na pracovišti, nikoliv během výběrového řízení. S tím mají osobní zkušenost dva respondenti sociálně integrovaní respondenti a jeden sociálně vyloučený respondent. Rasismus ze strany nadřízených či kolegů byl ve všech třech případech důvodem k podání výpovědi. Jednou z respondentů, kteří osobně pocítili rasismus na pracovišti, je mimo jiné respondentka, která jako jediná čelila diskriminaci již při hledání zaměstnání.

Z výsledků tak vyplývá, že se vyskytují různé formy diskriminace či rasismu v oblasti zaměstnanosti osob ohrožených sociálním vyloučením ve větší a intenzivnější míře až během výkonu práce na pracovišti a to jak se strany kolegů, tak ze strany nadřízených, než během výběrových řízení. Tato skutečnost negativně ovlivnila situaci některých respondentů v zaměstnání a tím i jejich celkovou sociální situaci. Ačkoliv je dlouhodobě strategickými dokumenty zabývajícími se romskou integrací diskriminace považována za jeden z hlavních problémů v oblasti zaměstnanosti, poukazují dokumenty na diskriminaci na pracovním trhu jako takovém, a rizika projevů diskriminace v pracovním kolektivu již nezohledňují.

Z tohoto důvodu lze hodnotit strategickými dokumenty prosazovaná, takto nastavená, antidiskriminační opatření jako nedostačující.

Zajímavým zjištěním je skutečnost, že se ani jeden z respondentů nepotýkal s nezaměstnaností delší než šest měsíců. Na druhou stranu sehrávala v některých případech negativní roli nezaměstnanost opakovaná.

Oblast bydlení

V oblasti bydlení konstatuje Strategie romské integrace do roku 2020, že „*Špatné bydlení, často ve vyloučených lokalitách či „špatných adresách“, charakterizuje životní situaci značné části romské menšiny. Romové a romské rodiny, žijící mimo vyloučené lokality, často narážení na obavy, předsudky a diskriminaci ze strany pronajímatelů nemovitostí.*“ (Strategie romské integrace do roku 2020.

Z tohoto důvodu byla stanovena výzkumná otázka č. 3, s cílem nalezení odpovědi na to, za jak účinná lze považovat vybraná vyrovnávací opatření ze strategických dokumentů, které se zabývají romskou integrací, v oblasti bydlení, ve vztahu k situaci osob ohrožených sociálním vyloučením.

Na základě provedené analýzy případových studií osob ohrožených sociálním vyloučením lze konstatovat, že většina respondentů, konkrétně čtyři z šesti, se v době sběru dat potýkala s nepříznivou bytovou situací. Tito respondenti se rozhodli svoji situaci řešit a za tímto účelem navázali spolupráci s Odborem sociálních věcí a zdravotnictví Úřadu městské části Praha 14. Jeden z respondentů, který se nacházel v nepříznivé bytové situaci, a byl proto klientem OSVZ ÚMČ Praha 14, však nevykazoval známky sociálního vyloučení. Jeho situaci dlouhodobě negativně ztěžuje diskriminace na trhu s byty, které dle jeho slov v minulosti opakovaně čelil.

Diskriminace dlouhodobě představuje na trhu s byty závažný problém a již Koncepce romské integrace z roku 2004 uvádí, že je diskriminace v oblasti bydlení velmi těžko prokazatelná. Aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 v sobě mimo jiné nese opatření spočívající v podpoře nediskriminačního přístupu Romů k bydlení.

I přes dlouhodobě prosazovaná antidiskriminační opatření, má polovina respondentů s diskriminací v oblasti bydlení osobní zkušenost a to bez ohledu na to, zda jsou sociálně vyloučení či nikoliv. Nutno podotknout, že dva z respondentů, kteří s diskriminací na trhu s byty osobní zkušenost nemají, ani neměli příležitost jí čelit. První z nich, Karolína, totiž začala bezprostředně po svém osamostatnění se od matky bydlet u přítele. To, že do doby sběru dat nebyla obětí diskriminace, navíc odůvodňuje česky znějícím příjmením a jejím ne typickým romským vzhledem.

Druhá respondentka, Ivana, diskriminaci v této oblasti doposud nečelila, neboť se od svých rodičů, kteří mají byt v soukromém vlastnictví, odstěhovala rovnou do bytu, který má ona rovněž v osobním vlastnictví. Na základě toho lze konstatovat, že všichni z respondentů, kteří měli možnost na trhu s byty diskriminaci čelit, jí opravdu čelili.

Negativní roli v tomto ohledu sehraává spíše typicky romský vzhled a romsky znějící příjmení, než samotná sociální situace osob ohrožených sociálním vyloučením.

Na základě tohoto zjištění lze hodnotit dosavadní nastavení antidiskriminačních opatření jako nedostačující, neboť nijak nezmírňují dlouhodobě vyskytující se rasovou diskriminaci na trhu s byty. V tomto ohledu lze doporučit prosazování opatření spočívající v podpoře a pomoci příslušníkům romských komunit, kteří mají předpoklady k udržení bydlení, prostřednictvím sociální práce.

Sociální pracovníci, kteří působí na úřadech, by měli v tomto ohledu pomoci klientům v jednání s majiteli nemovitostí, nabídnout jim doprovod na prohlídku bytu a během ní případně majiteli popsat fungující spolupráci s daným klientem. Sociální práce by však v těchto případech neměla končit předáním nového bytu. Podpora a pomoc při zvládnání možných obtíží spojených s novým bydlením by měla pokračovat po individuálně stanovenou dobu a to než sociální pracovník spolu s klientem usoudí, že je dotyčný schopen povinnosti spojené s bydlením samostatně zvládat.

Jako jedno z opatření, navrhovaných Koncepcí romské integrace z roku 2004, s cílem zlepšit nepříznivou situaci příslušníků romských komunit v oblasti bydlení, je vznik systému sociálního bydlení. Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 toto řešení doplňuje zaměřením na nízkopříjmové romské domácnosti. Aktuální Strategie romské integrace do roku 2020 prosazuje při tvorbě systému sociálního bydlení zohledňování situace romských rodin, zejména těch s vícero dětmi. I přes dosavadní dlouhotrvající absenci zákona o sociálním bydlení některé obce tento systém zavádějí, jako například městská část Praha 14.

Všem třem sociálně vyloučeným respondentům pomohl Program sociálního bydlení na Praze minimálně v překonání dlouhotrvající nepříznivé bytové situace, která byla mimo jiné zapříčiněna rasovou diskriminací. Díky tomuto programu již disponují sociálně vyloučení respondenti stabilní domácností. Nelze však opomenout fakt, že způsob, jakým je systém sociálního bydlení na Praze 14 realizován, v rozporu s dlouhodobým cílem strategických dokumentů zabývajících se romskou integrací. Tento rozpor spočívá v městskou částí vytvořeném bytovém objektu, nesoucím znaky sociálně vyloučené lokality, ve které je sociální bydlení klientům poskytováno a to i přesto, že dlouhodobá strategie romské integrace cílí na zamezování vzniku sociálně vyloučených lokalit na území České republiky a snižování jejich počtu.

Z výše uvedeného vyplývá, že kvůli takovému nastavení bytové politiky obcí České republiky mohou za podpory obecních úřadů začít žít v sociálně vyloučených lokalitách i osoby, které do té doby se sociálně vyloučenými lokalitami neměly osobní zkušenost. Tato skutečnost v sobě nese jisté dilema spočívající v tom, zda pomoci občanům v bytové nouzi i za cenu podpory vytváření sociálně vyloučených lokalit. Výše uvedené je věcným argumentem podporujícím koncepcemi dlouhodobě zmiňovanou potřebu vzniku zákona o sociálním bydlení. Ten by měl realizaci sociálního bydlení nastavit jasná pravidla tak, aby vzniku sociálně vyloučených lokalit obce naopak předcházely.

Polovina respondentů, bez ohledu na jejich aktuální sociální situaci, vyrůstala v nájemních obecních bytech. Pouze jedna respondentka, Ivana, žila v bytě, který měli její rodiče v soukromém vlastnictví. Jako jediná z výzkumného vzorku rovněž i v současnosti žije v bytě, který má v soukromém vlastnictví. To potvrzuje výrok uvedený v Koncepci romské integrace z roku 2004, že většina Romů nemá vzhledem ke své sociální situaci přístup k vlastnickému bydlení.

Na základě provedeného výzkumu lze však toto tvrzení upřesnit tím, že významnou roli v tom opět sehrávají dluhy, kterými všichni sociálně vyloučení respondenti disponují. Vzhledem k jejich dluhům a exekucím ani ve většině případů vlastnit nemovitost nemohou.

Nutno podotknout, že zbylí dva ze tří respondentů, kteří nebydlí v sociálním bydlení na Praze 14, aktuálně žijí v soukromém podnájemním bydlení. Ani jeden z celkového počtu šesti respondentů v současnosti nebydlí v klasickém nájemním obecním bytě. Na základě informací zjištěných od Správy majetku Prahy 14 již bytový fond této městské části nemá dostatečnou kapacitu pro podporu bydlení ohrožených skupin obyvatelstva. Tato skutečnost potvrzuje názor expertů, kteří považují špatné nastavení bytové politiky České republiky, a s tím spojené rozprodávání veřejného bytového fondu do soukromého vlastnictví, za jednu z příčin sociálního vyloučení. Strategický dokument romské integrace, který bude navazovat na současnou Strategii romské integrace do roku 2020, by se proto měl mimo jiné zaměřit na podporu obcí ve výstavbě nových bytů s tím, že bude určitý podíl z nich určen pro ohrožené skupiny obyvatel na trhu s byty.

Jediná respondentka, která měla v době sběru dat problémy s hrazením nájemného a se sousedskými konflikty i přes to, že byla zařazena do Projektu sociálního bydlení

na Praze 14, vyrůstala v domácnosti s rodiči, kteří měli rovněž konflikty s jejich sousedy. Zbylí respondenti vyrůstali a dospívali v domácnostech, které takovýmito problémům nečelily, a oni sami v současnosti problémy s včasným hrazením nájemného či sousedskými konflikty nemají. Stejně, jak bylo zmíněno v odstavcích výše, zabývajících se oblastí vzdělávání, by individuálně zaměřená sociální práce měla zahrnovat i práci s rodinnými příslušníky osob, které mají problémy s bydlením, jakožto vzory pro mladší generaci osob ohrožených sociálním vyloučením.

Skutečnosti, že má většina respondentů zkušenost se sociálními službami v oblasti bydlení, by se mělo využít v tom smyslu, že bude sociální práce v této oblasti kromě zprostředkování bydlení klientům důsledněji cílit na jejich nabytí schopností potřebných k bydlení a udržení stávajícího bydlení. V případě, že by do této spolupráce byli zahrnuti i rodiče klientů, jakož to jejich přirozené autority, mohli by být následně jejich pozitivním vzorem, který kladně ovlivní situaci osob ohrožených sociálním vyloučením v oblasti bydlení.

Dluhová problematika

Ačkoliv je hlavním zaměřením rigorózní práce problematika v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení Romů, ukázal výzkum, že důležitou roli v situaci osob ohrožených sociálním vyloučením sehrává jejich dluhová situace. Do výsledků výzkumu je proto zahrnuta i finanční a dluhová problematika.

Koncepce romské integrace z let 2004 a 2005 této oblasti nevěnují dostatečnou pozornost. Samostatnou kapitolu, týkající se předlužení a opatření v oblasti předlužení, obsahuje až Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013. V ní je konstatováno, že *„předlužení rodin žijících v podmínkách sociálního vyloučení představuje jednu z největších překážek v jejich integraci a snižuje jejich ochotu pracovat legálně.“* (Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013, str. 37) Všichni respondenti sociálně vyloučení respondenti v době sběru dat čelili dluhům. Během jejich spolupráce s Úřadem městské části Praha 14 však všichni započali spolupráci s dluhovou poradkyní, která na daném úřadu působí. Cílem této spolupráce je zlepšení jejich dluhové situace a splnění podmínek potřebných k podání návrhu na oddlužení, díky němuž by se mohli tyto respondenti v horizontu několika let dluhů zbavit.

Jelikož je jednou z podmínek podání návrhu na oddlužení doložení příjmů dlužníka, které musí být v určité minimální stanovené částce, souvisí s touto skutečností i potřeba doložení příjmů z legální pracovní činnosti v případě, že je dotyčný schopný pracovní činnost vykonávat. Protože je dosažení oddlužení u sociálně vyloučených respondentů hlavní motivací, jsou zároveň motivováni k výkonu legální pracovní činnosti. Z výše uvedeného vyplývá, že je naděje zadlužených sociálně vyloučených osob na zbavení se dluhů v horizontu pěti let dostatečnou motivací k výkonu legální pracovní činnosti.

Až Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 v sobě nese cíle spočívající ve zvýšení informovanosti sociálně vyloučených příslušníků romských komunit v oblasti finančního trhu a zvyšování finanční gramotnosti příslušníků sociálně vyloučených lokalit. Jedním z nástrojů, prostřednictvím kterých by se těchto cílů mělo dosáhnout, je například zmiňované bezplatné dluhové poradenství pro předlužené příslušníky romských komunit ve vztahu se sociálními službami. (Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013) V tomto ohledu lze toto opatření vnímat jednoznačně pozitivně. Strategický dokument, který bude navazovat na aktuální Strategii romské integrace do roku 2020, by však měl u osob ohrožených sociálním vyloučením, které jsou dluhově zatíženy, v rámci podpory bezplatného dluhového poradenství klást důraz na zvyšování informovanosti o nových podmínkách oddlužení podle oddlužovací novely insolvenčního zákona z roku 2019, která v některých ohledech zmírňuje podmínky pro oddlužení.

Oproti tomu ani u jednoho z respondentů, kteří známky sociálního vyloučení nevykazovali, nebyly dluhy zaznamenány, a to jak v současné době, tak z minulosti. Z výše uvedeného zjištění vyplývá, že v situaci sociálního vyloučení sehrává nepříznivá finanční situace a s ní spojená dluhová problematika jednu z hlavních rolí, která nemůže být přehlížena, a měla by tak být součástí komplexního přístupu vládních strategických dokumentů, které se zabývají romskou integrací.

8.6 Diskuze

Výsledky tohoto výzkumu potvrzují již několika autory prosazovanou teorii spočívající v nezastupitelné roli vzdělání ve vztahu k sociálnímu vyloučení Romů. Zjištění, že se nedostatečné vzdělání výraznou měrou odráží na sociální situaci osob ohrožených sociálním vyloučením, potvrzuje například názor Tomeše (2010) a Krebse (2015),

že absence vzdělání přispívá ke vzniku chudoby a Čady (2015), že přispívá k sociálnímu vyloučení. Obdobný názor zastává řada dalších autorů, a proto není toto zjištění samo o sobě ničím převratným.

Díky výsledkům výzkumu však lze v určitých ohledech některá konstatování autorů více rozvést nebo jim oponovat. Lze například upřesnit tvrzení Čady (2015), že je dosažená pouze základní úroveň vzdělání významným hybatelem mezigeneračního přenosu sociálního vyloučení. Upřesnění, respektive vysvětlení tohoto výroku lze doplnit zjištěním, že je dosažené pouze základní vzdělání u Romů hybatelem sociálního vyloučení z důvodu osvojování určitých vzorců chování mladší generace Romů od generace starší. Jelikož má starší generace sociálně vyloučených Romů dosažené nízké vzdělání, přebírají tento vzorec jejich potomci, kteří rovněž dosahují nízké nedostatečné úrovně vzdělání. Tuto skutečnost lze proto vnímat jako počátek takzvaného „začarovaného kruhu“, neboť na sebe navazuje další problémy, jako například nízkou kvalifikaci a s tím spojenou nezaměstnanost a nedostatek financí potřebných k bydlení. V krajním případě pak vznik kriminality.

Dosažené výsledky lze ale konfrontovat s tvrzením Buchlové (2013), že má většina Romů dosažené pouze základní vzdělání a o další kvalifikaci nemá zájem. Ačkoliv byl výzkumný vzorek zastoupen pouze obyvateli Prahy, dosaženou základní úroveň vzdělání měl pouze jeden respondent. Zbýlých pět, bez ohledu na jejich sociální situaci, mělo minimálně střední vzdělání s výučním listem. Na druhou stranu je více než pravděpodobné, že je situace osob ohrožených sociálním vyloučením v Praze oproti situaci v ostatních oblastech České republiky minimálně svým rozsahem odlišná. Pro vyvození obecných závěrů by proto bylo nutné do výzkumu zahrnout širší výzkumný vzorek zastoupený respondenty z celého území České republiky.

Situace tak může být v tomto ohledu při porovnání Hlavního města Prahy s jinými kraji a obcemi zcela jiná, a to mimo jiné proto, že se například v Severních Čechách nachází výrazně vyšší počet sociálně vyloučených lokalit. To je hlavním důvodem, proč nelze z výsledků výzkumu vyvozovat závěry platné pro celou Českou republiku.

Nicméně cílem práce nebylo ověřovat výše uvedené teorie. Hlavní přínos výzkumu spočívá v evaluaci několika opatření, které jsou obsaženy ve vládních strategických dokumentech zabývajících se romskou integrací. Hodnotu výsledků podtrhuje konstatování aktuálního strategického dokumentu, že se situace Romů ve společnosti

dlouhodobě nezlepšuje. Z toho důvodu bylo ověření alespoň části prosazovaných vyrovnávacích opatření nezbytné. Tento přínos zvyšuje načasování výzkumu, který byl realizován v závěru období platnosti aktuální Strategie romské integrace do roku 2020. Z toho důvodu mohou zjištěné výsledky posloužit minimálně jako inspirace pro tvůrce nadcházejícího dokumentu, který bude na ten současný navazovat.

I přesto, že je potřeba vzniku zákona o sociálním bydlení již dlouhodobě koncepcemi zmiňována, může tato práce mimo jiné posloužit zákonodárcům jako jasný a věcný argument při jeho prosazování, neboť na konkrétním případě dokládá negativní důsledky jeho absence.

Zjištění, respektive potvrzení skutečnosti, že nesprávné nastavení bytové politiky obcí přispívá k prohlubování sociálního vyloučení, sice nelze vnímat jako inovativní, neboť toto tvrzení uvedl již Víšek (2000) v publikaci vydané nakladatelstvím Socioklub. Na druhou stranu je zjištěná současná realita důkazem i po téměř dvaceti letech přetrvávající aktuálnosti tohoto tématu a jakousi aktualizací s ohledem na sociální bydlení poskytované některými obcemi.

Kdyby měl obdobný výzkum začít znovu, ale se současnými zkušenostmi, bylo by do výzkumného vzorku zahrnuto více respondentů a více městských částí, než jen z Prahy 14. Bez výrazného podílu respondentů z tohoto územního obvodu by se však takto cílený výzkum neobešel, neboť se na něm nachází minimálně jedna sociálně vyloučená lokalita. Takovýmto způsobem získané výsledky by bylo možné vyvodit obecné závěry vtahující se k celému území Hlavního města Prahy. I přesto lze prostřednictvím této práce inspirovat realizátory obecní politiky také jiných měst či městských částí k využití efektivnějšího nastavení nástrojů bojujícím proti sociálnímu vyloučení jejich obyvatel.

Oblast výzkumu by šla zúžit v tom ohledu, že by byla předmětem zkoumání pouze jedna ze tří oblastí. Díky tomu by se dalo dosáhnout ještě hlubšího porozumění a zjištění souvislostí sociálního vyloučení. Na získané výsledky by se proto dalo v budoucnu navázat například zkoumáním opatření, která bude prosazovat nadcházející dokument zabývající se romskou integrací, a to například se zaměřením pouze na oblast bydlení, neboť je problematika sociálně vyloučených i po dvaceti letech stále aktuálním a nevyřešeným tématem.

8.7 Význam a možné využití výsledků

Výsledky výzkumu rigorózní práce mohou být přínosem především pro tvůrce vládního dokumentu, který bude navazovat na aktuální Strategii romské integrace do roku 2020 a pro osoby podílející se na tvorbě sociální politiky v oblasti sociálního začleňování. Vzhledem k blížícímu se konci období uvedeného dokumentu a Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020, byl výzkum aktuální a dobře načasován.

Část výsledků, která se týká oblasti bydlení, může posloužit jako podpora argumentů zákonodárcům podporujícím vznik zákona o sociálním bydlení. Zástupcům obcí, tvořícím bytovou politiku, může pomoci mimo jiné v případě, že mají plánu zavést v daných obcích systém sociálního bydlení, ale i v případech, kdy sociální bydlení již poskytují a chtějí zavedený systém inovovat.

Pro osoby zabývající se vzdělávací politikou, případně pro vedení škol, ve kterých se vzdělává větší počet žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí, může být část věnovaná oblasti vzdělávání inspirací či motivací k zavedení některých opatření, prosazovaných strategickými dokumenty, a to například zavedení bezplatných volnočasových aktivit pro děti.

Vzhledem k tomu, že rigorózní práce svým tématem zasahuje do více oblastí, může být celkově multioborovým přínosem pro osoby působící ve vzdělávacím systému, politice zaměstnanosti a bydlení, ale také v ekonomice zaměřené na dluhovou problematiku.

9. Závěr

Rigorózní práce se zabývala obory sociální politiky, které se vztahují se k problematice sociálního vyloučení Romů, a to v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti a bydlení. Jejím cílem bylo ověřit účinnost vybraných vyrovnávacích opatření, prosazovaných vládními strategickými dokumenty, které se od roku 2004 zabývají romskou integrací.

Prvním krokem k naplnění stanoveného cíle bylo zjistit názor expertů na sociální politiku v této oblasti na veřejnoprávní opatření cílená na sociální začleňování Romů z vybraných strategických dokumentů týkajících se romské integrace. Druhou fází výzkumu pak představuje analýza a komparace případových studií osob ohrožených sociálním vyloučením, z nichž polovina sociálně vyloučená byla a druhá polovina nikoliv.

Na základě toho bylo zjištěno, že sociálně vyloučené osoby disponují nižší úrovní vzdělání než ti, kteří známky sociálního vyloučení nevykazují. Jelikož mají rovněž rodiče sociálně vyloučených osob v průměru nižší vzdělání v porovnání s dosaženým vzděláním rodičů sociálně integrovaných, je nedostatečný důraz na vzdělávání u sociálně vyloučených osob přenášen z generace na generaci. Z tohoto důvodu by se dalo doporučit sociálním pracovníkům, kteří s touto cílovou skupinou pracují, aby do individuální sociální práce zahrnuli rovněž rodiče svých klientů, případně jejich širší rodinu. Protože má rodina u Romů vysokou hodnotu a předává mladší generaci jisté vzory, může rovněž změnit postoj mladší generace ke vzdělávání, a tím zvýšit pravděpodobnost, že se ze sociálního vyloučení vymaní.

V oblasti vzdělávání osob ohrožených sociálním vyloučením hraje předškolní vzdělávání a systematické volnočasové aktivity během doby jejich docházky do školy nezastupitelnou roli. Výsledky výzkumu ukázaly, že by mohla být pouhá víceletá docházka do mateřské školy sociálně vyloučených Romů dostatečnou přípravou jejich přechod do systému základního vzdělávání a aklimatizaci v něm. Programu přípravného ročníku by tak stačilo využívat pouze v individuálních případech, kdy děti v systému mateřských škol selhávají.

Samotný průběh vzdělávání žáků z rodin ohrožených sociálním vyloučením jednoznačně pozitivně ovlivňují pravidelné a cílené volnočasové aktivity, a to

především díky jejich vedení dětí k zodpovědnosti a spolehlivosti formou dodržování pravidelného režimu. Tyto vzorce se následně odráží i na působení romských dětí ve školách. Kombinace výše popsané předškolní přípravy s pravidelnými volnočasovými aktivitami během docházky na základní školu proto přispívají k větší úspěšnosti dětí z rodin ohrožených sociálním vyloučením v systému vzdělávání, čímž zároveň zvyšují šance na jejich následné uplatnění.

Vzdělávání osob ohrožených sociálním vyloučením mimo hlavní vzdělávací proud výrazně snižuje šance na jejich uplatnění se v systému sekundárního vzdělávání, a to i na té nejnižší úrovni. Výzkum dokázal, že ještě v nedávné době byly romské děti přerazovány do segregovaného vzdělávání, a to i přesto, že u nich nebyly na základní škole zaznamenány výrazné potíže s učením. Tato skutečnost spolu s názorem expertů, působících v oblasti sociální politiky zaměřené na problematiku sociálního vyloučení, dokládá potřebu individuálního přístupu k žákům ze sociálně znevýhodněného prostředí na základních školách.

Institutů romského asistenta pedagoga a stipendia či příspěvku na stravování pro děti ze sociálně znevýhodněného prostředí, které strategické dokumenty týkající se romské integrace dlouhodobě prosazují, nebývá školami v dostatečné míře využíváno, a proto nebylo možné jejich efektivitu zhodnotit. Lze však v tomto ohledu hodnotit motivační nástroje cílené na ředitele škol za účelem zavedení asistentů, které koncepce romské integrace prosazuje, jako nedostačující.

Z výsledků výzkumu dále vyplývá, že sociálně vyloučené osoby vydělávají v porovnání se sociálně integrovanými výrazně méně peněz. Mzda, kterou sociálně vyloučení Romové vydělávali, nebyla výrazně vyšší než minimální mzda stanovená pro rok 2016. Dostatečně motivující mzdu lze u osob ohrožených sociálním vyloučením odhadnout na 20.000 Kč. Zvýšení minimální mzdy v roce 2020 na 14.600 Kč, se tak pravděpodobně na motivaci těchto obyvatel k výkonu legální práce na hlavní pracovní poměr neodrazí.

Strategickými dokumenty, zaměřenými na romskou integraci, je dlouhodobě považována diskriminace na trhu práce za závažné téma. Na základě výzkumu však bylo zjištěno, že jsou projevy diskriminace či rasismu vůči Romům častější přímo až na pracovišti ze strany kolegů či nadřízených, než během výběrových řízení. To rovněž bývá příčinou dobrovolné změny zaměstnání osob ohrožených sociálním vyloučením a jejich nestability v oblasti zaměstnanosti. Z tohoto důvodu by se měl nový strategický

dokument, který bude navazovat na současnou Strategii romské integrace do roku 2020, zaměřit mimo jiné na prosazování a důslednou aplikaci antidiskriminačních opatření také v pracovních kolektivech.

V oblasti bydlení je jednou z příčin sociálního vyloučení kromě diskriminace také špatné nastavení bytové politiky obcí. Z důvodu rozprodávání jejich bytového fondu nemají obce dostatečnou kapacitu k umožnění dostupného bydlení občanům znevýhodněným na trhu s byty, a část z nich tak čelí bytové krizi. Koncepce romské integrace na tuto situaci dlouhodobě reagují prosazováním zákona o sociálním bydlení. I přes jeho dosavadní absenci některé obce sociální bydlení realizují.

Znepokojivým zjištěním výzkumu však je, že kvůli špatně nastavenému systému sociálního bydlení obcí mohou jejich obyvatelé spadnout sociálního vyloučení a to i v případech, ve kterých do té doby s bydlením v sociálně vyloučené lokalitě neměli osobní zkušenost. Je tomu tak proto, že není z důvodu absence zákona o sociálním bydlení zákonem stanoveno, že sociální bydlení nesmí být poskytováno v sociálně vyloučených lokalitách. Tato skutečnost věcným argumentem, podporujícím vznik zákona o sociálním bydlení.

Ukázalo se, že jednou z hlavních příčin sociálního vyloučení Romů jsou dluhy a s nimi spojené exekuce. Na rozdíl od sociálně integrovaných respondentů čelily všechny sociálně vyloučené osoby, zahrnuté do výzkumu, dluhům, případně exekucím.

Sociálně vyloučené zadlužené osoby, které byly motivovány svoji dluhovou situací zlepšit, důsledně spolupracovaly s dluhovou poradkyní s cílem podání návrhu na oddlužení. Za tímto účelem rovněž vykonávaly legální výdělečnou činnost v případě, že jim to jejich situace umožňovala. Lze proto konstatovat, že nové podmínky oddlužení podle novely insolvenčního zákona z roku 2019 jsou silným motivačním faktorem sociálně vyloučených osob k výkonu legálního zaměstnání, což se může v konečném důsledku odrazit na jejich celkové sociální situaci.

Ačkoliv je sociální vyloučení problém, který má ve většině případů mnoho příčin, lze ho zmírnit individuálně zaměřenou sociální prací, jež by měla mimo jiné zahrnovat práci se širší rodinou sociálně vyloučených Romů ve všech výše uvedených oblastech. Klíčový sociální pracovník by proto měl v tomto ohledu působit jako manažer a koordinátor subjektů spolupracujících na zlepšení nepříznivé sociální situace vyloučených osob.

Seznam zdrojů

1. ANDERSON, M. Karen. Social policy in the European Union. London: Palgrave Macmillan, 2015. ISBN 978-0-230-22349-3
2. BALVÍN, Jaroslav. Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka. Praha: Radix, 2008. ISBN 978-80-86031-83-5
3. BALVÍN, Jaroslav. Metody výuky romských žáků. Praha: Radix, 2007. ISBN 978-80-86031-73-6
4. BRDEK, Miroslav. VYCHOVÁ, Helena. Evropská vzdělávací politika. Programy, principy a cíle. Praha: Aspi Publishing, 2004. ISBN 80-86395-96-0
5. BROŽOVÁ, Dagmar. Společenské souvislosti trhu práce. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-16-4
6. BUCHTOVÁ, Božena. ŠMAJS, Josef. BOLEHOUCKÝ, Zdeněk. Nezaměstnanost. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2013. ISBN 978-80-247-4282-3
7. DAVIDOVÁ, EVA. Romano drom – cesty Romů 1945 – 1990. 1. vydání. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci. ISBN 80-7067-533-8
8. FLICK, Uwe. Designing Qualitative Research. London: Sage Publications, 2007. ISBN 978-7619-4976-3
9. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum, Základní teorie, metody a aplikace. 4. vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0982-9
10. HENDL, Jan. REMR, Jiří. Metody výzkumu a evaluace. Praha: Portál, 2017. ISBN 978-80-262-1192-1
11. HIRT, Tomáš. JAKOUBEK, Marek. „Romové“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8
12. HORVÁTHOVÁ, Jana. Kapitoly z dějin Romů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615-X
13. HULCHANSKI, David. MURDIE, Robert. CAMPSIE, Philippa. Adequate and Affordable Housing for All, Research, Policy, Practice. Toronto: University of Toronto, 2004. ISBN 0-7727-1434-7
14. KALOUS, Jaroslav. VESELÝ, Arnošt. Teorie a nástroje vzdělávací politiky. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1260-7

15. KOLEKTIV AUTORŮ. Romové, bydlení, soužití. Praha: Socioklub, 2000. ISBN 80-902260-8-6b
16. KOLEKTIV AUTORŮ. Romové, tradice a současnost. Brno: Moravské zemské muzeum, 1999. ISBN 80-7028-141-3
17. KOLEKTIV AUTORŮ. Romové ve městě. Praha: Socioklub, 2002. ISBN 80-864884-01-7
18. KREBS, Vojtěch, a kol. Sociální politika. 6. přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-921-2
19. KUCHAR, Pavel. Trh práce. Sociologická analýza. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1383-3
20. LUX, Martin. KOSTELECKÝ, Tomáš. Bytová politika, teorie a inovace pro praxi. 1. vydání. Praha: SLON, 2011. ISBN 978-80-7419-068-1
21. MANN, Arne B. Romský dějepis. Praha: Fortuna, 2001. ISBN 80-7168-762-6.
22. MAREŠ, Petr. Nezaměstnanost jako sociální problém. 3. vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-86429-08-03
23. MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. 2. vydání. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-368-0
24. MATOUŠEK, Oldřich. Sociální služby. 2. vydání. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0041-3
25. NAVRÁTIL, Pavel, a kol. Romové v české společnosti. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-741-8
26. NEČAS, Ctibor. Historický kalendář, Dějiny českých Romů v datech. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1997. ISBN 80-7067-769-4
27. POTUČEK, Martin. Sociální politika. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-01-X
28. REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
29. ŘÍČAN, Pavel. S Romy žít budeme – jde o to jak. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5
30. SHUBERT, Klaus. VILLOTA, Paloma. KUHLMANN, Johanna. Challenges to European Welfare Systems. Switzerland: Springer International Publishing, 2016. ISBN 978-3-319-07679-9
31. SILVERMAN, David. Doing Qualitative Research. 5. vydání. London: Sage Publications, 2017. ISBN 9781526441614

32. ŠIŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-285-8
33. ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 2. vydání. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0277-0
34. ŠŤASTNÁ, Jaroslava. *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3356-5
35. ŠUVADA, Martin. *Rómovia v slovenských mestách*. Bratislava: POMS, 2015. ISBN 978-80-8061-828-5
36. TOMEŠ, Igor. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-680-3
37. TOMEŠ, Igor. *Obory sociální politiky*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-868-5
38. TOMEŠ, Igor. *Sociální právo České republiky*. 2. vydání. Praha: Walters Kluwer, 2016. ISBN 978-80-7478-941-0
39. TOMEŠ, Igor. *Sociální správa*. 2. vydání. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-483-0
40. URBAN, David. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. ISBN 978-80-7422-457-7
41. YIN, Robert K. *Case Study Research. Design and Methods*. 5. vydání. London: SAGE Publications, 2014. ISBN 978-1-4522-4256-9
42. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. ČLOVĚK V TÍSNI. ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci* [online]. Praha, Úřad vlády ČR: 2009. ISBN 978-80-7440-014-8. Dostupné z: <http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiJup38zePiAhXF-KQKHUQPBSMQFjAAegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fdokumenty-cele-socialni-vyloucení-prirucka-pdf.aspx&usg=AOvVaw20FidFtNWn7qRvvqgqsepH>
43. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. *Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020* [online]. Dostupné z: <http://www.socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/strategie-boje-proti-socialnimu-vyloucení/>
44. AGENTURA PRO SOCIÁLNÍ ZAČLEŇOVÁNÍ. ČLOVĚK V TÍSNI. ODBOR BEZPEČNOSTNÍ POLITIKY MVČR. *Příručka pro sociální integraci*. Praha,

- Úřad vlády ČR: 2009. ISBN 978-80-7440-014-8. Dostupné z:
<http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKEwiJup38zePiAhXF-KQKHUQPBSMQFjAAegQIBBAC&url=http%3A%2F%2Fwww.mvcr.cz%2Fsoubor%2Fdokumenty-cele-socialni-vyloucení-prirucka-pdf.aspx&usg=AOvVaw20FidFtNWn7qRvvqgqsepH>
45. ČADA, Karel a kol. Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR [online]. Praha, GAC, spol. s r. o., 2015. Dostupné z: https://www.esfcr.cz/mapa-svl-2015/www/analyza_socialne_vyloucenych_lokalit_gac.pdf
46. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Zaměstnanost a nezaměstnanost podle výsledků VŠPS – 4. čtvrtletí 2015. [online]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/ci/zamestnanost-a-nezamestnanost-podle-vysledku-vsps-4-ctvrtleti-2015>
47. ČLOVĚK V TÍSNI. Vzdělávání Romů ČR [online]. Projekt Varianty, 2002. Dostupné z: <https://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/pgps/ikvz/podkapitoly/b02romove/18.pdf>
48. EVROPSKÁ UNIE. Listina základních práv EU [online]. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
49. FINANCE.CZ. Minimální mzda [online]. [Cit. 27. 12. 2019]. Dostupné z: https://www.finance.cz/dane-a-mzda/mzda/vse-o-mzdach/minimalni-mzda/?gclid=EAIaIQobChMIqLLF8bDV5gIV0ud3Ch2LiQaeEAAYAiAAEgK7IPD_BwE
50. FRA – AGENTURA EVROPSKÉ UNIE PRO LIDSKÁ PRÁVA. Chudoba a zaměstnanost: situace Romů v jedenácti členských státech EU. Průzkum romské populace – Zaměřeno na údaje. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie, 2016. [online]. ISBN 978-92-9491-216-9. Dostupné z: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-roma-survey-dif-employment_cs.pdf
51. GABAL, Ivan. Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti [online]. Praha: GAC, spol. s r.o., 2006. Dostupné z: https://www.gac.cz/userfiles/File/nase_prace_vystupy/GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf?langSEO=documents&parentSEO=nase_prace_vystupy&midSEO=GAC_MAPA_analyza_SVL_aAK_CJ.pdf

52. GABAL, Ivan. VÍŠEK, Petr. Východiska strategie boje proti sociálnímu vyloučení. Praha: Gabal, Analysis & Consulting, Socioklub, 2010 [online]. Dostupné z: http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=system/files/Vychodiska_strategie_boje_proti_socialnimu_vylou_ceni.pdf
53. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Přídavek na dítě [online]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prid_na_dite
54. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Sociální příplatek [online]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/soc_priplatek
55. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Příspěvek na bydlení [online]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/prisp_na_bydleni
56. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Porodné [online]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/porodne>
57. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Pohřebné [online]. Dostupné z: <https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pohrebne>
58. INTEGROVANÝ PORTÁL MINISTERSTVA PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Dávky péstounské péče [online]. Dostupné z: https://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece
59. MASARYKOVA UNIVERZITA. Ukázka strukturovaného rozhovoru [online]. Dostupné z: https://is.muni.cz/th/123783/pedf_m/priloha_3.pdf
60. MĚSTSKÁ ČÁST PRAHA 14. Sociální bydlení. Časopis ČTRNÁCTKA. Praha: 2018
61. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Koncepce politiky zaměstnanosti 2013 – 2020 [on-line]. Dostupné z: <https://www.esfcr.cz/file/8987/>
62. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Koncepce sociálního bydlení České republiky 2015 – 2025 [on-line]. Dostupné z: http://www.socialnibydeni.mpsv.cz/images/soubory/Koncepce_socialniho_bydleni_CR_2015-2025.pdf

63. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Pomoc v hmotné nouzi [online]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/cs/5>
64. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Slovník sociálního zabezpečení [on-line]. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2015. ISBN 978-80-7421-114-0
65. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Systém sociálního zabezpečení v České republice [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7175/ssz_cr_cz.pdf
66. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. 108/2006 sb. Zákon o sociálních službách [online]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/7372/108_2006_Sb.pdf
67. MOREE, Dana & KOLEKTIV AUTORŮ VARIANTY. Než začneme s multikulturní výchovou – od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu. Praha: Člověk v tísní, 2008. ISBN 978-80-86961-61-3
68. OSN. Všeobecná deklarace lidských práv [online]. Dostupné z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf
69. PÍCL, Michal. KÖRNER, Oldřich. Vliv minimální mzdy na nezaměstnanost v ČR. Aktualizovaná verze, září 2016 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/media-centrum/aktualne/minimalni-mzda.pdf>
70. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Listina základních práv a svobod [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>
71. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. Ústava České republiky [online]. Dostupné z: <https://www.psp.cz/docs/laws/constitution.html>
72. RADA EVROPY. Evropská sociální charta [online]. Dostupné z: http://www.euroskop.cz/gallery/5/1684-b9639fb5_72e4_4560_9489_dc6ddba5a898.pdf
73. SLOVO 21. Podpora zaměstnávání Romů v Praze 2015 [online]. [cit. 2016-02-03]. Dostupné z: <http://slovo21.cz/index.php/extensions/vsechny-romske-projekty/304-podpora-zamestnavani-romu-v-praze>
74. ŠIMÁK, Martin. Právo sociálního zabezpečení (bakalářské obory), Úvod, právní úprava [online]. Dostupné z:

- <http://www.zsf.jcu.cz/Members/simak/Informace/obor-osn-predmet-pravosocialniho-zabezpeceni/uvod-do-prava-sz>
75. TOUŠEK, Ladislav. Sociální vyloučení a prostorová segregace [online]. Plzeň: Filozofická fakulta ZČU v Plzni, 2007. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/11025/15621/1/Tousek.pdf>
 76. ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016 [online]. Praha, 2017. Dostupné na: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2016_1.pdf
 77. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Informace o naplňování Strategie romské integrace do roku 2020 v roce 2018 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/IV--Informace-o-naplnovani-Strategie.pdf>
 78. VLÁDA ČESKÉ REPLUBLIKY. Koncepce romské integrace 2004 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-2004-20320/>
 79. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Koncepce romské integrace 2005 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=8150>
 80. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Koncepce romské integrace na období 2010 – 2013 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-na-obdobi-2010---2013-71187/>
 81. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Strategie boje proti sociálnímu vyloučení na období 2016 – 2020 [online]. Dostupné z: <https://www.databaze-strategie.cz/cz/urad-vlady/strategie/akcni-plan-strategie-boje-proti-socialnimu-vylouceni-2016-2020>
 82. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Strategie romské integrace do roku 2020 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/Strategie-romske-integrace-do-roku-2020.pdf>
 83. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Usnesení vlády České republiky ze dne 14. června 2000 č. 599 + P [online]. Dostupné z: https://albatros.odok.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/usn/2000-599
 84. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Usnesení vlády České republiky ze dne 29. října 1997 č. 686 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-rijna-1997-686/>

poradni-organy-vlady/rnm/usneseni-vlady-cr-ze-dne-29--rijna-1997-c--686-1429/

85. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Zásady dlouhodobé Koncepce romské integrace do roku 2025 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz> › ppov › dokumenty › Koncepce_dloohodobe_integrace_2025
86. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2016 [online]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/Zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2016_1.pdf
87. VLÁDA ČESKÉ REPUBLIKY. Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2018 [online]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/assets/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/Zprava-o-stavu-romske-mensiny.pdf>
88. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-117>
89. Zákon č. 329/2011 Sb., o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2011-329>
90. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-111>
91. Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu [online]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2006-110>
92. Michael Kocáb k romským vysokoškolákům: vzdělání může zvrátit nepříznivý osud. In. youtube [online]. 21.10.2014. [cit. 2014-10-21]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=PIs_jsX8yaA

Seznam příloh

1. Základní otázky rozhovoru s experty v oblasti integrace Romů

1. Základní otázky rozhovoru s experty v oblasti integrace Romů

Základní otázky:

1. Jaký je Váš vztah k romské otázce a v jakém oboru pracujete?
2. Jak dlouho v této oblasti působíte?
3. Která konkrétní vládní opatření v oblasti sociálního začleňování Romů za posledních 20 let Vám přijdou užitečná?
4. Která konkrétní vládní opatření v této oblasti sociálního začleňování Romů za posledních 20 let podle vás naopak prohlubovaly nebo prohlubují jejich sociální vyloučení?
5. Co by veřejná správa měla dělat proto, aby Romové nebyli vylučováni?
6. Kdybyste mohl/a na aktuální politice sociálního začleňování Romů něco změnit, co by to bylo?